

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱԳՐԱՐԱՅԻՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

ԳՈՀԱՐ ՎԱԶԳԵՆԻ ՈՍԿԱՆՅԱՆ

**ՊԵՏԱԿԱՆ ԱԶԱԿՑՈՒԹՅԱՄԲ ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ
ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ՆԵՐԴՐՄԱՆ
ԿԱՌՈՒՑԱԿԱՐԳԵՐԻ ՁԵՎԱՎՈՐՈՒՄԸ ՀՀ-ՈՒՄ**

ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅՈՒՆ

Ը.00.02 - «Տնտեսության, նրա ոլորտների տնտեսագիտություն և
կառավարում» մասնագիտությամբ տնտեսագիտության թեկնածուի
գիտական աստիճանի հայցման համար

**ԳԻՏԱԿԱՆ ՂԵԿԱՎԱՐ
տնտեսագիտության թեկնածու,
դոցենտ՝ Ա. Ե. Ոսկանյան**

ԵՐԵՎԱՆ - 2016

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՌԱՋԱԲԱՆ.....	3
ԳԼՈՒԽ I. ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ՏԵՍԱԿԱՆ ԵՎ ՄԵԹՈ- ԴԱԿԱՆ ՀԻՄՈՒՆՔՆԵՐԸ.....	9
1.1. Ապահովագրության տնտեսական էությունը և գործառույթները.....	9
1.2. Գյուղատնտեսության ապահովագրության զարգացումը և առանձնահատկություն- ները.....	23
1.3. Գյուղատնտեսության ապահովագրական շուկայի կայացման մեթոդաբանությունը	35
ԳԼՈՒԽ II. ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ՄԻՋԱԶ- ԳԱՅԻՆ ՓՈՐՁԸ ԵՎ ՏԵՂԱՅՆԱՑՄԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ՀՀ-ՈՒՄ.....	49
2.1. Գյուղատնտեսության ապահովագրական համակարգի միջազգային փորձը.....	49
2.2. ՀՀ գյուղատնտեսության ոլորտի ռիսկերը և դրանց սոցիալ-տնտեսական հետևանքները.....	66
2.3. ՀՀ-ում գյուղատնտեսության ապահովագրության ներդրման ձեռնարկումների վերլուծությունը և գնահատումը.....	80
ԳԼՈՒԽ III. ՊԵՏԱԿԱՆ ԱԶԱԿՑՈՒԹՅԱՄԲ ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ԱՊԱՀՈՎԱ- ԳՐՈՒԹՅԱՆ ՆԵՐԴՐՄԱՆ ԿԱՌՈՒՑԱԿԱՐԳԵՐԸ ԵՎ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊԱԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԻՄՔԵՐԻ ՁԵՎԱՎՈՐՈՒՄԸ ՀՀ-ՈՒՄ.....	93
3.1. Պետական աջակցությամբ գյուղատնտեսության ապահովագրության ներդրման իրավական հիմքերը.....	93
3.2. Գյուղատնտեսության ապահովագրության ավանդական և ինովացիոն պրոդուկտ- ների ներդրման ուղիները ՀՀ-ում.....	106
3.3. Գյուղատնտեսության ապահովագրության առաջարկվող ինստիտուցիոնալ համակարգը	118
ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ.....	130
ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ.....	134
ՀԱՎԵԼՎԱԾՆԵՐ.....	145

ԱՌԱՋԱԲԱՆ

Հետազոտության թեմայի արդիականությունը: Գյուղատնտեսությունը, հանդիսանալով տնտեսության կարևորագույն ճյուղերից մեկը, միաժամանակ տնտեսական գործունեության ամենառիսկային ոլորտներից է: ՀՀ-ում գյուղատնտեսությունն ունի ռազմավարական նշանակություն: Բավական է նշել, որ գյուղատնտեսության համախառն արտադրանքի մասնաբաժինը ՀՆԱ-ում վերջին տարիների վիճակագրական տվյալներով կազմում է 19.7%, բնակչության 36.5%-ն ապրում է գյուղական բնակավայրերում, իսկ գյուղացիական տնտեսություններում զբաղվածները կազմում են ընդհանուր զբաղվածների ավելի քան 34%-ը: Գյուղատնտեսությունը գրեթե ամեն տարի հսկայական վնասներ է կրում տարատեսակ ռիսկերի, մասնավորապես տարերային աղետների հետևանքով (կարկտահարություն, ցրտահարություն, փոթորիկ, երաշտ և այլն), ինչը խոչընդոտում է ոլորտի կայունությանը և զարգացմանը: Գյուղատնտեսական գործունեությամբ զբաղվողների գույքային շահերի պաշտպանությունը և գյուղատնտեսական ռիսկերի կառավարումը ոչ միայն տնտեսավարողների, այլև ամբողջ հասարակության և պետության խնդիրն է: Խնդրի լուծման տարբերակների որոշումը եղել և շարունակում է մնալ գիտնականների, պետական կառավարման մարմինների, միջազգային կազմակերպությունների ուշադրության կենտրոնում:

ՀՀ կառավարությունը համապատասխան միջոցառումներ է իրականացնում տարերային աղետների կառավարման և դրանցից տուժած գյուղացիական տնտեսություններին աջակցելու ուղղությամբ (հակակարկտային կայանների, կարկտապաշտպան ցանցերի տեղադրում, հետաղետային օգնությունների տրամադրում և այլն): Սակայն ուսումնասիրությունները վկայում են, որ այդ միջոցառումների ազդեցության արդյունավետությունը դեռևս այնքան էլ բարձր չէ, և անհրաժեշտություն է առաջանում կիրառել գյուղատնտեսական ռիսկերի կառավարման այլ գործիքներ:

Վերջին ժամանակաշրջանում հաճախ է քննարկվում ապահովագրության միջոցով գյուղատնտեսական ռիսկերի կառավարման հարցը: Օտար և հայազգի շատ տնտեսագետներ իրենց աշխատություններում անդրադարձել են գյուղատնտեսության ապահովագրության դերին, իրականացման առանձնահատկություններին, ապահովագրական պրոդուկտներին, պետական աջակցության ձևերին: ՀՀ գյուղատնտեսու-

թյունում ապահովագրական որոշ ծրագրեր իրականացվել են, սակայն շարունակական բնույթ չեն կրել և դրանք կարելի է ձախողված համարել:

Գյուղատնտեսական ռիսկերի կառավարման նպատակով աշխարհում կիրառվում են տեխնիկական և ֆինանսական մի շարք գործիքներ (գյուղատնտեսական գործունեության դիվերսիֆիկացում, կանխարգելիչ միջոցառումների իրականացում, հետադետային օգնությունների տրամադրում, ինքնաապահովագրություն, փոխադարձ ապահովագրություն, ապահովագրություն և այլն), որոնց համատեղ և միաժամանակյա կիրառումն է ապահովում բարձր արդյունավետություն: Ուսումնասիրությունները վկայում են, որ աստիճանաբար ավելի շատ երկրներ են կիրառում ապահովագրությունը՝ որպես գյուղատնտեսական ռիսկերի կառավարման գործիք: Տնտեսապես զարգացած երկրներում ապահովագրությունը գյուղատնտեսության անբաժան մասն է և հանդիսանում է պետական ագրարային քաղաքականության հիմնական ուղղություններից մեկը: Գյուղատնտեսության ապահովագրության համակարգի հիմնական մասնակիցներն են գյուղատնտեսությունում տնտեսավարողները, ապահովագրողները և պետությունը, որոնցից յուրաքանչյուրն ունի իր սպասելիքները: Այսպես, տնտեսավարողների համար ապահովագրությունը մեխանիզմ է, որի միջոցով կարելի է կայունացնել սեփական եկամուտները: Ապահովագրողների համար այն ապահովագրական պրոդուկտ է, որից նախատեսում են ստանալ շահույթ (ինչպես ապահովագրական ցանկացած այլ պրոդուկտի դեպքում): Պետության տեսանկյունից գյուղատնտեսության ապահովագրությունը ագրարային քաղաքականության գործիքներից է, որի միջոցով կարելի է ապահովել կայուն գյուղատնտեսություն:

Գյուղատնտեսության ապահովագրությունը՝ որպես ռիսկի կառավարման գործիք, իրականացվել է դեռևս 17-րդ դարում Արևմտյան Եվրոպայի երկրներում: Այսօր այն կիրառվում է ավելի քան 100 երկրում, ընդ որում տնտեսապես զարգացած երկրներում գործում են գյուղատնտեսության ապահովագրական բավականին արդյունավետ և կայուն համակարգեր, մինչդեռ զարգացող երկրներում գյուղատնտեսության ապահովագրությունն իրականացվում է փորձնական եղանակով և ունի մի քանի տարվա պատմություն: Ներկայումս ՀՀ-ում գյուղատնտեսության ապահովագրական համակարգն ընդհանրապես բացակայում է, ինչն էլ անդրադառնում է գյուղացիական տնտե-

սությունների կայունության, եկամուտների, արտագաղթի և գործազրկության մակարդակների վրա:

Գյուղատնտեսության ապահովագրության իրականացման կարևորագույն նախապայմաններից է պետական աջակցությունը, որն առաջին անգամ տրամադրվել է ԱՄՆ-ի կառավարության կողմից 1930-ականներին: Այսօր պետական աջակցությամբ գյուղատնտեսության ապահովագրություն իրականացվում է աշխարհի մի շարք երկրներում, որոնց թիվը գնալով աճում է: ՀՀ-ում գյուղատնտեսության ապահովագրության ուղղությամբ պետական աջակցության քաղաքականություն դեռևս չի վարվում, ինչը բարդացնում է գյուղատնտեսությունում ապահովագրական համակարգի ներդրման գործընթացը: Պետական աջակցության անհրաժեշտությունը բացատրվում է նախ և առաջ գյուղատնտեսական ռիսկերի սիստեմատիկ բնույթով, որի էությունը կայանում է նրանում, որ դրանց տեղի ունենալու հետևանքով առաջացած վնասները հսկայական են և ընդգրկում են մեծ տարածություններ (օրինակ երաշտի կամ ցրտահարության ռիսկը): Ապահովագրության ցանկացած տեսակ, հատկապես գյուղատնտեսության ապահովագրությունը, բախվում է տեղեկատվական անհամաչափության վտանգի հետ, որն արտահայտվում է վատ ընտրանքի և ապահովագրիչների անբարեխիղճ վարքագծի ձևով: Պետությունը, օգտագործելով իր լծակները, կարող է մեղմել այս խոչընդոտները և նպաստել գյուղատնտեսության ապահովագրության համակարգի ձևավորմանը, կայացմանը և զարգացմանը: Գյուղատնտեսության ապահովագրության ոլորտում մեծ տարածում ունի պետություն-մասնավոր հատված համագործակցության մոդելը (public-private partnership (PPP)): Չնայած ՀՀ-ում ապահովագրական համակարգը և գյուղատնտեսության ոլորտը բնութագրող ցուցանիշների գծով վերջին տարիներին արձանագրվել են դրական տեղաշարժեր, սակայն դեռևս առկա են բազմաթիվ սահմանափակող գործոններ, որոնք խոչընդոտում են գյուղատնտեսությունում ապահովագրական համակարգի ներդրմանն ու զարգացմանը:

Հաշվի առնելով նշված հանգամանքները՝ անհրաժեշտություն է առաջանում մշակել գյուղատնտեսության ապահովագրության ներդրման նոր մոտեցումներ, ամփոփել գիտական հետազոտությունների արդյունքները, ուսումնասիրել գյուղատնտեսության ապահովագրության ինովացիոն պրոդուկտները, մշակել ՀՀ-ում ագրոապահովագրական համակարգի ներդրման գործուն կառուցակարգեր և կատարել դրանց կիրառ-

ման գործնական քայլեր: Այս ամենը պայմանավորել են ատենախոսության թեմայի արդիականությունը, կատարման անհրաժեշտությունը, հետազոտության առարկան, նպատակը, մեթոդաբանությունը, շարադրման կառուցվածքն ու տրամաբանությունը:

Հետազոտության օբյեկտը և առարկան: Հետազոտության օբյեկտը ՀՀ գյուղատնտեսությունն է և ապահովագրական համակարգը, իսկ առարկան՝ ՀՀ-ում պետական աջակցությամբ գյուղատնտեսության ապահովագրական համակարգի ներդրման կառուցակարգերն ու դրանց ձևավորման ուղիները:

Հետազոտության նպատակը և խնդիրները: Հետազոտության նպատակն է առաջարկել գյուղատնտեսությունում ապահովագրական համակարգի ներդրման գիտականորեն հիմնավորված կազմակերպատնտեսական միջոցառումների ցանկ և հայեցակարգային մոտեցումներ, ինչպես նաև պետական աջակցության կառուցակարգեր, որոնք կիրառելի կլինեն հայաստանյան ներկայիս պայմաններում: Սույն նպատակի իրականացման համար առաջադրվել են հետևյալ խնդիրները.

- ուսումնասիրել գյուղատնտեսության ապահովագրության տեսական, մեթոդական հիմունքները, առանձնահատկությունները, պետական աջակցության ձևերը, ավանդական և ինովացիոն պրոդուկտները,
- ուսումնասիրել գյուղատնտեսության ապահովագրական համակարգի զարգացման միջազգային փորձը, իրավական հիմքերը,
- բացահայտել ՀՀ գյուղատնտեսության ոլորտի ռիսկերը և դրանց սոցիալ-տնտեսական հետևանքները,
- վերլուծել ՀՀ-ում գյուղատնտեսության ապահովագրության ներդրման ձեռնարկումները, նախադրյալներն ու խոչընդոտող գործոնները,
- մշակել կազմակերպատնտեսական, մեթոդաբանական առաջարկություններ և պետական աջակցության կառուցակարգեր ՀՀ գյուղատնտեսությունում ապահովագրական համակարգի ներդրման ուղղությամբ:

Հետազոտության տեսական, մեթոդական և տեղեկատվական հիմքերը:

Ատենախոսության համար տեսական և մեթոդաբանական հիմք են հանդիսացել հայ և օտարազգի գիտնականների աշխատանքներն ու հետազոտությունները, հայրենական և արտասահմանյան մասնագիտական գրականությունը, Համաշխարհային բանկի, Եվրամիության, միջազգային վերաապահովագրական ընկերությունների և այլ կա-

ռույցների կողմից հրապարակված նյութերը, հաշվետվությունները և գիտամեթոդական մշակումները:

Հետազոտության համար տեղեկատվական հիմք են հանդիսացել ՀՀ ազգային վիճակագրական ծառայության տարեգրքերը, զեկույցները, միջազգային գիտաժողովների նյութերը, ՀՀ արտակարգ իրավիճակների նախարարության, ՀՀ գյուղատնտեսության նախարարության տեղեկատվական նյութերը, ծրագրերը և հաշվետվությունները, ՀՀ կենտրոնական բանկի համապատասխան կանոնակարգերը, ինչպես նաև ոլորտին վերաբերող օրենքները, ենթաօրենսդրական ակտերը և ուղեցույցները:

Ատենախոսությունում կիրառվել են տնտեսական վերլուծության հիմնական եղանակներն ու մեթոդները, մասնավորապես համադրման, վիճակագրական, տրամաբանական, սոցիոլոգիական հարցման, հարցում-դիտարկումների մեթոդները:

Հետազոտության հիմնական գիտական արդյունքները և նորույթը: Ատենախոսությունում իրականացված հետազոտություններն ու վերլուծությունները հանգեցրել են մի շարք արդյունքների, որոնցից գիտական նորույթ են դիտարկվում հետևյալները.

- մշակվել են ՀՀ-ում պետական աջակցությամբ գյուղատնտեսության ապահովագրական համակարգի ներդրման համար անհրաժեշտ օրենքների և ենթաօրենսդրական ակտերի հիմնական դրույթները,
- հիմնավորվել է անվանական ռիսկից մշակաբույսերի ապահովագրության և ինդեքս ապահովագրության ներդրման անհրաժեշտությունը ՀՀ գյուղատնտեսությունում և մշակվել են այդ պրոդուկտների կիրառման միջոցառումները,
- մշակվել են ՀՀ գյուղատնտեսությունում ապահովագրական համակարգի ներդրման պետական աջակցության հիմնական ուղղությունները և գյուղատնտեսության ապահովագրություն իրականացնող առաջարկվող կառույցի կառուցվածքն ու գործառույթները:

Հետազոտության գիտագործնական նշանակությունը և կիրառումը: Ատենախոսության գործնական նշանակությունը պայմանավորված է նրանով, որ հետազոտությունների հիման վրա մշակվել են մի շարք գիտագործնական բնույթի առաջարկություններ պետական աջակցությամբ գյուղատնտեսության ապահովագրության ներդրման կառուցակարգերի ձևավորման ուղղությամբ, որոնք կարող են կիրառական նշանակություն ունենալ ՀՀ գյուղատնտեսությունում ապահովագրական համակարգի

ներդրման գործընթացում: Հետազոտության արդյունքները կարող են հիմք հադիսանալ ագրարային քաղաքականության, ռազմավարական ծրագրերի, ինչպես նաև գյուղատնտեսության ապահովագրության պրոդուկտների մշակման համար: Ատենախոսության որոշ արդյունքներ կարող են օգտակար լինել պետական կառավարման մարմինների, գյուղատնտեսության բնագավառի մասնագետների, ապահովագրական ընկերությունների աշխատակիցների, գիտաշխատողների և ուսանողների համար:

Հետազոտության արդյունքների փորձարկումը և հրապարակումները: Հետազոտության հիմնական դրույթները և ստացված արդյունքները քննարկվել են Հայաստանի ազգային ագրարային համալսարանի Ագրարային քաղաքականության և խորհրդատվության, Ագրոպարենային համակարգի էկոնոմիկայի, Ագրոբիզնեսի կառավարման, Ագրոբիզնեսի կազմակերպման ամբիոնների համատեղ նիստում, ՀԱԱՀ ամենամյա միջազգային գիտաժողովներում (2013թ., 2014թ. և 2015թ.), Երևանի պետական համալսարանում կազմակերպված ուսանողների, ասպիրանտների և երիտասարդ գիտնականների միջազգային 2-րդ և 4-րդ գիտաժողովներում, ՀԱԱՀ-ի Ագրարային քաղաքականության և տնտեսագիտության հետազոտական կենտրոնում: Քննարկումներ են կազմակերպվել նաև ՀՀ ապահովագրական շուկայի և գյուղատնտեսության ոլորտի համապատասխան մասնագետների շրջանում: Ատենախոսության հիմնական արդյունքներն արտացոլվել են հեղինակի կողմից հրատարակված 10 գիտական հոդվածներում:

Ատենախոսության ծավալը և կառուցվածքը: Ատենախոսությունը բաղկացած է առաջաբանից, երեք գլխից, եզրակացություններից, օգտագործված գրականության ցանկից և հավելվածներից: Ատենախոսության ընդհանուր ծավալը՝ ներառյալ գրականության ցանկը, կազմում է 144 համակարգչային էջ, այն ներառում է 14 աղյուսակ և 11 գծապատկեր:

ԳԼՈՒԽ I

ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ՏԵՍԱԿԱՆ ԵՎ ՄԵԹՈԴԱԿԱՆ ՀԻՄՈՒՆՔՆԵՐԸ

1.1. Ապահովագրության տնտեսական էությունը և գործառույթները

Այն ամենը, ինչ գոյություն ունի, ենթարկվում է որոշակի վտանգի: Դժբախտ պատահարի արդյունքում մարդու կամ կենդանու մոտ կարող են առաջանալ առողջական խնդիրներ, որոշ դեպքերում նրանք կարող են մահանալ: Մեքենաները, սարքավորումները, շենքերն ու շինությունները կարող են վնասվել կամ ոչնչանալ հրդեհի, ջրհեղեղի և այլնի հետևանքով: Փողը, արժեթղթերը, նյութական արժեքները հնարավոր է գողանան: Ապահովագրությունը վտանգներից պաշտպանվելու գործիք է, որը կիրառվել է դեռևս շատ հին ժամանակներում:¹

Մինչ վերածննդի ժամանակաշրջանն ապահովագրությունը հանդես է եկել առևտրականների, նավատերերի, արհեստակցական միությունների անդամների կողմից ներդրված միջոցների հաշվին վնաս կրողին հատուցում կատարելու ձևով: Այնուհետև այն փոխարինվել է հաստատագրված կանոնավոր վճարվող ապահովագրավճարներով՝ «ապահովագրական պարգևներով», փոխադարձ ապահովագրության, որը հանդիսացել է ապահովագրության իրականացման հիմնական ձև մինչև XIX դարի առաջին կեսը: Այնուհետև դրանց փոխարինել են մասնավոր ապահովագրական ընկերությունները:²

Ապահովագրությունը մարդկանց միջև առաջացող հասարակական, տնտեսական հարաբերությունների հնագույն կատեգորիա է, որն արտադրական հարաբերությունների անբաժանելի մասն է: Այն իրենից ներկայացնում է հասարակական վերարտադրության համակարգում տնտեսական հարաբերությունների օբյեկտիվ և անհրաժեշտ տարր:³

Ըստ ամերիկացի տնտեսագետ Վ. Գեֆարտի՝ ապահովագրությունը համաձայնագիր է վճարելու որոշակի գումար որոշակի պատահարի տեղի ունենալու արդյունքում

¹ <http://www.cambridgecollege.co.uk/coursesattachments/insmod1.pdf>

² Կիրակոսյան Կ., Ապահովագրական գործ: Ուս. ձեռնարկ: / 2-րդ հրատ., Եր.: Կոունկ, 2011. - էջ 8

³ Շուլուրյան Ա., Աբգարյան Կ., Ապահովագրական գործ: Ուս. ձեռնարկ: / Եր., 2007. - էջ 9

առաջացած վնասը փոխհատուցելու համար՝ նախապես մուծված միանվագ կամ պարբերաբար վճարումների դիմաց: Այդ պատահարը կարող է տեղի ունենալ անմիջապես, կարող է տեղի ունենալ որոշակի ժամանակ հետո, կամ տեղի չունենալ:⁴

Ամերիկացի Ռալֆ Նադերը հետևյալ կերպ է մեկնաբանում ապահովագրությունը. «Կյանքը լի է պատահականություններով, բայց երեք բան հաստատուն է՝ մահը, հարկերը և ապահովագրությունը: Առանց ապահովագրության մենք չենք կարող ձեռք բերել բնակարան, քանի որ բանկերը առանց դրա վարկ չեն տրամադրի: Առանց ապահովագրության շատերը չեն համարձակվի մեքենա վարել, քանի որ վթարի դեպքում հնարավոր են հսկայական ֆինանսական ծախսեր: Առանց ապահովագրության չի լինի առևտուր և առհասարակ կյանք»:⁵ Իհարկե հասկանալի է, որ հեղինակն ի նկատի է ունեցել ԱՄՆ-ում գործող ապահովագրական համակարգը: Իսկ Ռ.Մեդերը նշել է «Հոգեպես ամենահանգիստ մարդիկ ամերիկացիներն են, քանի որ բոլորն էլ ունեն ապահովագրության պայմանագրեր: Ապահովագրական գործակալներն ամենուր են»:⁶

Ժամանակակից տնտեսագիտական բառարանում ապահովագրությունը մեկնաբանվում է հետևյալ կերպ. «Ապահովագրությունը ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց կողմից վճարված ապահովագրական մուտքերից (ապահովագրավճարներից) ձևավորված դրամական ֆոնդերի հաշվին որոշակի պատահարների տեղի ունենալու արդյունքում ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց գույքային շահերի պաշտպանության տնտեսական հարաբերությունների համակարգ է: Ապահովագրության դեպքում պարտադիր է երկու կողմերի առկայությունը՝ ապահովագրող՝ կազմակերպություն, որը զբաղվում է դրամական ֆոնդերի ձևավորմամբ և օգտագործմամբ, և ապահովադիր՝ ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձ, ով այդ ֆոնդին է վճարում սահմանված վճարը: Ապահովագրության օբյեկտով պայմանավորված տարբերում են գույքային և անձնական ապահովագրություն: Ապահովագրության օբյեկտ կարող է լինել մարդկանց կյանքը, առողջությունը, քաղաքացիների և կազմակերպությունների գույքը, տրանսպորտային միջոցները, տեղափոխվող բեռը, պատասխանատվությունը: Ապահովագրությունը կարող է իրականացվել պարտադիր և կամավոր եղանակներով:

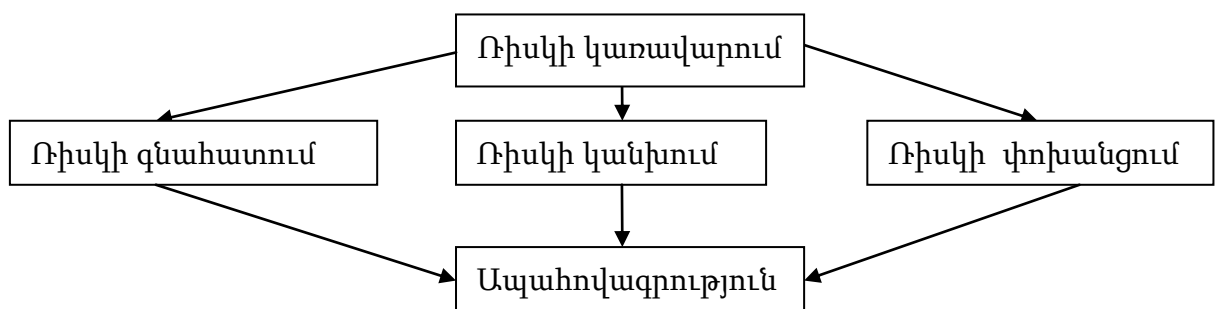
⁴ Gephart W.F., Principles of Insurance: / New York, The Macmillan Company, 1911. - p.1

⁵ Ralph Nader, Wesley J.Smith, Winning the insurance game: / The Complete Consumer's Guide to Saving Money, New York, 1990. - p.3

⁶ Robert I. Mehr, Emerson Cammack, Principles of Insurance: / United States of America, 1972. - p. 3

Կամավոր ապահովագրության դեպքում ապահովագրության կանոնները մշակում է ապահովագրողը: Պարտադիր ապահովագրությունն իրականացվում է օրենքի ուժով»:⁷

Ապահովագրությունն իրականացվում է ապահովագրողի հետ ապահովադրի կնքած ապահովագրության պայմանագրի և (կամ) ապահովագրական վկայագրի հիման վրա: Ըստ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի ապահովագրության պայմանագրով մի կողմը՝ ապահովագրողը, որոշակի միանվագ կամ պարբերական վճարի (ապահովագրավճարի) դիմաց պարտավորվում է մյուս կողմին՝ ապահովադրին կամ նրա մատնանշած անձին (շահառուին), որոշակի ապահովագրական գումարի շրջանակներում հատուցել որոշակի իրադարձության (իրադարձությունների) տեղի ունենալու արդյունքում պատճառված վնասը կամ դրա մի մասը կամ տրամադրել որոշակի գումար (ապահովագրական հատուցում), եթե այդ իրադարձությունների տեղի ունենալը կրում է հավանական և (կամ) պատահական բնույթ և կախված չէ կողմերի կամ ապահովագրված անձի կամ շահառուի կամքից (բացառության կյանքի ապահովագրության այն դեպքերի, երբ հատուցվում է որոշակի հավաստի և ակնկալվող իրադարձության տեղի ունենալը):⁸ Ապահովագրությունը ռիսկի կառավարման մեթոդներից է: Ընդհանրապես ռիսկի կառավարումը ներառում է երեք փուլ՝ ռիսկի գնահատում, ռիսկի կանխում, ռիսկի փոխանցում: Ապահովագրությունն առնչվում է նշված բոլոր փուլերի հետ:

Գծապատկեր 1.1.1. Ռիսկի կառավարումը և ապահովագրությունը

Գծապատկերը կազմվել է հեղինակի կողմից:

⁷ Борисов А. Б., Большой экономический словарь: /– М.: Книжный мир, 2003. – 895 с., <https://tochka.com/info/glossary/?srch=%D0%A1%D0%A2%D0%A0%D0%90%D0%A5%D0%9E%D0%92%D0%90%D0%9D%D0%98%D0%95>

⁸ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգիրք, Երևան, 1998. – հոդված 996, <http://www.arlis.am/documentview.aspx?docid=74658>

Գիտնական Նիկոլայ Կուլիկովը ապահովագրությունը դիտարկում է որպես ֆինանսական գործունեության յուրահատուկ ոլորտ, որում ձևավորվում, այնուհետև օգտագործվում են դրամական ֆոնդերը (ապահովագրական ֆոնդերը): Ապահովագրական ֆոնդի ձևավորման, այնուհետև օգտագործման համար ապահովագրական ընկերությունները և ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձիք մտնում են յուրահատուկ ապահովագրական իրավահարաբերությունների մեջ: Ապահովագրական ֆոնդերը պետք է բավարարեն ոչ միայն ապահովագրական հատուցումներ կատարելու, այլև ապահովագրողների գործավարման ծախսերը ծածկելու, ապահովագրական պահուստներ ձևավորելու, կանխարգելիչ միջոցառումներ իրականացնելու, ինչպես նաև շահույթ ստանալու համար: Հեղինակն առանձնացրել է ապահովագրության հետևյալ հիմնական գործառույթները.

- նպատակային նշանակության ապահովագրական ֆոնդերի ձևավորում,
- ապահովագրական պատահարի արդյունքում առաջացած վնասների փոխհատուցում,
- կանխարգելիչ միջոցառումների իրականացում, որոնք ուղղված են ապահովագրական պատահարների կանխմանը, ռիսկերի և դրանց հետևանքով առաջացած վնասների նվազեցմանը,
- ապահովագրողների մոտ առկա ազատ դրամական միջոցների հաշվին ներդրումների իրականացում լրացուցիչ եկամուտ ստանալու նպատակով:⁹

Ապահովագրությունը նախ և առաջ դիտարկվում է որպես սոցիալական պաշտպանության մեխանիզմ: Մեղմելով վտանգների հետևանքները, որոնք հնարավոր է կառավարել (հիվանդություն, դժբախտ պատահար, մահ, տարերային աղետներ)՝ ապահովագրությունը թույլ է տալիս ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց պաշտպանվել հանկարծակի պատահարներից և նվազեցնել ֆինանսական ծախսերը: Սակայն ապահովագրությունը բացի պաշտպանություն տրամադրելուց ունի ավելի մեծ նշանակություն: Քանի որ ապահովագրությունը կառավարում, դիվերսիֆիկացնում և մեղմում է անհատների և կազմակերպությունների ռիսկերը, այն հաճախ դիտարկվում է որպես նախապայման այլ գործողությունների իրականացման համար. օրինակ ձեռք

⁹ Куликов Н.И., Бебенко Е.Ю., Чайникова Л.Н., Страхование бизнеса: учебное пособие /- Тамбов: Изд-во Тамб. гос. техн.ун-та, 2006. - с. 5-12

բերել բնակարան, սկսել բիզնես և այլն: Ապահովագրությունը մեծապես նպաստում է նաև ֆինանսական համակարգի զարգացմանը, քանի որ այն թույլ է տալիս ավելի հեշտությամբ ձեռք բերել փոխառու միջոցներ: Ապահովագրությունը նպաստում է երկրի սոցիալ-տնտեսական զարգացմանը, քանի որ.

- թույլ է տալիս տարաբնույթ ռիսկերն ավելի արդյունավետ կառավարել,
- նպաստում է կորուստների կանխմանը,
- բարձրացնում է մարդկանց հոգու հանգստությունը և նպաստում է ֆինանսական կայունությանը,
- հնարավորություն է տալիս պետությանն ավելի արդյունավետ լուծել սոցիալական պաշտպանության տրամադրման հետ կապված հարցերը,
- նպաստում է առևտրի զարգացմանը, մրցունակության բարձրացմանը, ֆինանսական ծառայությունների տարածմանը:

Այս ամենով պայմանավորված՝ ապահովագրությունը պետք է դիտարկել ոչ միայն որպես ռիսկի կառավարման և պաշտպանության մեխանիզմ, այլ որպես համագործակցություն, որը թույլ է տալիս անհատներին և կազմակերպություններին տարածել իրենց «թևերը» և գնալ այնտեղ, որտեղ հակառակ դեպքում չէին կարող գնալ:¹⁰

Ապահովագրության գործառույթներից է երկրի սոցիալ-տնտեսական կայունության ապահովումը: Բազմաթիվ ֆիզիկական և իրավաբանական անձիք պատահարներից հետո կարողանում են վերսկսել իրենց գործունեությունը, քանի որ դրանց հետևանքով առաջացած վնասները մասամբ կամ ամբողջությամբ փոխհատուցվում են ապահովագրողների կողմից: Ապահովագրությունը վարկային գործընթացների կարևորագույն բաղադրիչներից է, քանի որ վարկատուները հեշտությամբ են վարկ տրամադրում, եթե առկա է ապահովագրության պայմանագիր: Ապահովագրական ընկերությունները կարևոր դեր են խաղում ֆինանսական համակարգում:¹¹

Առանձնացնում են ապահովագրության հետևյալ հիմնական գործառույթները.

- ❖ ռիսկային գործառույթ,
- ❖ նախազգուշացման գործառույթ,
- ❖ խնայողության-կուտակային գործառույթ,

¹⁰ Eric Grant, The Social and economic Value of Insurance: / A Geneva Association Paper, September 2012. - p. 3-4

¹¹ Robert I. Mehr, Emerson Cammack, Principles of Insurance: / United States of America, 1972 .- p. 12-13

❖ վերահսկողության գործառույթ:

Ռիսկային գործառույթն ապահովագրության առաջին և գլխավոր գործառույթն է: Ապահովագրության հիմքը հենց ռիսկն է: Այն առաջացավ այն պարզ պատճառով, որ մարդկանց մոտ անհրաժեշտություն առաջացավ պաշտպանվելու տարաբնույթ ռիսկերից: Ապահովագրությունը չէր լինի, եթե չլիներ ռիսկային գործառույթը:

Նախազգուշացման գործառույթն արատահայտում է ապահովագրության էությունը: Ապահովագրողի համար տնտեսապես ավելի շահավետ է իրականացնել նախազգուշացման գործառույթ, քան ռիսկային: Միջազգային տվյալներով նախազգուշացումը 20 անգամ ավելի արդյունավետ է, քան վնասի լիկվիդացումը:

Ի սկզբանե (մոտավորապես 5000 տարի առաջ) ապահովագրությունն իրականացրել է խնայողության գործառույթ: Այդ ժամանակներից մինչ օրս ընդունված է, որ գույքը պետք է ապահովագրել իր արժեքից ոչ ավել արժեքով: Այսինքն, ապահովագրությունը չի նպաստում հաճախորդի հարստացմանը այլ՝ միայն փոխհատուցում է նրա կրած վնասները: Մոտավորապես 300 տարի առաջ մարդկությունը հասավ ապահովագրության երկրորդ ձևին՝ կուտակայինին: Այսպես կոչվեց կյանքի ապահովագրությունը, որի էությունը կայանում էր նրանում, որ այն նախ և առաջ իրականացնում էր խնայողության, այնուհետև կուտակային գործառույթ: Կուտակային գործառույթի համաձայն, սահմանված ժամանակ հետո ապահովադրին վճարվում է այդ ընթացքում կուտակված ապահովագրական գումարը և որոշակի եկամուտ:

Մի շարք գործոններով պայմանավորված է անհրաժեշտություն է առաջանում ապահովագրողների նկատմամբ պետական վերահսկողության: Այդ գործոններից է ապահովադիրների անհրազեկությունը, ինչպես նաև ապահովագրական ընկերությունների աշխատակիցների պատրաստվածության ցածր մակարդակը և անհամապատասխանությունը շուկայի պահանջներին: Վերահսկողության գործառույթի ակտուալությունը կայանում է նրանում, որ այն ապահովում է ապահովագրության բնականոն գործընթացը: Այս գործառույթն իրականացվում է երկու ձևով՝ ներքին և արտաքին: Ներքին վերահսկողությունն ապահովվում է ապահովագրական ընկերությունների ֆինանսական մուտքերի սեփական մոնիթորինգով և սահմանված նորմատիվներին դրանց համապատասխանությամբ: Ապահովագրության ներքին վերահսկողությունն ունի կարևոր նշանակություն, քանի որ ապահովագրական խաբեությունների որոշ

մասը կազմակերպվում է ընկերությունների ներսում (ապահովագրական գործակալներից մինչև տնօրեններ) ինչպես ազգային, այնպես էլ միջազգային մակարդակներում:

Արտաքին վերահսկողությունն իրականացվում է հենց ապահովագրողների կողմից (պուլեր, ասոցիացիաներ, միություններ և այլն), ապահովադիրների և ապահովագրական հատուցում ստանալու իրավունք ունեցող այլ անձանց կողմից, պետական կառույցների կողմից:¹²

Կ. Ժիչկինը իր մենագրությունում, հիմնվելով գրական տարբեր աղբյուրների վրա, կազմել է ընդհանրական գծապատկեր, որն արտացոլում է ապահովագրության գործառույթները (գծապատկեր 1.1.2.):

Գյուղատնտեսության ոլորտում ապահովագրությունը կիրառվել է դեռևս շատ հին ժամանակներից և ունի կարևոր նշանակություն: Գյուղատնտեսական ռիսկերի ապահովագրության համակարգի ստեղծման հիմնական նպատակներն են՝ պաշտպանել գյուղատնտեսական ապրանք արտադրողների գույքային շահերը և կայունացնել նրանց եկամուտները: Այն երկրներում, որտեղ գյուղատնտեսական ռիսկերի ապահովագրությունն ունի զարգացման բարձր մակարդակ, այն իրականացվում է Ֆերմերների, ապահովագրողների և պետության միջև ստեղծված փոխադարձ համաձայնեցված համակարգի միջոցով: Մասնակիցների կողմից պետք է պահպանվեն հետևյալ հիմնական սկզբունքները՝

1. տեղեկատվության թափանցիկություն, այսինքն՝ արժանահավատ տեղեկատվության փոխանակումը կողմերի միջև,
2. ապահովագրական համակարգի կայունություն, օրինակ, չի կարելի հաճախակի փոփոխություններ կատարել գյուղատնտեսական ապահովագրության վերաբերյալ օրենքներում և նորմատիվ իրավական ակտերում,
3. ապահովագրության մասնակիցների միջև համագործակցության մթնոլորտի ձևավորում, օրինակ, պետությունը՝ ի դեմս կառավարության, պետք է աջակցի և վերահսկի համակարգի գործունեությունը:¹³

¹² <http://www.strahyi.ru/material/funkcii-strahovaniya>

¹³ Կիրակոսյան Կ., Ապահովագրական գործ: Ուս. ձեռնարկ: / 2-րդ հրատ., Եր.: Կոունկ, 2011. - էջ 330-331

Գծապատկեր 1.1.2. Ապահովագրության գործառույթները:¹⁴

Գյուղական բնակավայրերում ապրող աղքատ բնակչության մոտավորապես 70%-ի համար գյուղատնտեսական գործունեությունը հանդիսանում է նրանց հիմնական զբաղմունքը և եկամուտների ստացման միակ աղբյուրը:¹⁵ Գյուղատնտեսությունը արտադրում է սննդամթերք երկրի բնակչությանը և հումք՝ վերամշակող արդյունաբե-

¹⁴ Жичкин К.А., Шумилина Т.В., Страхование рисков сельскохозяйственных организаций в условиях государственной поддержки : монография / Самара : РИЦ СГСХА, 2013. – с. 34

¹⁵ Official website of The World Bank -<http://www.worldbank.org/en/news/feature/2014/03/19/field-guide-explores-open-data-innovations-for-disaster-risk-and-resilience>

րությանը: Այն հանդիսանում է արդյունաբերության շատ ճյուղերի արտադրած արտադրանքի խոշոր սպառողներից մեկը (օրինակ, մեքենաշինության, քիմիական արդյունաբերության և այլն):¹⁶ Գյուղատնտեսությունը կազմված է մի շարք ճյուղերից, որոնք իրարից տարբերվում են բնական գործոններով, արտադրության տեխնոլոգիայով, անհրաժեշտ մեքենաների համակարգով, աշխատանքի և աշխատանքային գործընթացների կազմակերպմամբ: Ամեն մի ճյուղ ունի իր վարման համակարգը:¹⁷ Կարող ենք ավելացնել նաև, որ յուրաքանչյուր ճյուղ ունի իրեն բնորոշ ռիսկերը և դրանց կառավարման գործիքները:

Ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ գյուղատնտեսական ռիսկերի կառավարումը բարձր արդյունավետությամբ գործում է այն դեպքում, եթե կիրառվում են տեխնիկական և ֆինանսական մոտեցումները միաժամանակ: Գյուղացիական տնտեսությունները կարող են նվազեցնել ռիսկի մակարդակը համապատասխան կանխարգելիչ միջոցառումների իրականացման կամ ինքնաապահովագրության միջոցով (խնայողությունների կամ փոխառությունների միջոցով): Ավելի խոշոր և տեղի ունենալու ավելի փոքր հավանականություն ունեցող ռիսկերը կարելի է կառավարել փոխադարձ ապահովագրության, մասնավոր ապահովագրողների և վերաապահովագրողների օգնությամբ: Պետությունները, միջազգային դոնոր կազմակերպությունների աջակցությամբ, կարող են մեծ դեր խաղալ խոշոր աղետների հետևանքով առաջացած վնասները փոխհատուցելու հարցում: Այսպիսով, իմանալով գյուղատնտեսության առանձնահատկությունները և բնորոշ ռիսկերը, կարելի է անդրադառնալ ռիսկի կառավարման օպտիմալ մեթոդների ընտրությանը:¹⁸

Գյուղատնտեսության ապահովագրությունը լրացնում է այն գործիքների շարքը, որոնք կոչված են կայունացնելու ապրանք-արտադրողների եկամուտները: Պետությունները օգտագործում են գյուղատնտեսության ապահովագրությունը ռիսկի կառա-

¹⁶ Հակոբյան Լ.Լ., Ճեպեճյան Շ.Ա., Գյուղատնտեսության էկոնոմիկա: Ուսումնական ձեռնարկ բուհերի համար: / Երևան, ՀՊԱՀ, 2012. - էջ 12

¹⁷ Դավթյան Գ., Մարգարյան Լ., Աբգարյան Վ. և ուրիշներ, Գյուղատնտեսության արտադրության կազմակերպում: Ուսումնական ձեռնարկ ագրոպարենային ոլորտի տնտեսագիտական, ագրոնոմիական ու ճարտարագիտական մասնագիտությունների ուսանողների համար: / Եր., Հայկական գյուղատնտեսական ակադեմիա, 2004. - էջ 8

¹⁸ Ավետիսյան Ա.Ս., Ոսկանյան Գ.Վ., Միրզոյան Ծ.Հ., Գյուղատնտեսության ոլորտում ապահովագրական համակարգի ներդրումը որպես կլիմայական ռիսկերի մեղմման միջոց: // Ֆինանսներ և էկոնոմիկա, #1, (163), հունվար, 2014.- էջ 38

վարման այլ գործիքների հետ համատեղ գյուղատնտեսական ռիսկերը մեղմելու նպատակով:¹⁹

Առանձնացվում է գյուղատնտեսության ապահովագրության երեք մոդել՝

- գյուղատնտեսության պետական ապահովագրություն,
- գյուղատնտեսության ապահովագրություն, որն իրականացվում է մասնավոր ապահովագրողների կողմից,
- պետություն-մասնավոր հատված համագործակցությամբ գյուղատնտեսության ապահովագրություն:

Գյուղատնտեսության պետական ապահովագրության մոդելը բնութագրվում է պետության ակտիվ և անմիջական մասնակցությամբ, որի դեպքում գյուղատնտեսության ապահովագրությունն իրականացնում է պետական ապահովագրական ընկերությունը: Վերջինս սովորաբար առաջարկում է գյուղատնտեսության ապահովագրության մեկ պրոդուկտ: Երկրորդ մոդելի դեպքում գյուղատնտեսության ապահովագրություն իրականացնում են մասնավոր ապահովագրական ընկերությունները, որոնք առաջարկում են գյուղատնտեսության ապահովագրության տարատեսակ պրոդուկտներ: Այս մոդելի դեպքում պետական մասնակցությունը գյուղատնտեսության ապահովագրության համակարգում կամ ընդհանրապես բացակայում է, կամ շատ փոքր է: Ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ գյուղատնտեսության ապահովագրության ամենաարդյունավետ մոդելը պետություն-մասնավոր հատված համագործակցության մոդելն է: Սա բացատրվում է նրանով, որ տարերային աղետների հետևանքով գյուղատնտեսությանը պատճառված վնասները գրեթե անհնար է փոխհատուցել միայն պետության կամ միայն մասնավոր ապահովագրողների միջոցով: Գյուղատնտեսության ապահովագրության պայմանագրերը կնքում են մասնավոր ապահովագրական ընկերությունները, սակայն պետությունը տարբեր ձևերով մասնակցություն է ունենում այդ գործընթացում:

Ներկայումս Հայաստանի Հանրապետությունը գտնվում է տնտեսական բարեփոխումների խորացման և շուկայական տնտեսության ձևավորման փուլում: Աստիճանաբար ձևավորվում է հողի շուկան, շարունակվում է գյուղատնտեսության սպասարկման,

¹⁹Oliver Mahul, Charles J. Stutley, Government Support Agricultural Insurance, Challenges and Options for developing countries: / THE WORLD BANK, 2008. - p. 22

գյուղմթերքների վերամշակման ու իրացման ոլորտների ակտիվացման գործընթացը, պետության կողմից ձևավորվում են համապատասխան իրավական դաշտ և անհրաժեշտ տնտեսական կառուցակարգեր: Իհարկե շատ բան է կախված նաև շուկայի թելադրանքից:²⁰ Կարծում ենք նշված միջոցառումներին պետք է ավելացնել նաև գյուղատնտեսական ռիսկերի կառավարման օպտիմալ գործիքների մշակումը և գործնական կիրառումը, որոնցից է ապահովագրությունը: Նշենք, որ ըստ պրոֆեսոր Հ.Ս.Ծպենցյանի գյուղատնտեսական մշակաբույսերի բերքի և անասնազխաքանակի ապահովագրության կազմակերպումը Հայաստանի Հանրապետության գյուղատնտեսության համար ունի ռազմավարական նշանակություն: Այն կարևոր է ինչպես տնտեսական, այնպես էլ սոցիալական առումներով: Գյուղատնտեսությունում ապահովագրության ներդրման համար չպետք է սահմանափակվել միայն ապահովագրական գործակալության գործունեությամբ: Անհրաժեշտ է խրախուսել և պետական աջակցություն ցուցաբերել նաև օրենսդրությամբ սահմանված վարկային ակումբներին և այլ կառույցներին, այս գործընթացին միջազգային կազմակերպություններին ներգրավմանը: Հեղինակն առաջարկում է ապահովագրական համակարգի ներդրումն իրականացնել փուլային մոտեցումներով.

I փուլ: Գյուղատնտեսության ոլորտում ապահովագրական համակարգի ներդրման ծրագրի մշակում:

II փուլ: Գյուղատնտեսության ոլորտում ապահովագրական համակարգի ներդրում:

III փուլ: Գյուղատնտեսության ոլորտում ապահովագրության ծրագրի ամբողջական ներդրում:²¹

ՀՀ-ում գյուղատնտեսության ապահովագրության վերաբերյալ ատենախոսություններ են պաշտպանել մի շարք հետազոտողներ՝ Ս.Ա.Մարգարյան, Ա.Է.Փաշինյան, Վ.Գ.Հայրապետյան, Ի.Գ.Հովսեփյան, Մ.Մանուչարյան և այլն: Մասնավորապես, Ս.Ա.

²⁰ Ղազարյան Ս., Ղազարյան Է., Փաշինյան Ա., Գյուղացիական տնտեսությունների հեռանկարային զարգացման հիմնախնդիրները Հայաստանի Հանրապետությունում: // Սոցիալ-տնտեսական զարգացման արդի հիմնախնդիրները Հայաստանի Հանրապետությունում (հանրապետական գիտաժողովի նյութեր). - Եր.: «Գիտություն» հրատ., 2008. - էջ 210-211

²¹ Ծպենցյան Հ.Ս., Հայաստանի Հանրապետության ագրարային ոլորտի ենթակառուցվածքների ձևավորման հիմնախնդիրներն անցումային տնտեսության պայմաններում: Մենագրություն: / Եր.: Հեղինակային հրատարակություն, 2005. - էջ 180-183

Մարգարյանը «Գյուղատնտեսության ապահովագրության իրականացման հիմնախնդիրները ՀՀ-ում» թեմայով ատենախոսությունում հիմնավորել է, որ գյուղատնտեսական ռիսկերի կառավարման ռազմավարության առանցքը պետք է լինի պետական պարտադիր մասնակցությամբ ապահովագրության արդյունավետ համակարգը: Անդրադառնալով գյուղատնտեսության ապահովագրության ներդրման խոչընդոտներին՝ հեղինակը առանձնացրել է ՀՀ-ում ապահովագրական մշակույթի ցածր մակարդակը, երկրի սոցիալ-տնտեսական վիճակը, եկամուտների ցածր մակարդակը, ապահովագրողների նկատմամբ ազգաբնակչության անվստահությունը, գյուղացիական տնտեսությունների խիստ մասնատվածությունը, արտադրանքի ապրանքայնության ցածր մակարդակը, օրենսդրական դաշտի անկատարությունը, ռիսկերի գնահատման համակարգի բացակայությունը, ապահովագրական ընկերությունների փոքր չափերը և այլն: ՀՀ-ում գյուղատնտեսության ապահովագրության համակարգի ներդրման համար հեղինակն առաջարկում է մշակել երկարաժամկետ պետական ծրագիր, որի իրականացման համար անհրաժեշտ է ստեղծել գյուղատնտեսության ապահովագրության իրականացման աշխատանքները համակարգող մարմին, որի ղեկավարությունը պետք է լինի անկախ և կազմավորվի շուկայի տարբեր մասնակիցներից: Հեղինակի կողմից առաջարկվել է ստեղծել ապահովագրական փուլ, որի մասնակից կարող են դառնալ առավել խոշոր ապահովագրական ընկերությունները: Առաջարկվել է կիրառել այսպես կոչված անուղղակի պարտադիր ապահովագրության մեխանիզմներ, որի էությունը կայանում է նրանում, որ բանկերի կողմից գյուղացիական տնտեսությունների վարկավորման նախապայման պետք է համարվի ապահովագրության առկայությունը: Պետության մասնակցությունը պետք է արտահայտվի ապահովագրավճարների 50% սուբսիդավորման ձևով, որին կարող են մասնակցել նաև տեղական ինքնակառավարման մարմինները:²²

«Ռիսկերի կառավարումը և ապահովագրական համակարգի ներդրումը ՀՀ գյուղատնտեսությունում» թեմայով ատենախոսությունում Ա.Է.Փաշինյանը ապահովագրական համակարգի ներդրման հիմնական նախապայման է դիտարկում գյուղատնտեսության ապահովագրական ռիսկերի գնահատման ծրագրի իրականացումը, որը հնա-

²² Մարգարյան Ս., «Գյուղատնտեսության ապահովագրության իրականացման հիմնախնդիրները Հայաստանի Հանրապետությունում» ատենախոսության սեղմագիր, Երևան, 2006. - 24 էջ

րավորություն կընձեռի գնահատել ապահովագրական դաշտում ընդգրկվող մշակաբույսերի եւ գյուղատնտեսական կենդանիների տեսակների առաջնահերթությունը, ապահովագրական վճարների չափերը, սուբսիդավորման եղանակները եւ ծավալները: Հեղինակը գտնում է, որ հանրապետության գյուղատնտեսության ներկա զարգացվածության, ապրանքայնության եւ արտադրության արդյունավետության մակարդակի պայմաններում ապահովագրական համակարգի ներդրումը հնարավոր է ապահովագրական վճարների մի մասի սուբսիդավորման (նվազագույնը՝ 50%) դեպքում հետագայում գյուղատնտեսության զարգացմանը զուգընթաց, սուբսիդավորվող մասի նվազեցմամբ: Սուբսիդավորումը պետք է իրականացվի ՀՀ պետական բյուջեից կամ այլ աղբյուրների հաշվին (հիմնադրամներ, դրամաշնորհներ եւ այլն): Գյուղատնտեսությունում տնտեսավարող սուբյեկտների կողմից կորուստների կանխարգելումը խթանող քայլ կարող է լինել ապահովագրական ընկերությունների կողմից պատճառված վնասի մինչեւ 75%-ի փոխհատուցման մեխանիզմի կիրառումը, որը նախադրյալներ կապահովի վերարտադրության կազմակերպման համար: Գյուղատնտեսությունում ապահովագրական գործընթացի կազմակերպման եւ համակարգման համար Փաշինյանը նպատակահարմար է գտնում գյուղատնտեսության ոլորտը համակարգող պետական լիազոր մարմնի համակարգում ստեղծել կառույց, որի գործառույթը կլինի սկզբնական շրջանում գյուղատնտեսությունում տնտեսավարողներին ապահովագրության համակարգի ներդրման պայմանների եւ արդյունքների մասին իրազեկումը, ապահովագրական ընկերություններին աջակցությունը եւ այլն: Հեղինակը նպատակահարմար է գտնում գործընթացում ընդգրկել նաեւ գյուղատնտեսությանն աջակցության մարզային կենտրոնները:²³

«Գյուղատնտեսության ապահովագրության հիմնախնդիրները և դրանց լուծման ուղիները ՀՀ-ում» թեմայով աշխատությունում Վ.Գ. Հայրապետյանը հիմնավորել է, որ աղետներից հասցված վնասների հատուցումը պետական բյուջեի և այլ արտաբյուջետային միջոցների հաշվին արդյունավետ ճանապարհ չէ և միայն ապահովագրության միջոցով է հնարավոր լուծել այդ խնդիրը: Հեղինակն առաջարկում է ապահո-

²³ Փաշինյան Ա., «Ռիսկերի կառավարումը և ապահովագրական համակարգի ներդրումը ՀՀ գյուղատնտեսությունում» ատենախոսության սեղմագիր, Երևան, 2009.- 26 էջ

վագրավճարների 30% սուբսիդավորում պետական բյուջեից և տեղական ինքնակառավարման մարմինների բյուջեներից:²⁴

Ի.Գ.Հովսեփյանը «Գյուղատնտեսական բերքի ապահովագրության հիմնախրնդիրները ՀՀ-ում» թեմայով ատենախոսությունում գյուղատնտեսական բերքի ապահովագրության բարդ խնդրի լուծման համար առաջարկում է ռիսկերի հինգ մակարդակների սեգմենտար կառավարման մոդելը, որտեղ առանցքային դեր է հատկացվում գյուղատնտեսական բերքի ապահովագրություն իրականացնող ապահովագրական ընկերությունների փուլին (ԳԲ Ապահովագրական փուլ): ԳԲ Ապահովագրական փուլը պետք է իրականացնի ռիսկերի ստանձնումը սխեմայի երրորդ սեգմենտում: Ապահովագրական փուլի կառավարման նպատակով առաջարկվում է ձևավորել մասնակից ընկերությունների դիտորդ խորհուրդ, որում կընդգրկվեն մասնակից ընկերությունների գործադիր ղեկավարները կամ նրանց լիազոր ներկայացուցիչները: Հեղինակն աշխատանքում ներկայացրել է նաև եղանակային ցուցիչներով ապահովագրությունը²⁵:

«Գույքային ապահովագրության վիճակը և զարգացման ուղիները Հայաստանի Հանրապետության ագրարային համակարգում» թեմայով ատենախոսությունում Մ.Գ.Մանուչարյանը գյուղացիական տնտեսությունների կողմից գյուղատնտեսությունում ապահովագրական ծառայության նկատմամբ պահանջարկի դեռևս ցածր պահանջարկը բացատրել է մի շարք հանգամանքներով, որոնցից մասնավորապես առանձնացրել է գյուղմթերք արտադրողների վճարունակության ցածր մակարդակը: Հեղինակը գտնում է, որ ագրարային ոլորտում գույքային ապահովագրության բնագավառում պետություն-մասնավոր հատվածի համագործակցությունը դեռևս չի իրականացվում բավարար չափով ոչ այնքան ֆինանսական միջոցների սղության հետևանքով, որքան պետության կողմից իրականացվող քաղաքականությամբ ապահովագրական համակարգի ներդրման հրատապության ոչ բավարար ընկալման, ինչպես նաև իրավական հիմքերի անորոշությամբ, համապատասխան ֆինանսական ենթակառուցվածքների թերզարգացմամբ ու անցումային տնտեսությանը բնորոշ այլ գործոն-

²⁴ Հայրապետյան Վ., «Գյուղատնտեսության ապահովագրության հիմնախրնդիրները և դրանց լուծման ուղիները ՀՀ-ում» ատենախոսության սեղմագիր, 2009.-18 էջ

²⁵ Հովսեփյան Ի., «Գյուղատնտեսական բերքի ապահովագրության հիմնախրնդիրները ՀՀ-ում» ատենախոսության սեղմագիր, Երևան, 2011. - 24 էջ

ների բացասական ազդեցության հետևանքով: Ագրարային ոլորտում գույքային ապահովագրության ներդրման և զարգացման համար հեղինակն անհրաժեշտ է համարում ֆերմերներից կազմված կոոպերատիվների ստեղծումը:²⁶

Ուսումնասիրելով տարբեր գիտնականների կարծիքները, խմբավորելով և ամփոփելով դրանք՝ հանգում ենք այն եզրահանգման, որ ապահովագրությունը ֆինանսական համակարգի կարևորագույն բաղադրիչներից է: Այն հնարավորություն է տալիս ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց ստանալու ֆինանսական պաշտպանվածություն տարաբնույթ ռիսկերի հետևանքով առաջացած վնասները ծածկելու նպատակով: Իր գործառույթների շնորհիվ ապահովագրությունը նպաստում է երկրի սոցիալ-տնտեսական վիճակի կայունացմանն ու զարգացմանը: Ագրարային ոլորտում ևս ապահովագրությունն ունի կարևոր նշանակություն: Այն հնարավորություն է տալիս կայունացնել գյուղատնտեսական գործունեությամբ զբաղվողների եկամուտները, ինչպես նաև ազատել պետությանը տարերային աղետներից տուժած գյուղացիական տնտեսություններին աջակցություն ցուցաբերելու պարտավորությունից: Պատահական չէ, որ շատ երկրներում այն հանդիսանում է պետական ագրարային քաղաքականության բաղկացուցիչ մասը:

1.2. Գյուղատնտեսության ապահովագրության զարգացումը և առանձնահատկությունները

Գյուղատնտեսությունում ապահովագրությունը կիրառվել է դեռևս այն ժամանակ, երբ դրամական հարաբերությունները չէին ձևավորվել: Ապահովագրական ֆոնդը կազմավորվում էր բնեղեն եղանակով: Գյուղատնտեսության ապահովագրության ձևավորման սկզբնական փուլում այն հանդես է եկել փոխադարձ ապահովագրության տեսքով, որը մինչ օրս էլ կիրառվում է շատ երկրներում: Փոխադարձ ապահովագրության դեպքում որպես ապահովադիրներ հանդես են գալիս փոխադարձ ապահովագրական ընկերության հիմնադիրները, որոնց հիմնական նպատակը ոչ թե շահույթի ստացումն է, այլ՝ լավագույն ապահովագրական պաշտպանվածության ստացումը: Փոխադարձ ապահովագրության պարագայում ցածր է վատ ընտրանքի և ապահո-

²⁶ Մանուչարյան Մ., «Գույքային ապահովագրության վիճակը և զարգացման ուղիները Հայաստանի Հանրապետության ագրարային համակարգում» ատենախոսության սեղմագիր, 2014.- 30 էջ

վաղիրների անբարեխիղճ վարքագծի ռիսկը, սակայն հակառակ դրան, բարձր է սիստեմատիկ ռիսկը: Այս դեպքում ապահովագրության պայմաններն ու կանոններն ավելի ճկուն են, որոնք մշակվում են այնպես, որ բխում են ապահովագիրների շահերից: Ապահովագրավճարներն ավելի ցածր են, քանի որ չեն ներառում շահույթի տարրը: Ներկայումս Եվրոպական որոշ երկրներում փոխադարձ ապահովագրության ապահովագրավճարները սուբսիդավորվում են պետության կողմից, եթե որպես ապահովագրական ռիսկ հանդես են գալիս տարերային աղետները: Փոխադարձ ապահովագրական ընկերությունները բարոյական վնասի և վատ ընտրանքի հետ կապված ռիսկերը նվազեցնելու համար կիրառում են չհատուցվող գումար և տարբերակված ապահովագրավճարներ: Սիստեմատիկ ռիսկից խուսափելու նպատակով փոխադարձ ապահովագրական ընկերությունները կնքում են վերաապահովագրության պայմանագրեր: Ընդ որում, գյուղատնտեսական ռիսկերն ապահովագրող փոխադարձ ապահովագրական ընկերությունները որոշ երկրներում վերաապահովագրական պաշտպանվածություն են ձեռք բերում պետությունից կամ վերաապահովագրավճարները սուբսիդավորվում են պետության կողմից:²⁷

Իսլանդիայում դեռևս XII դարում գյուղական համայնքների բնակիչները միավորվում էին հրդեհի կամ կենդանիների անկման դեպքում փոխօգնություն ստանալու նպատակով: Սովորաբար այդպիսի միավորումները կազմված էին քսան գյուղացիական տնտեսությունից, որոնք օգնում էին պատահարի արդյունքում վնաս կրած անդամին: Ընդ որում, վնասի մի մասը հատուցվում էր գումարի տեսքով, իսկ մնացած մասը բնեղեն ձևով՝ հումքով կամ աշխատանքով: Իսկ XVI դարի վերջին Գերմանիայում ձևավորվեցին գյուղացիների միավորումներ, որոնք կոչվում էին «կովերի գիլդիաներ» կամ «կովերի դրամարկղեր»: Դրանք ևս ձևավորվում էին փոխադարձ հիմունքներով և ընդգրկում էին ոչ մեծ շրջաններ: Ռուսաստանում փոխադարձ ապահովագրությունը բուռն կերպով սկսել է զարգանալ 1864թ.:²⁸

²⁷ Tsion Taye Assefa, Miranda pP.M.Meuwissen and Marcel A.P.M. van Asseldonk, Mutual insurance companies as a tool for farmer income stabilization: performance and prospects in the CAP: / Paper prepared for the 126th EAAE Seminar, New chalanges for EU agricultural sector and rural areas. Which role for public policy? Capri (Italy), June 27-29, 2012. - p.14-16

²⁸<https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%B3%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%85%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%B5>

Գյուղատնտեսության ապահովագրության ամենահին և տարածված պրոդուկտներից է անվանական ռիսկից ապահովագրությունը, որը կիրառվել է հիմնականում կարկուտի ռիսկից հացահատիկային մշակաբույսերի, պտղատու այգիների, ինչպես նաև կենդանիների, անտառների և ջերմոցների ապահովագրության համար²⁹: Կարկուտից մշակաբույսերի ապահովագրությունն ավելի վաղ կիրառվել է արևմտյան Եվրոպայում, այնուհետև ԱՄՆ-ում: Կարկուտի ռիսկից ապահովագրության առաջին պայմանագիրը կնքվել է Գերմանիայում 1791թ.³⁰, իսկ 1797թ. հիմնադրվեց կարկուտից մշակաբույսերի ապահովագրության ասոցիացիան, որը կոչվեց Mecklenburg Hail Insurance Association: Նմանատիպ ասոցիացիա հիմնադրվեց նաև Ֆրանսիայում 1809թ.: Կարկուտից պաշտպանվելու անհրաժեշտությունը հիմք հանդիսացավ Եվրոպայում հարյուրավոր ասոցիացիաների հիմնադրման համար, իսկ 19-րդ դարում բացվեցին նաև բազմաթիվ բաժնետիրական ապահովագրական ընկերություններ: Միացյալ Նահանգներում կարկուտից փոխադարձ ապահովագրական առաջին ընկերությունները հիմնադրվել են 1879թ.³¹: Այստեղ կարկուտից ապահովագրություն առաջին անգամ իրականացվել է 1880թ., երբ ծխախոտ մշակողները միավորվեցին և հիմնադրեցին կազմակերպություն: Այն գործեց 7 տարի, որին հաջորդեցին այլ կազմակերպություններ ևս: 1919թ. կարկուտից ապահովագրական ծածկույթը կազմում էր 560 ԱՄՆ դոլար: Իսկ այսօր այն հասնում է միլիարդավոր դոլարների և ընդգրկում է գրեթե բոլոր մշակաբույսերը և բոլոր նահանգները:³²

ԱՄՆ-ն առաջին երկրներից էր, որը փորձեց ապահովագրության միջոցով լուծել իր առջև ծառացած խնդիրները: ԱՄՆ կոնգրեսը գյուղատնտեսական մշակաբույսերի ապահովագրության ծրագիր մշակել է դեռևս 1930-ականներին՝ համաշխարհային ճգնաժամի պայմաններում ֆերմերներին օգնելու նպատակով: Մշակաբույսերի ապահովագրության Ֆեդերալ կորպորացիան (Federal Crop Insurance Corporation (FCIC)) հիմնադրվել է 1938թ., որը կոչված էր իրականացնելու մշակաբույսերի ապահո-

²⁹ Ramiro Iturrioz, Agricultural Insurance: / The World Bank, 2009. - p. 6-8

³⁰ Official website of Food and Agriculture Organization of the United Nations, <http://www.fao.org/docrep/008/y5996e/y5996e03.htm#TopOfPage>

³¹ Richard J. Roth, The rating of crop-hail insurance: / - p. 109-110
<http://www.casact.org/pubs/proceed/proceed60/60108.pdf>

³² Steven C, Harms, History of crop insurance in the United States: / - p. 1,
http://www.rainhail.com/pdf_files/rainhailcom/uscihistory.pdf

վագրության ծրագիրը: Սկզբնական շրջանում ծրագիրն իրականացվում էր պիլոտային ձևով՝ ներառելով կարևոր նշանակություն ունեցող մի քանի մշակաբույս և տարածաշրջան: 1980թ. ընդունվեց Մշակաբույսերի ապահովագրության ֆեդերալ ակտը (Federal Crop Insurance ACT): Մինչ այդ գյուղատնտեսության ապահովագրությունն իրականացվում էր բացառապես պետության կողմից, որից հետո մասնավոր ապահովագրական ընկերությունները ևս ընդգրկվեցին այդ ծրագրում: Ծրագրում ավելի շատ ֆերմերներ ներգրավելու նպատակով պետությունը սուբսիդավորում էր ապահովագրավճարների 30-65%: Ռիսկի կառավարման գործակալությունը (Risk Management Agency (RMA)) հիմնադրվեց 1996թ., որը կազմակերպում և իրականացնում էր FCIC-ի ծրագրերը, ինչպես նաև մասնակցում էր գյուղատնտեսական ռիսկերի կառավարման և կրթական ծրագրերի իրականացմանը: ԱՄՆ կոնգրեսը 2000թ. մի որոշում ընդունեց, ըստ որի մասնավոր ապահովագրական ընկերություններն իրավունք ստացան իրականացնել հետազոտություններ, մշակել ու կիրառել ապահովագրական նոր պրոդուկտներ: Այս փոփոխությունները մեծապես նպաստեցին ԱՄՆ-ում գյուղատնտեսության ապահովագրության արդյունավետության բարձրացմանը: Ներկայումս Ֆեդերալ կառավարությունը մշակում է գյուղատնտեսության ապահովագրության կանոնները, պայմանագրի հիմնական պայմանները, վերահսկում և կարգավորում է գյուղատնտեսության ապահովագրության շուկան: Ապահովագրական ծածկույթի մեծությունից կախված՝ պետությունը սուբսիդավորում է ապահովագրավճարների 38-67%, ապահովագրական ընկերություններին տրամադրում է վերաապահովագրական ծածկույթ և փոխհատուցում է նրանց գործավարման ծախսերի մի մասը: Ամեն տարի գյուղատնտեսության ապահովագրություն իրականացնող ապահովագրական ընկերությունները և FCIC-ն կնքում են «Ստանդարտ վերաապահովագրության համաձայնագիր» (Standart Reinsurance Agreement (SRA)), որով կարգավորվում են գյուղատնտեսության ապահովագրության շրջանակներում մարքեթինգային, անդերրայթինգային, վնասների գնահատման և այլ հարցերը: Ապահովագրական ընկերությունները պարտավոր են SRA-ի պահանջներին համապատասխան FCIC-ին տրամադրել գյուղատնտեսության ապահովագրության հետ կապված բոլոր տեղեկությունները:³³

³³ <http://www.proag.com/basics-of-crop-insurance>

Պետական աջակցությամբ բազմակի ռիսկերից ապահովագրություն իրականացվել է 1950-1980-ականներին Լատինական Ամերիկայում (Բրազիլիա, Կոստա Ռիկա, Էկվադոր, Մեքսիկա) և Ասիայում (Հնդկաստան), որը հիմնականում կապված էր փոքր գյուղացիական տնտեսություններին տրամադրվող վարկերի հետ: Արևմտյան Եվրոպայում պետական սուբսիդավորմամբ բազմակի ռիսկերից մշակաբույսերի ապահովագրություն իրականացվել է Պորտուգալիայում և Իսպանիայում 1980-ականներից: Խորհրդային Միությունում պետական աջակցությամբ գյուղատնտեսության ապահովագրությունն իրականացվում էր պարտադիր եղանակով «Պետապ»-ի կողմից և տարածվում էր պետության սեփականություն հանդիսացող կոլեկտիվ տնտեսությունների վրա:

Բազմակի ռիսկերից մշակաբույսերի ապահովագրությունը ԵՄ որոշ երկրներում ունի ընդամենը մի քանի տասնամյակի պատմություն: Այսպես, Ֆրանսիայում և Լեհաստանում այն իրականացվել է 2005թ., Իտալիայում՝ 2003թ.: Բազմակի ռիսկերից ապահովագրությունը համեմատաբար երկար ժամանակ է, որ իրականացվում է Իսպանիայում (1978թ.), Պորտուգալիայում (1996թ.), Ավստրիայում (1995թ.): Գյուղատնտեսության ապահովագրության էլ ավելի արդյունավետ համակարգի ստեղծման ուղղությամբ գրեթե բոլոր երկրներում անընդհատ աշխատանքներ են տարվում: Օրինակ Ռուսաստանում 1995-97թթ. պետության մասնակցությամբ հիմնադրվեց ֆերմերային ապահովագրական ընկերությունների խումբը: 1995թ. հունվարին հաստատվեց կառավարության որոշումը «Ֆերմերային ապահովագրական ընկերությունների պետական աջակցության մասին», որով հիմնադրվեց Միջգերատեսչական խորհուրդ, որի նպատակն էր աջակցել ֆերմերային ապահովագրական ընկերությունների ստեղծմանը և արդյունավետ գործունեության ապահովմանը: Խորհրդի կազմի մեջ էին մտնում Էկոնոմիկայի նախարարությունը, Գույքի պետական կոմիտեն, Գյուղատնտեսության նախարարությունը, Ապահովագրության խորհուրդը, Գյուղացիական (ֆերմերային) տնտեսությունների և գյուղատնտեսական կոոպերատիվների ասոցիացիան: Խորհուրդը պետք է աջակցեր ֆերմերային ապահովագրական ընկերությունների ստեղծմանը, որի կանոնադրական կապիտալի գծով պետք է տրվեր դոտացիա պետական բյուջեից: Սակայն այս համակարգը երկար չգործեց, քանի որ պետական բյուջեի միջոցները չէին բավարարում այդ դոտացիաների համար և այն գրավիչ չէր մասնավոր ներդրողների հա-

մար: Հետագայում պետական աջակցության ձևը ագրոապահովագրական համակարգում փոխվեց: Պետությունը տրամադրում էր միջոցներ, ոչ թե ընկերության կապիտալի համալրման, այլ՝ գյուղատնտեսական մշակաբույսերի և կենդանիների ապահովագրության ապահովագրավճարների սուբսիդավորման համար: Այս համակարգը սկսեց գործել 1997թ. ընդունված «Ագրոարդյունաբերական արտադրության պետական կարգավորման» մասին օրենքի ուժով: Օրենքով սահմանվում էր, որ գյուղատնտեսական մշակաբույսերի բերքի ապահովագրության դեպքում գյուղատնտեսական ապրանք արտադրողը վճարում է ապահովագրավճարի 50%-ը, իսկ մնացած 50%-ը՝ պետությունը: 1998թ. կառավարությունը ընդունեց մի որոշում համաձայն որի ստեղծվեց Ֆեդերալ գործակալությունը, որը կարգավորում էր ագրոարդյունաբերական արտադրության ապահովագրությունը: Գործակալությունը պետք է սահմաներ ապահովագրական սակագները և ապահովագրողներին փոխանցեր ապահովագրավճարների 50%-ը: Մինևույն ժամանակ սահմանվել էր, որ ապահովագրության պայմանագրերը կնքվում են հինգ տարի ժամկետով, և այդ ժամկետի համար հաստատվում են ապահովագրական սակագները, ագրոապահովագրության ապահովագրավճարները ապահովագրողները պետք է կուտակեին հատուկ պահուստային ֆոնդերում, որոնք նախատեսված էին բացառապես հատուցումներ կատարելու համար: Ռուսաստանում պետական աջակցությամբ ագրոապահովագրությունը մեծ տարածում ստացավ 2004թ., իսկ 2007թ. հիմնադրվեց Ագրոապահովագրողների ազգային ասոցիացիան, որը կոչված էր միավորելու ագրոապահովագրություն իրականացնող ապահովագրական ընկերություններին:

Գյուղատնտեսության ապահովագրությունն ունի մի շարք առանձնահատկություններ, որոնցով էլ տարբերվում է ապահովագրության այլ տեսակներից: Գյուղատնտեսության ապահովագրության օբյեկտներ են հանդիսանում հիմնականում գյուղատնտեսական մշակաբույսերի բերքը և կենդանիները, որոնք անընդհատ գտնվում են աճի ու զարգացման գործընթացում: Այսպես, գյուղատնտեսական մշակաբույսերի բերքի ապահովագրության դեպքում մշակաբույսերը գտնվում են աճի ու զարգացման սկզբնական փուլում, որոնք որոշ ժամանակ հետո պետք է վերածվեն ապրանքային արտադրանքի: Օրինակ, պահեստում գտնվող հացահատիկի ապահովագրության դեպքում, ապահովագրության օբյեկտը նույնն է և՛ պայմանագրի կնքման պահին, և՛ պայմանագրի գործողության ժամկետի ավարտին: Սա նման է գույքի

ապահովագրության այլ տարատեսակներին: Իսկ ահա բերքի ապահովագրության դեպքում մենք ապահովագրում ենք մի բան, որը պայմանագրի կնքման պահին փաստացի դեռ գոյություն չունի: Նույնը կարելի է նշել նաև կենդանիների ապահովագրության դեպքում, քանի որ պայմանագրի գործողության ավարտին ավելանում է կենդանու զանգվածը, փոփոխվում է կենդանու օգտագործման նպատակային նշանակությունը և այլն: Այս առանձնահատկություններն ապահովագրողներից պահանջում են առանձնահատուկ մոտեցում ռիսկերը գնահատելիս:³⁴

Գյուղատնտեսության ապահովագրության դեպքում կարևորվում է ապահովագրական սակագների դիվերսիֆիկացումը ըստ առանձին տարածաշրջանների, որը թույլ է տալիս ապահովագրողին տարանջատել բարձր և ցածր ռիսկային տարածքները: Այսպես, եթե ապահովագրողը կիրառի միջին սակագին բոլոր տարածաշրջանների համար, ապա այն գրավիչ կլինի միայն բարձր ռիսկային տարածաշրջանների ապահովադիրների համար, իսկ ցածր ռիսկային տարածաշրջանների ապահովադիրները ընդհանրապես չեն օգտվի այդ ծառայությունից, որովհետև վճարելու են ավելի բարձր, քան ռիսկի իրական մակարդակն է: Հետևաբար ապահովագրական սակագների դիվերսիֆիկացումը ևս կարևոր հանգամանք է հանդիսանում գյուղատնտեսական ռիսկերի ապահովագրության դեպքում:

Գյուղատնտեսական ռիսկերն ունեն սիստեմատիկ բնույթ. այսինքն դրանց տեղի ունենալու դեպքում և՛ վնասված տարածքներն են հսկայական, և՛ առաջացած վնասները: Օրինակ, ճանապարհատրանսպորտային պատահարի դեպքում կարող են վնասվել երկու, երեք կամ հինգ մեքենա: Իսկ երաշտի կամ ցրտահարության դեպքում ապահովագրական ընկերությունը ստիպված կլինի հատուցում տալ այդ ռիսկերից ապահովագրված իր բոլոր հաճախորդներին: Նմանատիպ ռիսկերի ապահովագրությունը կարող է լուրջ վտանգ ներկայացնել ընկերությունների ֆինանսական կայունությանը: Սա է հիմնական պատճառներից մեկը, որ ապահովագրողները խուսափում են ապահովագրել գյուղատնտեսության ոլորտը տարերային աղետներից:

³⁴ Ոսկանյան Ա., Ոսկանյան Գ., Գյուղատնտեսության ապահովագրության առանձնահատկությունները և ՀՀ-ում ներդրման անհրաժեշտությունը: // «Տեղեկատվական տեխնոլոգիաներ և կառավարում», 2012, 5, - էջ 131

Գյուղատնտեսության ապահովագրությունը բախվում է տեղեկատվական անահամաչափության վտանգի հետ, որը դրսևորվում է երկու ձևով՝ անբարենպաստ ընտրանքի և ապահովագրիչների անբարեխիղճ վարքագծի: Մասնավոր ընկերության համար բավականին բարդ է հավաքագրել անհրաժեշտ, ամբողջական և հավաստի տվյալներ, իրականացնել ռիսկերի գնահատում, կանխատեսել ապահովագրիչների վարքագիծը, մշակել և իրականացնել անդերրայթինգային քաղաքականություն: Նշված միջացառումների իրականացումը պահանջում է հսկայական ֆինանսական միջոցներ, և եթե մասնավոր ապահովագրողը որոշում կայացնի կատարել նմանատիպ ծախսեր, հարց է առաջանում, թե որքան ժամանակում կփոխհատուցվեն այդ ծախսերը կամ արդյոք այդ ծախսերն ընդհանրապես կփոխհատուցվեն, թե՛ ոչ: Ոչ հավաստի կամ ոչ ամբողջական տեղեկատվությունը հիմք է հանդիսանում նաև ոչ ճիշտ ապահովագրական սակագների հաշվարկման համար:

Ապահովագրության այլ տեսակների հետ համեմատած գյուղատնտեսության ապահովագրության դեպքում բարձր են ապահովագրողների գործավարման ծախսերը, ինչը պայմանավորված է գյուղատնտեսական գործունեության աշխարհագրական ցրվածությամբ: Գյուղատնտեսության ապահովագրության ռիսկայնության և գործավարման ծախսերի բարձր մակարդակները հիմք են հանդիսանում բարձր ապահովագրավճարների սահմանման համար: Ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ աղքատության մակարդակը գրեթե բոլոր երկրներում բարձր է հենց գյուղական բնակավայրերում, և նույնիսկ ամենացածր ապահովագրավճարը տնտեսավարողների համար լրացուցիչ ծախս է դիտարկվում:

Գյուղատնտեսության ապահովագրությունն այն պրոդուկտներից է, որը գրեթե ոչ մի երկրում, այդ թվում զարգացած երկրներում, չի իրականացվում առանց պետական աջակցության: Պետական աջակցությունը կարելի է դիտարկել առաջարկի, պահանջարկի և պետական բյուջետային քաղաքականության տեսանկյուններից: Առաջարկի տեսանկյունից պետական աջակցությունը նպաստում է մասնավոր ապահովագրական ընկերությունների կողմից գյուղատնտեսության ապահովագրության իրականացմանը և տարածմանը: Պահանջարկի տեսանկյունից պետական աջակցությունը նպաստում է որպեսզի ավելի շատ գյուղացիական տնտեսություններ օգտվեն գյուղատնտեսության ապահովագրությունից: Եվ վերջապես, գյուղատնտեսության ապահովագրության միջո-

ցով պետությունն աջակցում է տարերային աղետների հետևանքով առաջացած վնասների էլ ավելի արդյունավետ կարգավորմանը:³⁵ Գյուղատնտեսության ապահովագրության վերաբերյալ համապարփակ հետազոտություն են կատարել Համաշխարհային Բանկի փորձագետները, որի հիմնական նպատակն է եղել ուսումնասիրել զարգացած և զարգացող երկրներում պետական և մասնավոր գյուղատնտեսության ապահովագրության իրականացման փորձը, բացահայտել գյուղատնտեսության ապահովագրության համակարգում պետական աջակցության ձևերը և այլն: Ուսումնասիրությունների արդյունքներն ամփոփվել են 2008թ. ըստ երկրների խմբերի (բարձր, միջինից բարձր, միջինից ցածր և ցածր եկամուտ ունեցող երկրներ) և ներկայացվել համապատասխան աշխատություններում: Համաշխարհային բանկի կողմից կատարված ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ գյուղատնտեսության ապահովագրությունում պետական աջակցության ամենատարածված ձևերն են՝

- ապահովագրավճարների սուբսիդավորումը - մշակաբույսերի ապահովագրության ապահովագրավճարները սուբսիդավորվում են ուսումնասիրված երկրների 63%-ում, իսկ գյուղատնտեսական կենդանիների ապահովագրության ապահովագրավճարները՝ 35%-ում,
- գիտահետազոտական աշխատանքների իրականացումը, տվյալների բազայի ստեղծումը, խորհրդատվության տրամադրումն ու ուսուցումների կազմակերպումը - մշակաբույսերի ապահովագրության գծով պետական աջակցության այս ձևը կիրառվում է ուսումնասիրված երկրների 41%-ում, իսկ կենդանիների ապահովագրության գծով՝ 37%-ում,
- գյուղատնտեսության ապահովագրության վերաբերյալ օրենսդրական դաշտի մշակումը - պետական աջակցության այս ձևը կիրառվում է մշակաբույսերի ապահովագրության գծով ուսումնասիրված երկրների 51%-ում և կենդանիների ապահովագրության գծով՝ 33%-ում,
- պետական վերաապահովագրության տրամադրումը - մշակաբույսերի ապահովագրության գծով ուսումնասիրված երկրների 32%-ում և կենդանիների ապահովագրության գծով՝ 26%-ում տրամադրվում են պետական վերաապահովագրական ծառայություններ,

³⁵ Ramiro Iturrioz, Agricultural Insurance: / The World Bank, 2009. - p.19

- գործավարման ծախսերի սուբսիդավորումը - մշակաբույսերի ապահովագրության գծով ուսումնասիրված երկրների 16%-ում և կենդանիների ապահովագրության գծով՝ 11%-ում ապահովագրական ընկերությունների գործավարման ծախսերը սուբսիդավորվում են պետության կողմից:³⁶

Գյուղատնտեսության ապահովագրության պայմանագրով հաճախ նախատեսվում է չհատուցվող գումար, որի սահմանման հիմնական նպատակն է շահագրգռել ապահովադրին ապահովագրության օբյեկտի պահպանման հարցում, ինչպես նաև ազատել ապահովագրական ընկերությանը փոքր վնասների փոխհատուցման համար ժամանակ վատնելու և ծախսեր կատարելու պարտականությունից: Չհատուցվող գումարը ոչ կյանքի ապահովագրության դեպքում ապահովադրի մասնակցության չափն է վնասի հատուցմանը, որը սահմանվում է ապահովագրության պայմանագրով՝ կոնկրետ գումարի կամ ապահովագրական գումարի նկատմամբ տոկոսի տեսքով: Չհատուցվող գումարի տեսակներն են՝

1. պայմանական չհատուցվող գումար, որի դեպքում ապահովագրողն ազատվում է փաստացի վնասների կամ կորուստների հատուցման պարտականությունից, եթե այդ վնասը չի գերազանցում ապահովագրական պայմանագրով նախատեսված չհատուցվող գումարի չափը, և պարտավոր է վճարել հատուցումն ամբողջությամբ, եթե դրա մեծությունը գերազանցում է չհատուցվող գումարի չափը,
2. ոչ պայմանական չհատուցվող գումար, որի դեպքում ապահովագրողն ազատվում է որոշակի մասով հատուցում իրականացնելուց՝ անկախ վնասի կամ կորստի ընդհանուր չափից:³⁷

Գյուղատնտեսության ապահովագրությունը կարող է իրականացվել պարտադիր և կամավոր եղանակներով: Պարտադիր գյուղատնտեսության ապահովագրությունը հնարավորություն է տալիս ապահովագրողին խուսափել վատ ընտրանքի ռիսկից, նվազեցնել գործավարման ծախսերը, ինչպես նաև ունենալ ավելի հավասարակշռված ապահովագրական պայմանագրերի պորտֆել: Համաշխարհային բանկի կողմից ուսումնասիրված երկրների 78%-ում գյուղատնտեսության ապահովագրությունն իրա-

³⁶ Ramiro Iturrioz, Agricultural Insurance: / The World Bank, 2009. - p.19

³⁷ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգիրք, Երևան, 1998. - հոդված 983.1,
<http://www.arlis.am/documentview.aspx?docid=74658>

կանացվում է կամավոր եղանակով: Պարտադիր գյուղատնտեսության ապահովագրություն իրականացվում է հիմնականում գյուղատնտեսական վարկերի ձեռքբերման ժամանակ: Գյուղատնտեսության պարտադիր ապահովագրություն իրականացվում է Չինաստանում, Կիպրոսում, Նիդեռլանդներում, Շոտլանդիայում: Պարտադիր և կամավոր գյուղատնտեսության ապահովագրության վերաբերյալ Համաշխարհային բանկի կողմից կատարված ուսումնասիրության արդյունքներն ըստ առանձին տարածաշրջանների ներկայացված են աղյուսակ 1.2.1.-ում: Ինչպես երևում է աղյուսակից, գյուղատնտեսության ապահովագրությունը տարածաշրջանների մեծ մասում իրականացվում է կամավոր եղանակով (Աֆրիկա, Ասիա, Եվրոպա), իսկ որոշ տարածաշրջաններում այն իրականացվում է բացառապես պարտադիր եղանակով (Լատինական Ամերիկա և Կարիբյան երկրներ, Հյուսիսային Ամերիկա, Օվկիանա): Պարտադիր եղանակով գյուղատնտեսության ապահովագրություն իրականացվում է հիմնականում ասիական երկրներում (ուսումնասիրված երկրների 27%): Ասիական երկրների 36%-ում գյուղատնտեսության ապահովագրությունը պարտադիր է վարկային պայմանագրեր կնքելիս:

Աղյուսակ 1.2.1.

Գյուղատնտեսության պարտադիր և կամավոր ապահովագրություն³⁸

Տարածաշրջանը	Երկրների քանակը	Պարտադիր (%)	Կամավոր (%)	Վարկերի հետ կապված պարտադիր (%)
Աֆրիկա	8	75	13	13
Ասիա	11	36	27	36
Եվրոպա	21	86	14	0
Լատինական Ամերիկա և Կարիբյան երկրներ	20	85	5	10
Հյուսիսային Ամերիկա	2	100	0	0
Օվկիանա	2	100	0	0
Բոլոր երկրները	64	77	13	11

³⁸ Oliver Mahul, Charles J. Stutley, Government Support Agricultural Insurance, Challenges and Options for developing countries: / THE WORLD BANK, 2008. - p. 89

Գյուղատնտեսության ապահովագրության պայմանագրի կնքման նախապայմաններից է անհրաժեշտ ագրոտեխնիկական միջոցառումների իրականացումը: Պայմանագիրը կնքվում է սովորաբար մինչ ցանքը կատարելը: Այն կարող է վաղաժամկետ դադարեցվել, եթե ապահովադիրը չի կատարել բույսի մշակման և խնամքի հետ կապված աշխատանքները: Խորհրդային միության տարիներին գյուղատնտեսության ապահովագրության գծով ապահովագրական ծածկույթը կազմում էր ապահովագրական արժեքի 70%-ը, իսկ շուկայական տնտեսության պայմաններում այն սահմանվում է ապահովագրության պայմանագրի կողմերի համաձայնությամբ: Պայմանագրով կարող են փոխհատուցվել նաև այն ծախսերը, որոնք կապված են տարերային աղետից հետո կատարված կրկնացանքի հետ: Բազմամյա տնկարկների ապահովագրության դեպքում ապահովագրության օբյեկտ կարող են հանդիսանալ ինչպես տնկարկները որպես հիմնական կամ շրջանառու միջոցներ, այնպես էլ դրանցից ստացված բերքը:³⁹

Ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ գյուղատնտեսության ապահովագրությունը ամենահին և բարդ տեսակներից է, որի զարգացումը տարբեր երկրներում իրականացվել է տարբեր ձևերով: Սակայն ակնհայտ են մի քանի հատկանիշներ: Ագրոապահովագրության հիմքում եղել է փոխադարձ ապահովագրությունը, սկզբնական փուլում կիրառվել է անվանական ռիսկից, այնուհետև բազմակի ռիսկերից ապահովագրությունը, որն իրականացվել է հիմնականում պետական աջակցությամբ: Գյուղատնտեսության ապահովագրությունն էականորեն տարբերվում է ռիսկային ապահովագրության մյուս տեսակներից: Այն ունի մի շարք առանձնահատկություններ, որոնց իմացությունը թույլ է տալիս մշակել էլ ավելի գործուն կառուցակարգեր: Այստեղ հատկապես կարևորվում է պետության դերը, առանց որի անհնար է պատկերացնել գյուղատնտեսության ապահովագրության ներդրման և հետագա զարգացման գործընթացը:

³⁹ Шахов В.В., Ахвледиани Ю.Т., Страхование: Учебник для студентов вузов, обучающихся по специальностям: ,Финансов и кредит, ,Бухгалтерский учет, анализ и аудит/: 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2006. – с. 257

1.3. Գյուղատնտեսության ապահովագրական շուկայի կայացման մեթոդաբանությունը

Գյուղատնտեսության ապահովագրական շուկան արագ տեմպերով զարգանում է, և տարեց տարի ավելանում են այն երկրների թիվը, որոնք ագրոապահովագրության միջոցով են փորձում կառավարել գյուղատնտեսական ռիսկերը: Բավական է նշել, որ գյուղատնտեսության ապահովագրության բոլոր պայմանագրերի գծով ամբողջ աշխարհում 2005թ. հավաքագրվել է ընդամենը 8մլրդ. ԱՄՆ դոլար ապահովագրավճար, իսկ ահա 2011թ. այդ ցուցանիշը կազմել է 23.5մլրդ. ԱՄՆ դոլար: Չնայած այն հանգամանքին, որ գյուղատնտեսության ապահովագրության ապահովագրավճարների ծավալն այս տարիներին աճել է գրեթե 3 անգամ, սակայն գյուղատնտեսության ապահովագրության ապահովագրավճարների մասնաբաժինն ընդհանուր ապահովագրավճարների մեջ շարունակում է զբաղեցնել շատ փոքր բաժին (ընդամենը 0.83%): «Swiss Re» ընկերության կողմից կատարված կանխատեսումների համաձայն այս ցուցանիշը կունենա աճի միտում՝ 2025թ. հասնելով 7-10%, իսկ զարգացող երկրներում գյուղատնտեսության ապահովագրության գծով հավաքագրված ապահովագրավճարները կկազմեն 14-19 մլրդ. ԱՄՆ դոլար:

Գյուղատնտեսության ապահովագրական շուկայում առաջարկվում են ապահովագրության պայմանագրերի տարբեր տեսակներ, որոնք դասակարգվում են ըստ մի շարք հատկանիշների: Ըստ ապահովագրության օբյեկտի տարբերում են գյուղատնտեսական մշակաբույսերի բերքի, կենդանիների, անտառների, ջերմոցների, ակվակուլտուրաների ապահովագրության պայմանագրեր: Ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ առավել տարածված են մշակաբույսերի բերքի և կենդանիների ապահովագրությունը, իսկ պայմանագրերի մնացած տեսակներն ավելի քիչ տարածում ունեն:

Աղյուսակ 1.3.1.-ում ներկայացված են գյուղատնտեսական մշակաբույսերի և կենդանիների ապահովագրության հիմնական ցուցանիշները՝ ըստ Համաշխարհային Բանկի փորձագետների իրականացրած ուսումնասիրությունների արդյունքների:

Գյուղատնտեսության ապահովագրության գծով հավաքագրված
ապահովագրավճարներն ըստ երկրների խմբերի⁴⁰

Երկրների խումբը	Երկրների քանակը	Մշակա- բույսերի ապ. ապահո- վագրա- վճարները (մլն. ԱՄՆ դոլար)	Կենդանի- ների ապ. ապա- հովագրա- վճարները (մլն. ԱՄՆ դոլար)	Գյուղա- տնտեսու- թյան ապահո- վագրա- վճարները (մլն. ԱՄՆ դոլար)	Մասնաբա- բաժինը ընդհանուր գյուղատն- տեսության ապահո- վագրա- վճարների մեջ (%)	Գյուղա- տնտեսու- թյան ապահո- վագրա- վճարների մասնա- բաժինը ՀՆԱ-ում (%)
1.Բարձր եկամուտ ունեցող երկրներ	21	11 869.0	1 192.3	13 061.3	86.5	2.3
2.Միջինից բարձր եկամուտ ունեցող երկրներ	18	872.6	40.1	912.7	6.0	0.3
3.Միջինից ցածր եկամուտ ունեցող երկրներ	20	789.3	334.1	1123.5	7.4	0.2
4.Ցածր եկամուտ ունեցող երկրներ	6	0.2	4.8	5.0	0.0	0.0
Բոլոր երկրները	65	13 531.1	1 571.4	15 102.4	100.0	0.9

⁴⁰ Oliver Mahul, Charles J. Stutley, Government Support Agricultural Insurance, Challenges and Options for developing countries: / THE WORLD BANK, 2008. - p.8

Աղյուսակի տվյալները փաստում են, որ ուսումնասիրված բոլոր երկրներում գյուղատնտեսական մշակաբույսերի ապահովագրության գծով հավաքագրված ապահովագրավճարները գերազանցում է գյուղատնտեսական կենդանիների ապահովագրության գծով հավաքագրված ապահովագրավճարներին: Գյուղատնտեսության ապահովագրության գծով հավաքագրված ապահովագրավճարների գերակշիռ մասը (86.5%) բաժին է ընկել բարձր եկամուտ ունեցող երկրներին, իսկ ամենափոքր մասը (0.03%)՝ ցածր եկամուտ ունեցող երկրներին:

Բազմակի ռիսկերից մշակաբույսերի ապահովագրության (Multiple Peril Crop Insurance (MPCI)) դեպքում ապահովագրական ծածկույթը կազմում է սպասվելիք բերքի 50-70% և կախված է տվյալ մշակաբույսի ու տարածաշրջանի առանձնահատկություններից: Ապահովագրական հատուցում տրվում է այն դեպքում, երբ ապահովադրի ստացած փաստացի բերքը ցածր է պայմանագրով սահմանված մակարդակից: Եթե ապահովադիրը փոխառու միջոցներ է ներգրավել, ապա ապահովագրական հատուցումը կարող է ստանալ նաև փոխատուն: Ապահովագրության այս տեսակն ապահովադիրներին ավելի մեծ ծածկույթ է տրամադրում, սակայն մեկ ռիսկից ապահովագրության պայմանագրի հետ համեմատած, այն ավելի թանկ է: MPCI-ի սակագները տատանվում են 5-20%-ի սահմաններում և կախված է մշակաբույսի տեսակից, տարածաշրջանից, ապահովագրական ծածկույթի մեծությունից և այլ գործոններից: Պայմանագիրը կնքվում է ցանքից հետո. բազմամյա մշակաբույսերի գծով՝ վեգետացիայի սկսվելուց անմիջապես հետո և ուժի մեջ է մտնում ապահովագրավճարը ապահովագրողի դրամարկղ մուտք լինելու օրվա 00 ժամից, իսկ անկանխիկ հաշվարկների դեպքում ապահովագրողի բանկային հաշվին գումարի մուտք լինելու օրվան հաջորդ օրվա 00 ժամից: Ապահովագրության պայմանագիրը կնքվում է մեկ տարուց ոչ ավել ժամանակահատվածի համար: Ապահովագրության վկայագիրը (պոլիսը) ապահովագրավճարը վճարելուց անմիջապես հետո հանձնվում է ապահովադիրին:⁴¹

Եկամուտների ապահովագրությունը պաշտպանվածություն է տրամադրում ինչպես ցածր բերքատվության, այնպես էլ գնանկման ռիսկերից: Այն նման է բազմակի

⁴¹ Ավետիսյան Ս., Հարրիս Ռ., Բայադյան Ա. և ուրիշներ, «Գյուղատնտեսական գործունեության տնտեսագիտական ուղեցույց», Երևան: «Առերեսում»-ԱՆԻ («Օգնություն ագարակատիրոջը» մատենաշար): 1998. - էջ 85

ռիսկերից ապահովագրությանը, միայն այստեղ ավելանում է գնանկման ռիսկը: Եկամուտների ապահովագրության իրականացման համար կարևոր նախապայման է զարգացած ապրանքային և ածանցյալ շուկաների առկայությունը, որը թույլ է տալիս ապահովագրողներին պաշտպանվել գնային տատանումների վտանգից և գնային ռիսկն ամբողջությամբ կամ մասամբ փոխանցել այլ անձանց (ապահովագրողներին): Այս պրոդուկտը տարածված է հատկապես ԱՄՆ-ում:

Ինդեքս ապահովագրությունն ինովացիոն պրոդուկտներից է, որը կիրառվում է հատկապես զարգացող երկներում, որտեղ գյուղատնտեսության ապահովագրության ավանդական պրոդուկտները գտնվում են զարգացման ցածր մակարդակի վրա կամ ընդհանրապես բացակայում են: Ապահովագրության ավանդական պրոդուկտների դեպքում ապահովագրական հատուցումների հաշվարկման համար հիմք են հանդիսանում ֆերմերի կրած փաստացի վնասները:⁴²

Ինչպես արդեն նշել ենք գյուղատնտեսության ապահովագրության իրականացման նախապայմաններից է պետական աջակցությունը, որի ամենատարածված ձևը ապահովագրավճարների սուբսիդավորումն է: Գյուղատնտեսության ապահովագրության մեթոդաբանական կարևոր հարցերից է ապահովագրավճարների գծով պետական սուբսիդիաների չափի որոշումն ըստ առանձին տարածաշրջանների (W_i), որի հաշվարկման համար, օրինակ ՌԴ-ում, կիրառվում է հետևյալ բանաձևը:⁴³

$$W_i = V_0 \times \frac{C_i \times K_i / PBO_i}{\sum_{i=1}^n (C_i \times K_i / PBO_i)} \quad (1)$$

որտեղ՝

V_0 – ն համապատասխան ֆինանսական տարվա համար ֆեդերալ բյուջեով նախատեսված սուբսիդիայի չափն է, որն անհրաժեշտ է բուսաբուծության ճյուղում ապահովագրավճարների մի մասի փոխհատուցման համար,

⁴²Weather Index-based Insurance in Agricultural Development: / A Technical Guide, 2011.-p.11, http://www.ifad.org/ruralfinance/pub/wii_tech_guide.pdf

⁴³ Постановление Правительство Российской Федерации от 22.12.2012 N 1371, ОБ изменении Правил предоставления и распределения субсидий из федерального бюджета бюджетам субъектов Российской Федерации на возмещение части затрат сельскохозяйственных товаропроизводителей на уплату страховых премий по договорам сельскохозяйственного страхования (вместе с изменениями Постановления Правительства Российской Федерации от 26 декабря 2014 г. N 1520, <http://www.fagps.ru/index.php/dokumenty/postanovleniya-pravitelstva>

C_i – ն ՌԴ i-րդ սուբյեկտի բուսաբուծության ճյուղում համախառն արտադրանքի միջին արժեքն է, որը հաշվարկվում է Ազգային վիճակագրական ծառայության՝ հաշվետու ֆինանսական տարվան նախորդող երեք տարիների տվյալների հիման վրա,

K_i – ն ՌԴ i-րդ սուբյեկտի միջին ապահովագրական սակագինն է, որը հաշվարկվում է ստորև ներկայացված բանաձև 2-ի միջոցով,

ո-ը ՌԴ սուբյեկտների քանակն է, որոնք համապատասխանում են սուբսիդիա ստանալու պահանջներին,

PBO_i – ն համապատասխան ֆինանսական տարում ՌԴ i-րդ սուբյեկտի բյուջետային ապահովվածության մակարդակն է, որի չափը հաշվարկվում է Կառավարության կողմից հաստատված դոտացիաների բաշխման մեթոդիկայի համաձայն⁴⁴:

Միջին ապահովագրական սակագինը ՌԴ i-րդ սուբյեկտի համար հաշվարկվում է հետևյալ բանաձևով՝

$$K_i = \frac{P_i}{C_{ni}} \quad (2)$$

որտեղ՝

P_i – ն ՌԴ i-րդ սուբյեկտի կողմից նախորդ հաշվետու տարվա ընթացքում հավաքագրված ապահովագրավճարների չափն է,

C_{ni} – ն ՌԴ i-րդ սուբյեկտի նախորդ հաշվետու տարվա ապահովագրական գումարն է:

Գյուղատնտեսության ապահովագրության դեպքում տվյալ տեսակի գյուղատնտեսական մշակաբույսի բերքի ապահովագրական արժեքը որոշվում է հետևյալ բանաձևով.⁴⁵

$$C_c = Q \times U_p \quad (3)$$

որտեղ՝

C_c – ն տվյալ տեսակի գյուղատնտեսական մշակաբույսի բերքի ապահովագրական արժեքն է (դրամ),

⁴⁴ Постановление Правительства РФ от 22 ноября 2004 г. N 670 “О распределении дотаций на выравнивание бюджетной обеспеченности субъектов Российской Федерации” (с изменениями и дополнениями), <http://base.garant.ru/187556/#friends>

⁴⁵ Приказ Минсельхоза России от 14.04.2015 г “Об утверждении методик определения страховой стоимости и размера утраты (гибели) урожая сельскохозяйственной культуры и посадок многолетних насаждений, утраты (гибели) сельскохозяйственных животных”.- с. 2-8
<http://www.fagps.ru/index.php/dokumenty/prikazy-ministerstva-selskogo-khozyajstva>

Q – ն տվյալ մշակաբույսի միավոր բերքի գինն է պայմանագիրը կնքելու նախորդ տարվա դրությամբ (դրամ/գ),

U_p – տվյալ գյուղատնտեսական մշակաբույսի պլանային բերքն է (գ), որը որոշվում է հետևյալ բանաձևով՝

$$U_p = S \times Y_m \quad (4)$$

որտեղ՝

U_p – ն գյուղատնտեսական մշակաբույսի ցանքատարածության մակերեսն է տվյալ տարում (հա),

Y_m – ն տվյալ գյուղատնտեսական մշակաբույսի նախորդ 5 տարիների միջին բերքատվությունն է (գ/հա), որը հաշվարկվում է հետևյալ կերպ.

$$Y_m = \frac{\left(\frac{v1}{s1} + \frac{v2}{s2} + \frac{v3}{s3} + \frac{v4}{s4} + \frac{v5}{s5}\right)}{5} \quad (5)$$

որտեղ՝

$v1, v2, v3, v4, v5$ -ը պայմանագիրը կնքելուն նախորդող 5 տարիների ընթացքում հավաքագրված համախառն բերքի քանակ է (գ),

$s1, s2, s3, s4, s5$ -ը պայմանագիրը կնքելուն նախորդող 5 տարիների տվյալ տեսակի գյուղատնտեսական մշակաբույսի ցանքատարածությունների մակերեսն է (հա):

Ապահովագրական պատահարի արդյունքում առաջացած տվյալ տեսակի մշակաբույսի բերքի կորստի չափը որոշվում է որպես պլանավորված բերքի և տվյալ տարում փաստացի ստացված բերքի տարբերություն.

$$A_c = \begin{cases} 0, & \text{եթե } \frac{U_p - U_f}{U_p} < a \\ U_p - U_f, & \text{եթե } \frac{U_p - U_f}{U_p} \geq a \end{cases} \quad (6)$$

որտեղ՝

A_c – ն ապահովագրության պայմանագրով նախատեսված ապահովագրական պատահարի տեղի ունենալու արդյունքում տվյալ տեսակի մշակաբույսի բերքի կորստի չափն է (գ),

U_p – ն գյուղատնտեսության ապահովագրության պայմանագրի կնքման պահին պլանավորված բերքի քանակն է (գ),

α – ն ապահովագրական պատահարի արդյունքում պահանջի մեծությունն է՝ արտահայտված տոկոսներով, համաձայն որի միայն դրան հավասար կամ դրանից մեծ չափի վնասներն են ենթակա փոխհատուցման ըստ ապահովագրության պայմանագրի,

U_f – ը ընթացիկ տարում տվյալ տեսակի գյուղատնտեսական մշակաբույսի բերքի քանակն է (g): Այն որոշվում է հետևյալ բանաձևով.

$$U_f = S \times Y_f \quad (7)$$

որտեղ՝

S – ը տվյալ տեսակի գյուղատնտեսական մշակաբույսի ցանքատարածության մակերեսն է ընթացիկ տարում (հա),

Y_f – ը ընթացիկ տարում տվյալ գյուղատնտեսական մշակաբույսի բերքատվությունն է (g/հա), որը որոշվում է հետևյալ բանաձևով.

$$Y_f = \frac{V_f}{S_f} \quad (8)$$

որտեղ՝

V_f – ը ընթացիկ տարվա համախառն բերքն է (g)՝ ըստ ԱՎԾ-ի տվյալների,

S_f – ը ընթացիկ տարում տվյալ տեսակի գյուղատնտեսական մշակաբույսի ցանքատարածության մակերեսն է (հա)՝ ըստ ԱՎԾ-ի տվյալների:

Գյուղատնտեսական մշակաբույսերի ապահովագրության պայմանագրով կարող են փոխհատուցվել ոչ միայն մշակաբույսերի բերքին պատճառված վնասները, այլև՝ արտադրական ծախսերը: Նման համակարգ է գործում օրինակ Ղազախստանում, որտեղ գյուղատնտեսության պարտադիր ապահովագրություն իրականացվում է 2004թ.-ից: Ապահովագրական գումարի չափը հաշվարկվում է հետևյալ կերպ. 1 հա հողատարածքի վրա կատարվող արտադրական ծախսերի նորման բազմապատկվում է ապահովագրվող մշակաբույսի ցանքատարածության մակերեսով: Ապահովագրական գումարը որոշվում է նորմատիվների հաշվարկման հետևյալ եղանակներից մեկով.

- ✓ գիտականորեն հիմնավորված ագրոտեխնոլոգիայով,
- ✓ պարզեցված ագրոտեխնոլոգիայով,

- ✓ երեք տեսակի ծախսերով (վառելիքի և քսուկների, սերմերի ձեռքբերման, աշխատուժի վճարման ծախսեր):⁴⁶

Ինչպես արդեն նշել ենք, գանձված ապահովագրավճարների ծավալով մշակաբույսերի ապահովագրությունից հետո երկրորդ տեղում է գտնվում գյուղատնտեսական կենդանիների ապահովագրությունը: Գյուղատնտեսական կենդանիների ապահովագրության դեպքում ապահովագրման ենթակա չեն հիվանդ, հյուծված կենդանիները, ինչպես նաև այն կենդանիները, որոնց մոտ առկա է վարակիչ հիվանդությունների վտանգը: Չեն ապահովագրվում այն տարածքներում կամ տնտեսությունում գտնվող կենդանիները, որտեղ հայտարարվել է կարանտին, բացառություն են կազմում կենդանիների այն տեսակները, որոնց չեն սպառնում այդ հիվանդությունները: Ապահովագրողը հատուցում է այն վնասները, որոնք առաջացել են հիվանդությունների, դժբախտ պատահարների և տարերային աղետների հետևանքով: Դժբախտ պատահարներ են համարվում էլեկտրական հոսանքի ազդեցությունը, պայթյունը, արևային կամ ջերմային հարվածը, կենդանու խեղդվելը, գազանների և թափառող շների հարձակումները, թունավոր խոտերից թունավորվելը, օժերի կամ թունավոր միջատների խայթոցը, ինչպես նաև եթե կենդանին վրաերթի է ենթարկվել և այլն: Ապահովագրական հատուցում տրվում է նաև կենդանիների հարկադիր մորթի դեպքում, եթե դա կատարվել է անասնաբույժի ցուցումների հիման վրա: Գյուղատնտեսական կենդանիների ապահովագրության պայմանագիրը կնքվում է ապահովադրի կողմից լրացված դիմում-հարցաթերթիկի հիման վրա, որում նշվում է կենդանիների տեսակը, տարիքը, քանակը, իրական արժեքը, ինչպես նաև ապահովագրական գումարի չափը: Ապահովագրության պայմանագիրը կնքվում է ապահովագրողի կողմից կենդանիները զննելուց և կենդանիների պահվածքի պայմանները ուսումնասիրելուց հետո: Պայմանագիրը կարող է կնքվել ինչպես բոլոր ռիսկերի, այնպես էլ մեկ կամ մի քանի ռիսկերի գծով, ըստ որի էլ դիվերսիֆիկացվում են ապահովագրավճարները: Ապահովագրական պատահար տեղի ունենալիս ապահովադիրը պարտավոր է ապահովագրության պայմանագրով սահմանված ժամկետներում դրա մասին տեղեկացնել ապահովագրողին, որից հետո ապահովագրողը պարտավոր

⁴⁶<https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%B3%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%85%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%B5>

է կազմել սահմանված ձևաչափի ապահովագրական ակտ: Վերջինիս հիման վրա ապահովագրողը կատարում է ապահովագրական հատուցում: Ապահովագրական հատուցումը տրվում է վնասի չափով, բայց ապահովագրական գումարից ոչ ավել: Կենդանու հարկադիր մորթի դեպքում ապահովագրական հատուցումը տրվում է կենդանու իրական արժեքի և դրա իրացումից ստացված գումարի տարբերության չափով: Ապահովագրության պայմանագրի գործողության ընթացքում առաջացած վեճերը լուծվում են կողմերի փոխհամաձայնությամբ: Ընդհանուր համաձայնության չգալու դեպքում վեճերը լուծվում են դատական կարգով:⁴⁷

Անասնաբուծության ճյուղում ապահովագրավճարների մի մասի փոխհատուցման համար պետական բյուջեից ՌԴ սուբյեկտին հատկացվող սուբսիդիայի չափը (W_j) հաշվարկվում է հետևյալ բանաձևով:⁴⁸

$$W_j = V_c \times \frac{N_j / PBO_j}{\sum_{j=1}^n N_j / PBO_j} \quad (9)$$

որտեղ՝

V_c – ն տվյալ ֆինանսական տարվա համար ֆեդերալ բյուջեով նախատեսված սուբսիդավորման չափն է, որն անհրաժեշտ է անասնաբուծության ճյուղում գյուղատնտեսական ապրանք արտադրողների կողմից գյուղատնտեսության ապահովագրության գծով վճարվող ապահովագրավճարների մի մասի փոխհատուցման համար,

N_j – ն նախորդ տարվա ընթացքում ՌԴ j - թ սուբյեկտի գյուղատնտեսական ապրանք արտադրողների գյուղատնտեսական կենդանիների և թռչունների գլխաքանակն է, որը հաշվարկվում է Ազգային վիճակագրական ծառայության տվյալների հիման վրա,

m – ը ՌԴ սուբյեկտների քանակն է,

PBO_j – ն ՌԴ j -րդ սուբյեկտի բյուջետային ապահովվածության մակարդակն է համապատասխան ֆինանսական տարում, որը հաշվարկվում է կառավարության կողմից հաստատված դոտացիաների բաշխման մեթոդիկայի հիման վրա:

⁴⁷ Шахов В.В., Страхование: Учебник:/ М.: “Анкил”, 2002. – с. 322-324

⁴⁸ Постановление Правительство Российской Федерации от 22.12.2012 N 1371 «ОБ изменении Правил предоставления и распределения субсидий из федерального бюджета бюджетам субъектов Российской Федерации на возмещение части затрат сельскохозяйственных товаропроизводителей на уплату страховых премий по договорам сельскохозяйственного страхования» (вместе с изменениями Постановления Правительства Российской Федерации от 26 декабря 2014 г. N 1520, <http://www.fagps.ru/index.php/dokumenty/postanovleniya-pravitelstva>

Տվյալ տեսակի յուրաքանչյուր սեռահասակային խմբի գյուղատնտեսական կենդանու ապահովագրական արժեքը որոշվում է հետևյալ բանաձևով.⁴⁹

$$C_a = H \times C \quad (10)$$

որտեղ՝

C_a – ն գյուղատնտեսական կենդանիների ապահովագրական արժեքն է,

H – ն համապատասխան սեռահասակային խմբի կենդանիների գլխաքանակն է,

C – ն տվյալ տեսակի սեռահասակային խմբի մեկ կենդանու ապահովագրական արժեքն է:

Գյուղատնտեսության ապահովագրության պայմանագրով նախատեսված ապահովագրական պատահարի արդյունքում յուրաքանչյուր սեռահասակային խմբի գյուղատնտեսական կենդանուն պատճառված վնասի չափը հաշվարկվում է հետևյալ բանաձևով.⁵⁰

$$A_a = L \times C - P \quad (11)$$

որտեղ՝

A_a – ն տվյալ սեռահասակային խմբի գյուղատնտեսական կենդանիների կորստի չափն է,

L – ն գյուղատնտեսության ապահովագրության պայմանագրով նախատեսված պատահարի արդյունքում վնասված (անկած) կենդանիների քանակն է,

C – ն ապահովագրության պայմանագրի համաձայն մեկ կենդանու արժեքն է,

P – ն վնասված կամ անկած գյուղատնտեսական կենդանու իրացման համար պիտանի մնացորդների արժեքն է:

Գյուղատնտեսության ապահովագրության, ինչպես ցանկացած այլ ապահովագրական պրահուկտի դեպքում, կարևոր է օպտիմալ ապահովագրավճարի չափի սահմանումը, որն ապահովադրի կողմից ապահովագրողին մուծվող դրամն է: Այն կախված է ապահովագրական գումարի և սակագնի մեծությունից: Ապահովագրական

⁴⁹ Приказ Минсельхоза России от 14.04.2015 г “Об утверждении методик определения страховой стоимости и размера утраты (гибели) урожая сельскохозяйственной культуры и посадок многолетних насаждений, утраты (гибели) сельскохозяйственных животных”

<http://www.fagps.ru/index.php/dokumenty/prikazy-ministerstva-selskogo-khozyajstva>

⁵⁰ Приказ Минсельхоза России от 14.04.2015 г “Об утверждении методик определения страховой стоимости и размера утраты (гибели) урожая сельскохозяйственной культуры и посадок многолетних насаждений, утраты (гибели) сельскохозяйственных животных”

<http://www.fagps.ru/index.php/dokumenty/prikazy-ministerstva-selskogo-khozyajstva>

գումարն ապահովագրողի կողմից վճարման ենթակա հնարավոր ապահովագրական հատուցման առավելագույն չափն է, որի հաշվարկման մեթոդիկան ըստ գյուղատնտեսական մշակաբույսերի և կենդանիների ապահովագրության ներկայացրել ենք վերևում: Ապահովագրական սակագինը սահմանված ապահովագրական գումարի նկատմամբ ապահովագրավճարի դրույքաչափն է:⁵¹ Գյուղատնտեսության պարտադիր ապահովագրության դեպքում ապահովագրական սակագինը սահմանում է համապատասխան իրավասու մարմինը, իսկ կամավոր ապահովագրության դեպքում՝ ապահովագրական ընկերությունը: Գյուղատնտեսության ապահովագրության համակարգի արդյունավետությունը մեծապես պայմանավորված է ճիշտ հաշվարկված ապահովագրական սակագնով, քանի որ ինչպես բարձր, այնպես էլ ցածր ապահովագրական սակագինը կարող է լուրջ վտանգ ներկայացնել ագրոապահովագրական համակարգի համար: Ներկայացնենք գյուղատնտեսական ռիսկերի ապահովագրության դեպքում ապահովագրական սակագների հաշվարկման մեթոդաբանությունը, որը կիրառվում է ռիսկային ապահովագրության տեսակների դեպքում: Սակագների հաշվարկման նշված մեթոդաբանությունը կիրառվում է, եթե առկա են հետևյալ նախապայմանները.

- տվյալ ապահովագրության տեսակի վերաբերյալ առկա են վիճակագրական տվյալներ կամ այլ տեղեկություններ,
- ենթադրվում է, որ չի լինի այնպիսի իրավիճակ, երբ մեկ ապահովագրական պահարն իր հետ կարող է առաջ բերել մի քանի ապահովագրական պատահարներ,
- սակագների հաշվարկն իրականացվում է նախապես հայտնի ապահովագրության պայմանագրերի քանակի հիման վրա, որոնք ենթադրվում է, որ պետք է կնքվեն ապահովադիրների հետ:

Ապահովագրության տվյալ տեսակի գծով նախապես հայտնի վիճակագրական տվյալների հիման վրա կարելի է հաշվարկել q , S , S_B մեծությունները, որոնք հաշվարկվում են հետևյալ բանաձևերով.⁵²

⁵¹ ՀՀ Քաղաքացիական օրենսգիրք, Երևան, 1998, հոդված 983.1

⁵² Жичкин К.А., Шумилина Т.В., Страхование рисков сельскохозяйственных организаций в условиях государственной поддержки : монография / Самара : РИЦ СГСХА, 2013. – с.112-116

$$q = \frac{M}{N} \quad (12)$$

$$S = \frac{\sum S_i}{N} \quad (13)$$

$$S_B = \frac{\sum S_{BK}}{M} \quad (14)$$

որտեղ՝

N – ը անցյալում կնքված պայմանագրերի ընդհանուր քանակն է,

M – ը ապահովագրական պատահարների քանակն է N պայմանագրերի գծով,

S_i – ն i -րդ պայմանագրով նախատեսված ապահովագրական գումարի չափն է, $i=1,2,\dots,N$,

S_{BK} – ն k -րդ ապահովագրական պատահարի դեպքում տրված ապահովագրական հատուցումն է, $k = 1,2,\dots,M$:

Նոր ռիսկերի ապահովագրության դեպքում, երբ բացակայում են ապահովագրական գործընթացների վերաբերյալ վիճակագրական տվյալները, այդ ցուցանիշների հաշվարկման համար կարող են հիմք հանդիսանալ փորձագետների կարծիքները:

Նետտո-դրույքը (T_n) բաղկացած է երկու մասից՝ հիմնական մասից (T_o) և ռիսկային հավելումից (T_p).

$$T_n = T_o + T_p \quad (15)$$

Նետտո-դրույքի հիմնական մասը (T_o) համապատասխանում է ապահովագրողի կողմից կատարված միջին հատուցումներին, որը կախված է ապահովագրական պատահարի տեղի ունենալու հավանականությունից (q), միջին ապահովագրական գումարից (S) և միջին ապահովագրական հատուցումից (S_B): Նետտո-դրույքի հիմնական մասը 100 դրամ ապահովագրական գումարի համար հաշվարկվում է հետևյալ բանաձևով.

$$T_o = 100 \frac{S_B}{S} q \quad (16)$$

Ռիսկային հավելումը (T_p) ավելացվում է որպեսզի հնարավոր լինի հաշվի առնել ապահովագրական պատահարների միջին քանակի գերազանցումը դրանց միջին արժեքից: Բացի q , S , S_B ցուցանիշներից ռիսկային հավելումը կախված է ևս երեք պարամետրերից՝ կնքված պայմանագրերի քանակից (n), հատուցումների միջին բաշխվածությունից (R_B) և հավանականության անհրաժեշտ երաշխիքից (γ), որով հավա-

քագրված ապահովագրավճարները պետք է բավարարեն ապահովագրական պատահարների տեղի ունենալու արդյունքում առաջացած վնասները փոխհատուցելու համար:

Գոյություն ունի ռիսկային հավելումի հաշվարկման երկու տարբերակ.

1) Ռիսկային հավելումը կարող է հաշվարկել յուրաքանչյուր ռիսկի համար: Այս դեպքում.

$$T_P = T_O \cdot \alpha(\gamma) \cdot \sqrt{\frac{1}{N \cdot q} \cdot \left[1 - q + \left(\frac{R_B}{S_B} \right)^2 \right]} \quad (17)$$

Որտեղ $\alpha(\gamma)$ - ը գործակից է, որը կախված է անվտանգության երաշխիքից (γ) (աղյուսակ 1.3.2.):

Աղյուսակ 1.3.2.

Անվտանգության երաշխիքի կախված գործակցի արժեքը

γ	0,84	0,90	0,95	0,98	0,9986
$\alpha(\gamma)$	1,0	1,3	1,654	2,0	3,0

R_B – ն ապահովագրական պատահարների տեղի ունենալու դեպքում հատուցումների միջին քառակուսային շեղումն է: Ապահովագրական հատուցումների վերաբերյալ վիճակագրության առկայության դեպքում հատուցումների դիսպերսիան՝ R_B^2 – ը գնահատվում է հետևյալ կերպ.

$$R_B^2 = \frac{\sum (S_{BK} - S_B)^2}{M-1} \quad (18)$$

որտեղ՝

S_{BK} – ն k -րդ ապահովագրական պատահարի դեպքում ապահովագրական հատուցման չափն է, $K = 1, 2, \dots, M$,

M – ը ապահովագրական պատահարների քանակն է N պայմանագրերում,

S_B – ն մեկ պայմանագրի գծով ապահովագրական պատահարի արդյունքում տրված միջին հատուցման չափն է:

Նոր ապահովագրության տեսակի դեպքում, երբ բացակայում են համապատասխան տվյալները միջին քառակուսային շեղման վերաբերյալ թույլատրվում է, որ ռիսկային հավելումը հաշվարկվի հետևյալ բանաձևով.

$$T_P = 1,2 \cdot T_O \cdot \alpha(\gamma) \cdot \sqrt{\frac{1-q}{N \cdot q}} \quad (19)$$

2) Եթե ապահովագրական ընկերությունն իրականացնում է ապահովագրություն մի քանի ռիսկերի գծով ($j = 1, 2, \dots, m$), ռիսկային հավելումը կարող է հաշվարկվել ամբողջ ապահովագրական պորտֆելի համար.

$$T_p = T_o \cdot \alpha(\gamma) \cdot \mu \quad (20)$$

որտեղ՝

μ – ն ապահովագրական հատուցման վարիացիայի գործակիցն է, որը համապատասխանում է ապահովագրական հատուցման սպասման միջին քառակուսային շեղմանը: Եթե j – ռիսկը բնորոշվում է նրա տեղի ունենալու հավանականությամբ (q_j), միջին հատուցումներով (S_{Bj}) և հատուցումների միջին քառակուսային շեղումով (R_{Bj}), ապա

$$\mu = \frac{\sqrt{\sum [S_{Bj}^2 \cdot n_j \cdot q_j \cdot (1 - q_j) + R_{Bj} \cdot n_j \cdot q_j]}}{\sum S_{Bj} \cdot n_j \cdot q_j} \quad (21)$$

Բրուտտո- դրույքը (T_b) հաշվարկվում է հետևյալ բանաձևով՝

$$T_b = \frac{T_n}{100 - f} 100 \quad (22)$$

որտեղ՝

T_n – ը նետտո-դրույքն է,

f – ը բեռնվածքի մասն է ընդհանուր սակագնում, %:⁵³

Ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ գյուղատնտեսության ապահովագրության շուկայում առկա են պայմանագրերի լայն ցանկ, որոնք ներառում են ինչպես տարբեր օբյեկտներ, այնպես էլ ռիսկեր: Ապահովագրական պրոդուկտների ճիշտ ընտրությունը կարևոր նշանակություն ունի հատկապես ագրոապահովագրական համակարգի ներդրման սկզբնական փուլում: Ներկայումս ՀՀ-ում բացակայում են համապատասխան վիճակագրական տվյալները, որոնց միջոցով հնարավոր կլիներ հաշվարկել գյուղատնտեսության ապահովագրության ապահովագրական սակագները: Այս պարագայում կարելի է վերցնել միջին ապահովագրական սակագները, որոնք կիրառվում են գյուղատնտեսության ապահովագրության միջազգային շուկայում, այնուհետև մի քանի տարի հետո համապատասխան տվյալներ ունենալուց հետո կարելի է հաշվարկել ապահովագրական սակագները ՀՀ-ի համար այն մեթոդաբանությամբ, որը ներկայացրել ենք վերևում:

⁵³ Жичкин К.А., Шумилина Т.В., Страхование рисков сельскохозяйственных организаций в условиях государственной поддержки : монография / Самара : ИЦ СГСХА, 2013. – с.112-116

ԳԼՈՒԽ II

ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ՄԻՋԱԶ- ԳԱՅԻՆ ՓՈՐՁԸ ԵՎ ՏԵՂԱՅՆԱՑՄԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ՀՀ-ՈՒՄ

2.1. Գյուղատնտեսության ապահովագրական համակարգի միջազգային փորձը

Գյուղատնտեսության ապահովագրությունը ներկայումս իրականացվում է բազմաթիվ երկրներում: Մի շարք երկրներում այն ունի ավելի քան մեկդարյա պատմություն (ԱՄՆ, Կանադա, Իսպանիա, Գերմանիա), որոշ երկրներում՝ ընդամենը մի քանի տարվա (Մալավի, Կոստա Ռիկա և այլն), իսկ մի շարք երկրներում, որոնցից է օրինակ Հայաստանի Հանրապետությունը, գյուղատնտեսության ապահովագրական համակարգն ընդհանրապես բացակայում է: Մեր կողմից ուսումնասիրվել է ինչպես զարգացած ագրոապահովագրական համակարգ ունեցող (ԵՄ երկրներ, ԱՄՆ, Կանադա), այնպես էլ պիլոտային ձևով իրականացվող երկրների (Մալավի, Մոնղոլիա, Հնդկաստան, Կարիբյան երկրներ) փորձը, ինչը հնարավորություն կտա մշակել Հայաստանի Հանրապետության ներկայիս պայմաններին համապատասխան և գործունե կառուցակարգեր: Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ ՀՀ-ն 2015թ. հունվարի 2-ից Եվրասիական տնտեսական միության լիիրավ անդամ է՝ կարևորել ենք Ռուսաստանի Դաշնության, Ղազախստանի և Բելառուսի փորձի ուսումնասիրումը, իսկ տարածաշրջանում գյուղատնտեսության ապահովագրության զարգացման միտումները պարզելու նպատակով անդրադարձել ենք ՀՀ հարևան երկրներում գործող համակարգերին:

Եվրամիությունն (ԵՄ) աշխարհի քաղաքական-տնտեսական ամենախոշոր միավորումներից է, որի անդամ երկրները 28-ն են:⁵⁴ Այստեղ կիրառվող ռիսկի կառավարման հիմնական գործիքներն են հետադետային օգնությունները, փոխադարձ ապահովագրությունը և ապահովագրությունը: Գյուղատնտեսության ապահովագրության համակարգը զարգացած է հատկապես այն երկրներում, որտեղ հետադետային օգնության ֆոնդերի հաշվին վնասները չեն փոխհատուցվում: Անվանական ռիսկից ապահովագրությունն իրականացվում է գրեթե բոլոր ԵՄ երկրներում: Մասնավոր

⁵⁴ http://europa.eu/about-eu/countries/member-countries/croatia/index_en.htm

ապահովագրական ընկերությունները ծածկույթ են տրամադրում հիմնականում կարկուտի և հրդեհի ռիսկերից, իսկ բազմակի ռիսկերից ապահովագրություն իրականացվում է պետական աջակցությամբ: Եվրոպական մի շարք երկրներում գյուղատնտեսության ապահովագրության անբաժանելի մասն են կազմում համաապահովագրական պուլերը (աղյուսակ 2.1.1.): Լավագույն օրինակ է Իսպանիան, որտեղ ազգային կոմբինացված ագրարային ապահովագրության սխեման կոչվում է Ագրոսեգուրո համաապահովագրական պուլ, որի կազմի մեջ մտնում են մասնավոր ապահովագրական ընկերությունները, փոխադարձ ապահովագրության ընկերությունները և ազգային վերաապահովագրական ընկերությունը: Համաապահովագրական պուլեր ձևավորվել են նաև Ավստրալիայում, Չինաստանում, Մոնղոլիայում, Թուրքիայում և այլ երկրներում: Ծրագրերը կառավարվում են կամ գլխավոր ապահովագրողի կամ պուլի կողմից ընտրված անդամի կողմից:

Աղյուսակ 2.1.1.

Գյուղատնտեսական համաապահովագրական պուլի համաձայնագրեր⁵⁵

Երկիրը	Պուլի ստեղծման տարին	Պուլի նկարագիրը
1	2	3
Արգենտինա	2005թ.	Մենդոզա Նահանգի Մրգերի և Խաղողի այգիների կարկուտից ապահովագրության սխեման իրականացվում է Sancor-ի և La Segunda-ի միջոցով, որոնց հետ համաապահովագրության պուլի համաձայնագրի հիման վրա մասնակցում են մի քանի մասնավոր ապահովագրական ընկերություններ: Մշակաբույսերի ապահովագրության շուկան Արգենտինայում բավականին զարգացած է:

⁵⁵Oliver Mahul, Charles J. Stutley, Government Support to Agricultural Insurance, Challenges and options for developing countries: / The World Bank, 2008. - p. 68-69

1	2	3
Ավստրալիա	1947թ.	Կարկուտից Ապահովագրության Ավստրալիական Ընկերությունը համագործակցում է 17 ընկերությունների հետ: Այն միակն է, որն իրականացնում է կարկուտի ռիսկից մշակաբույսերի ապահովագրություն:
Չինաստան	2006թ.	Գործում են երկու համաապահովագրության պուլ, որոնցից մեկը գտնվում է Զեյչիանգ նահանգում, մյուսը՝ Հայնան նահանգում:
Մալավի	2006թ.	Եղանակի վրա հիմնված մշակաբույսերի ապահովագրությունն իրականացվում է ապահովագրական ընկերությունների պուլի միջոցով, որը կառավարվում է ասոցիացիայի կողմից:
Մոնղոլիա	2006թ.	Կենդանիների ապահովագրության պուլի միջոցով 4 մասնավոր ապահովագրական ընկերություն իրականացնում են ինդեքսի վրա հիմնված կենդանիների ապահովագրություն:
Ֆիլիպիններ	1978թ.	Կենդանիների համաապահովագրության պուլը կառավարվում է Ապահովագրական Համակարգի Պետական Ծառայության և Ֆիլիպիններում Կենդանիների Կառավարման Ծառայության Կոոպերացիայի կողմից: Ֆիլիպիններում գործում է նաև 1 ապահովագրական ընկերություն, որն իրականացնում է գյուղատնտեսության ապահովագրություն:

1	2	3
Իսպանիա	1980թ.	Agroseguro-ն աշխարհի ամենախոշոր գյուղատնտեսական համաապահովագրական պոլիս է: Այն բաղկացած է 28 մասնավոր ապահովագրական ընկերություններից, 6 փոխադարձ ապահովագրության ընկերություններից և ազգային վերաապահովագրողից: Պոլիս ամենախոշոր մասնակիցը <<Mapfre>> ապահովագրական ընկերությունն է, որին բաժին է ընկնում պոլիս պարտավորությունների 30%-ը: Իսպանիայում չկան գյուղատնտեսության ապահովագրության այլ համակարգեր, չնայած կամավոր հիմունքներով պոլիս դուրս հնարավոր է ապահովագրել անտառներ և ջրային մշակաբույսեր:
Թուրքիա	2006թ.	«Tarsim» ապահովագրական պոլիս մասնագիտացված ապահովագրական ընկերություն է, որը բաղկացած է 16 մասնավոր ընկերությունից, որոնցից յուրաքանչյուրի մասնաբաժինը պոլիս կապիտալում կազմում է 6.25%: «Tarsim»-ը ապահովագրում է մշակաբույսեր և կենդանիներ: Ոչ մի ուրիշ ընկերություն չի կարող իրականացնում ագրոապահովագրություն:
Ուկրաինա	2000թ.	Գործում է մշակաբույսերի համաապահովագրության 2 պոլիս: Որոշ մասնավոր ընկերություններ իրականացնում են մշակաբույսերի և կենդանիների ապահովագրություն:

Համաապահովագրական պուլն ունի ինչպես առավելություններ, այնպես էլ թերություններ: Առավելություններից կարելի է նշել այն, որ պուլը գործում է որպես մեկ միասնական կառույց՝ բաշխելով կազմակերպչական և գործառնական Ֆունկցիաները, ինչը նվազեցնում է գործավարման ծախսերը: Համաապահովագրական պուլի դեպքում մասնավոր ապահովագրողների միջև ստեղծվում է ավելի ամուր համագործակցություն, ապահովագրական պայմանագրերի պորտֆելն ավելի հավասարակշռված է, վերաապահովագրության հետ կապված ծախսերն ավելի ցածր են, իսկ վնասների գնահատման գործընթացն իրականացվում է միասնական չափորոշիչների հիման վրա: Համաապահովագրական պուլի հիմնական թերությունը մրցակցության բացակայությունն է, քանի որ պուլերը գործում են հիմնականում որպես մոնոպոլիաներ:

Անասնաբուծության ճյուղում ֆերմերներին սպառնացող հիմնական ռիսկը հիվանդություններն են, սակայն այլ ռիսկեր ևս բնորոշ են (տարերային աղետներ, դժբախտ պատահարներ և այլն): ԵՄ-ի շրջանակներում մշակվել են մի շարք փաստաթղթեր, որոնց հիման վրա որոշակի պաշտպանվածություն է տրամադրվում մարդկանց և կենդանիների առողջության հետ կապված վնասներ առաջանալու դեպքում: ԵՄ անդամ մի շարք երկրներում կենդանիների հիվանդությունների հետ կապված վնասները փոխհատուցվում են պետական բյուջեի միջոցների հաշվին (Բելգիա, Իռլանդիա, Ավստրիա): Այն երկրներում, որտեղ բացակայում են պետական օգնությունները, գործում է կենդանիների ապահովագրության համակարգը (Գերմանիա, Իսպանիա, Իտալիա, Նիդեռլանդներ, Շվեդիա և Միացյալ Թագավորություն): Որոշ երկրներում առկա է պետություն-մասնավոր հատված համագործակցությունը, որտեղ պետությունը հանդես է գալիս կամ որպես ապահովագրող, կամ որպես վերաապահովագրող (Հունաստան, Իսպանիա):⁵⁶

Իսպանիայում պետությունը գյուղատնտեսության ապահովագրության շրջանակներում համագործակցում է ինչպես ֆերմերների ասոցիացիաների, այնպես էլ ապահովագրական ընկերությունների հետ: Բոլոր ապահովագրական ընկերությունները գործում են պուլի շրջանակներում՝ համաապահովագրության սկզբունքով: Գյուղատնտեսության ապահովագրության համակարգի մասնակիցներն են ապահովադիր-

⁵⁶ M.Bielza Diaz-Caneja, C.G. Conte, F.J.Gallego Pinilla, J. Stroblmair, R. Catenaro and C.Dittmann, Risk Management and Agricultural Insurance Schemes in Europe: / 2009. - p.24

ները, գյուղատնտեսության ապահովագրություն իրականացնող ապահովագրական ընկերությունների պուլը (AGROSEGURO), Գյուղատնտեսության, ձկնաբուծության և պարենի նախարարությունը՝ ի դեմս գյուղատնտեսության ապահովագրության պետական մարմնի (ENESA), Էկոնոմիկայի նախարարությունը՝ Ապահովագրության դեպարտամենտի գլխավորությամբ, Գյուղատնտեսության խորհուրդը կամ դեպարտամենտը: Համապատասխան իրավական ակտերով սահմանված են, մասնակիցներից յուրաքանչյուրի գործառույթները և պարտականությունները:⁵⁷

Հունաստանում և Կիպրոսում գործում է այլ համակարգ՝ պետության կողմից իրականացվում է պարտադիր գյուղատնտեսության ապահովագրություն: Հունաստանում գյուղատնտեսության ապահովագրության մասնավոր շուկան գտնվում է զարգացման դեռևս ցածր մակարդակի վրա: Մասնավոր ընկերություններն առաջարկում են կարկուտից մշակաբույսերի ապահովագրության պայմանագրեր, որոնք լրացնում են ELGA-ի ծրագրերին: Ապահովագրական ընկերությունների պատասխանատվությունը չի գերազանցում ապահովագրական գումարի 25%-ը, իսկ մնացած 75%-ը ծածկում է ELGA-ն: Մասնավոր գյուղատնտեսության ապահովագրության համար կառավարությունը սուբսիդիաներ չի տրամադրում:

ԱՄՆ-ում գյուղատնտեսությունը գտնվում է զարգացման բարձր մակարդակի վրա, որը բնութագրվում է մեքենայացման բարձր մակարդակով և արտադրողականությամբ: Զարգացած են և՛ բուսաբուծության, և՛ անասնաբուծության ճյուղերը⁵⁸: Վիճակագրական տվյալները փաստում են, որ 2012թ. տարերային աղետներով և մարդկային գործոնով պայմանավորված տնտեսական վնասների մեծ մասը բաժին է ընկել Հյուսիսային Ամերիկային: Ընդ որում, այդ վնասներից 77.3 մլրդ. ԱՄՆ դոլարը փոխհատուցվել է ապահովագրական ընկերությունների կողմից, որի մեծ մասը (84%) կրկին բաժին է ընկել Հյուսիսային Ամերիկային:⁵⁹ ԱՄՆ գյուղատնտեսության դեպարտամենտը (USDA) ամեն տարի հաստատում և հրապարակում է այն ընկերությունների ցանկը, որոնք իրավունք ունեն իրականացնել գյուղատնտեսության ապահովագրու-

⁵⁷Fernando J. Burgaz Moreno Director State Organisation of Agricultural Insurance, The Spanish combined agricultural insurance system: / International Conference: “Agricultural Insurance and income guarantee” - p.19, http://aplicaciones.magrama.es/documentos_pwe/confe/burgaz-ing.pdf

⁵⁸ Страны мира, современный справочник, Москва, 2006. - с 516-521

⁵⁹ World insurance in 2012, Progressing on the long and winding road to recovery, sigma, No3/2013, Swiss Re. -p.4-6.

թյուն (Approved Insurance Providers (AIP)): Ներկայումս ԱՄՆ-ում գյուղատնտեսության ապահովագրություն իրականացնելու իրավունք են ունեն 19 ապահովագրական ընկերություն: Վերջիններս համագործակցում են ավելի քան 15000 ապահովագրական գործակալների հետ, որոնց համար ամեն տարի կազմակերպվում են հատուկ վերապատրաստման դասընթացներ:⁶⁰ ԱՄՆ կառավարությունը Մշակաբույսերի ապահովագրության ֆեդերալ կորպորացիայի (Federal Crop Insurance Corporation (FCIC)) և Ռիսկի կառավարման գործակալության (Risk Management Agency (RMA)) հետ համատեղ մշակում է գյուղատնտեսության ապահովագրության տարեկան ծրագիրը: ԱՄՆ-ի գյուղատնտեսության նախարարության Ռիսկերի կառավարման գործակալությունը (RMA) կիրառում է GIS-ը ցանքատարածությունների վիճակն ուսումնասիրելու, բույսի աճի զարգացման տեմպերին, ինչպես նաև ագրոտեխնիկական պայմաններին հետևելու համար:⁶¹ Աղյուսակ 2.1.2.-ի տվյալներից երևում է, որ 1994թ. ԱՄՆ-ում ապահովագրված են եղել ընդհանուր ցանքատարածությունների ընդամենը 33%, իսկ արդեն 2014թ.՝ 88%: Նույն ժամանակահատվածում պետության կողմից վճարված ապահովագրավճարներն ավելի շատ են եղել, քան ֆերմերների վճարած ապահովագրավճարները: Ապահովագրական հատուցումները 2012թ. և 2013թ. գերազանցել են գանձված ապահովագրավճարները, ինչը պայմանավորված է ԱՄՆ-ում այդ տարիներին տեղի են ունեցած տարերային աղետների քանակով:

Աղյուսակ 2.1.2.

Գյուղատնտեսության ապահովագրության հիմնական ցուցանիշները ԱՄՆ-ում⁶²

Ցուցանիշը	1994թ.	2011թ.	2012թ.	2013թ.	2014թ.
1	2	3	4	5	6
Ապահովագրված ցանքատարածությունները	33%	69%	74%	89%	88%
Ֆերմերների վճարած ապահովագրավճարները (մլն ԱՄՆ դոլար)	694,5	4506,6	4127,3	4503,6	3848,0

⁶⁰ RHIS, Rain and hail insurance society, 2015 Crop Insurance Update, Securing America's Farmers: / - p.9

⁶¹ Karen Richardson, GIS for Agribusiness: / Winter 2010/2011. - p. 2

⁶² RHIS, Rain and hail insurance society, 2015 Crop Insurance Update, Securing America's Farmers: / - p.4,

1	2	3	4	5	6
Պետության վճարած ապահովագրավճարները (մլն ԱՄՆ դոլար)	254,9	7459,7	6960,4	7284,8	6194,9
Ընդհանուր ապահովագրավճարներ(մլն ԱՄՆ դոլար)	949,4	11966,3	11087,6	11788,4	10042,9
Ապահովագրական հատուցումներ (մլն ԱՄՆ դոլար)	601,1	10850,3	17168,9	11931,7	8970,5

Ինչպես ամբողջ աշխարհում, Ռուսաստանի Դաշնությունում ևս, գյուղատնտեսության ապահովագրության համակարգի հիմնական մասնակիցներն են ապահովագրական ընկերությունները, գյուղատնտեսական ապրանք արտադրողները և պետությունը: Յուրաքանչյուր մասնակից ունի իր սպասելիքներն այդ համակարգից:⁶³ Ռուսաստանում գյուղատնտեսական ռիսկերի ապահովագրության նկատմամբ պահանջարկը կտրուկ նվազեց 90-ականներին: Իրավիճակը որոշակիորեն շտկելու նպատակով 2006թ. ընդունվեց «Գյուղատնտեսության զարգացման մասին» ՌԴ օրենքը, որով սահմանվում էր, որ գյուղատնտեսության ապահովագրության պայմանագրի ձեռքբերման համար ապահովագրի կողմից վճարման ենթակա ապահովագրավճարի 50% վճարում է պետությունը՝ ընդ որում 40% ֆեդերալ բյուջեից, իսկ 10%՝ ռեզիդնալ բյուջեից:⁶⁴ 2011թ. ընդունվեց «Գյուղատնտեսության ապահովագրության ոլորտում պետական աջակցության մասին և «Գյուղատնտեսության զարգացման» մասին ՌԴ օրենքում փոփոխություններ կատարելու մասին» ՌԴ օրենքը: Համաձայն այդ օրենքի ապահովագրության օբյեկտներ են հանդիսանում մշակաբույսերը, բազմամյա տնկարկները և գյուղատնտեսական կենդանիները:⁶⁵ ՌԴ-ում 2014թ. 44 ապահովագրական ընկերություն կնքել են պետական աջակցությամբ գյուղատնտե-

⁶³ Богачев А.И., Полякова А.А., Современное состояние и перспективы развития агрострахования с государственной поддержкой, Научный журнал КубГАУ, N80(06), 2012. – с. 2, <http://cyberleninka.ru/article/n/sovremennoe-sostoyanie-i-perspektivy-razvitiya-agrostrahovaniya-s-gosudarstvennoy-podderzhkoy>

⁶⁴ Федеральный закон РФ “О развитии сельского хозяйства”, 2006. – ст.12

⁶⁵ Федеральный закон РФ “О государственной поддержке в сфере сельскохозяйственного страхования и о внесении изменений в Федеральный закон “О развитии сельского хозяйства””, 2011

սական մշակաբույսերի և բազմամյա տնկարկների ապահովագրության 6990 պայմանագիր:⁶⁶ ՌԴ շուկայում գործում են երկու ագրոապահովագրողների միություն՝ «Ագրոապահովագրողների ազգային միություն»-ը և Ագրոարդյունաբերական ապահովագրողների ասոցիացիան՝ «Ագրոպրոմստրախ»-ը: Եթե սնանկացման պատճառով ապահովագրական ընկերությունը չի կարողանում վճարել ապահովագրական հատուցումը կամ դրա մի մասը, ապա դա վճարում է ապահովագրողների միությունը: Միության միջոցները ձևավորվում են ապահովագրողների կողմից կատարված անդամավճարների հաշվին: Յուրաքանչյուր տարի սահմանվում է անդամավճարների չափը, որը չի կարող տվյալ ապահովագրական ընկերության կողմից գյուղատնտեսության ապահովագրության գծով հավաքագրված ընդհանուր ապահովագրավճարների 5%-ից պակաս լինել:⁶⁷ ՌԴ Գյուղատնտեսության նախարարությունը մշակում և հրատարակում է գյուղատնտեսության ապահովագրության վերաբերյալ մասնագիտական տեղեկատվական և մեթոդական նյութեր ու ամփոփագրեր: Գործում է www.fagps.ru ինտերնետային կայքը, որտեղ տեղադրված են գյուղատնտեսության ապահովագրությունը կարգավորող օրենսդրական ակտերը, կառավարության որոշումները, հրամանները, տարբեր կառույցների կողմից մշակված նյութերն ու ամփոփագրերը, ոլորտին վերաբերող վերջին նորությունները և այլն: 2011թ.-ից գործում է անկախ փորձագետների ռեգիստրը, որի կազմի մեջ են մտնում 168 փորձագետ: Ստեղծվել է ագրոապահովագրության ռուս-իսպանական համատեղ կոմիտեն, որի նպատակը Իսպանիայի օրինակով գյուղատնտեսության ապահովագրական համակարգի մոդերնիզացման ուղիների մշակումն է:⁶⁸ ՌԴ կառավարությունը 2009թ. հաստատեց «Մինչև 2020 թվականը պետական աջակցությամբ իրականացվող գյուղատնտեսության ապահովագրության կատարելագործման» հայեցակարգը, որը սահմանում է գյուղատնտեսության ապահովագրության զարգացման միասնական քաղաքականու-

⁶⁶ Доклад о состоянии рынка сельскохозяйственного страхования, осуществляемого с государственной поддержкой в Российской Федерации в 2014 году, ФГБУ «ФАГПССАП» МИНСЕЛЬХОЗА РОССИИ, Москва 2015 - с.11-12, http://www.fagps.ru/doc/doklad_2014.pdf

⁶⁷ Устав некоммерческой организации “Национальный союз агростраховщиков”, Москва, 2011.- 26 с.

⁶⁸ Ոսկանյան Ա., Ոսկանյան Գ., Գյուղատնտեսության ապահովագրության ոլորտում պետական աջակցության ՌԴ փորձի ուսումնասիրումը և կիրառման հեռանկարները ՀՀ-ում: // Материалы международной научной конференции по проблемам продовольственной обеспеченности и биоразнообразия / НАУА; Ред.кол.: Д.П. Петросян и др. -Ереван, Изд-во НАУА, 2014.- с.217-220

թյան հիմնական ուղղությունները:⁶⁹ Պետական աջակցությամբ իրականացվող գյուղատնտեսության ապահովագրության հիմնական ցուցանիշները 2010-2014թթ. ներկայացված են աղյուսակ 2.1.3.-ում:

Աղյուսակ 2.1.3.

Պետական աջակցությամբ գյուղատնտեսության ապահովագրության հիմնական ցուցանիշները ՌԴ-ում (2010-2014թթ)*

Ցուցանիշներ	2010թ.	2011թ.	2012թ.	2013թ.	2014թ.
Բուսաբուծության ճյուղ					
Ապահովագրական ընկերությունների քանակը	49	54	36	42	44
Սուբսիդիա ստացած տնտեսությունների քանակը	3919	4452	5145	4663	5827
Ապահովագրա-վճարներ, մլն. ռուբլի	8806	13736	9700	10645	12265
Ապահովագրված ցանքատարածություններ, %	8.3	14.2	12.9	11.7	12.8
Անասնաբուսության ճյուղ					
Ապահովագրական ընկերությունների քանակը	-	-	-	28	31
Սուբսիդիա ստացած տնտեսությունների քանակը	-	-	-	371	526
Ապահովագրա-վճարներ, մլն. ռուբլի	-	-	-	417.1	813.6
Կնքված պայմանագրերի քանակը	-	-	-	410	567

*Աղյուսակը կազմվել է հեղինակի կողմից ՌԴ գյուղատնտեսության նախարարության տվյալների հիման վրա:⁷⁰

Ղազախստանի Հանրապետությունում մինչ 1990-ականները գյուղատնտեսության ապահովագրությունն իրականացվում էր պարտադիր եղանակով, իսկ շուկայական

⁶⁹Проект Концепции совершенствования сельскохозяйственного страхования, осуществляемого с государственной поддержкой, на период до 2020 года, Утверждена распоряжением Правительства Российской Федерации, http://www.mcx.ru/documents/document/v7_show/14305.312.htm

⁷⁰ Доклад о состоянии рынка сельскохозяйственного страхования, осуществляемого с государственной поддержкой в Российской Федерации в 2014 году, ФГБУ «ФАГПССАП» МИНСЕЛЬХОЗА РОССИИ, Москва 2015 - с.11-20, http://www.fagps.ru/doc/doklad_2014.pdf

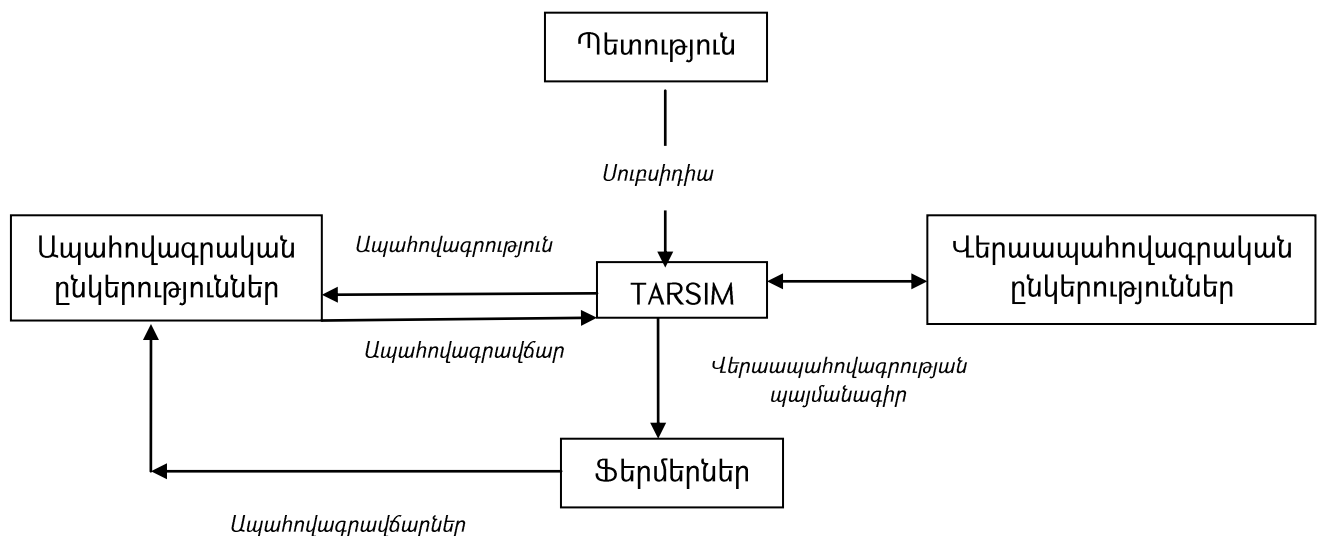
տնտեսության անցման պայմաններում այն իրականացվեց կամավոր եղանակով, որի արդյունքում գյուղատնտեսության ապահովագրության հիմնական ցուցանիշների գծով նկատվեց կտրուկ անկում: Ագրարային ոլորտում, մասնավորապես բուսաբուծության ճյուղում, ապահովագրական համակարգը ներդնելու նոր փորձ կատարվեց 2004թ., երբ ընդունվեց «Բուսաբուծության ճյուղում պարտադիր ապահովագրության մասին» ՂՀ օրենքը: Ապահովագրական գումարը սահմանվում է ըստ առանձին մշակաբույսերի և չի կարող պակաս լինել 1 հա-ի վրա կատարված արտադրական ծախսերի նորմայից, որը բազմապատկվում է ապահովագրված ամբողջ ցանքատարածության մակերեսով: Բուսաբուծության ճյուղում պարտադիր ապահովագրության գծով պետական աջակցությունն արտահայտվում է ապահովագրողի կողմից կատարված ապահովագրական հատուցումների 50% պետական բյուջեից փոխհատուցման տեսքով: Ագրարային ոլորտում ապահովագրության զարգացման համար կարևոր նշանակություն ունեցավ 2006թ. ընդունված «Փոխադարձ ապահովագրության մասին» ՂՀ օրենքը: Համաձայն այս օրենքի նախատեսվում է ստեղծել փոխադարձ ապահովագրության միություն, որի առավելությունը կայանում է նրանում, որ ապահովագրավճարները կուտակվում են մեկ հաշվում, և դրանք կարող են ուղղվել այլ ռեզերվների ստեղծմանը, օգտագործվել ներդրումային գործունեությունում, անդամներին տրամադրվել կարճաժամկետ փոխառություններ: Փոխադարձ ապահովագրության դեպքում ևս պետությունը սուբսիդավորում է ապահովագրական հատուցումների 50%: Բերքի ամբողջական կորստի դեպքում ապահովագրական հատուցումը տրվում է ապահովագրական գումարի չափով: Բերքի մասնակի կորստի դեպքում ապահովագրական հատուցում տրվում է 1 հա-ի հաշվով կատարված արտադրական ծախսերի և 1 հա-ից ստացված բերքի արժեքի դրական տարբերության չափով:⁷¹

Բելառուսում գյուղատնտեսության պարտադիր ապահովագրություն իրականացվել է 2008թ. հունվարի 1-ից, որի շրջանակներում ապահովագրվում են գյուղատնտեսական մշակաբույսերը, եղջերավոր կենդանիները և թռչունները: Մշակաբույսերի ապահովագրության դեպքում ապահովագրական պատահար է համարվում բերքի 15% և ավելի կորուստը: Որպես ապահովագրող հանդես է գալիս «Բելգոսստրախ» ընկերու-

⁷¹ Мухтарканова Г., Практика и особенности обязательного агрострахования в Республике Казахстан - <http://www.agroinsurance.com/ru/practice/?pid=7871>

թյունը, իսկ որպես ապահովադիր՝ այն իրավաբանական անձիք, ովքեր զբաղվում են գյուղատնտեսական գործունեությամբ, վարում են հաշվապահական հաշվառում և ունեն բանկային հաշիվ: Ապահովագրական գումարը հավասար է ապահովագրական արժեքին: Սակագներն ամեն տարի հաստատվում են Բելառուսի նախագահի կողմից: Ապահովագրավճարի 5%-ը ապահովագրողին վճարում է ապահովադիրը, իսկ 95%-ը՝ Գյուղատնտեսական ապրանք-արտադրողների և ագրարային գիտության զարգացման աջակցության հանրապետական ֆոնդը⁷²:

Թուրքիայում «Գյուղատնտեսության ապահովագրության մասին» օրենքն ընդունվել է 2005թ. հունիսի 14-ին: Գյուղատնտեսության ապահովագրության պոլը հիմնված է «պետություն-մասնավոր հատված համագործակցության» վրա, որի կառավարման մարմիններն են կառավարման հանձնաժողովը՝ պոլի տնօրենների խորհուրդը, որը մշակում է գյուղատնտեսության ապահովագրության իրականացման սկզբունքները և ընկերության կառավարման մարմինը՝ TARSIM-ը, որը բաղկացած է գյուղատնտեսության ապահովագրություն իրականացնող 22 ընկերությունից:

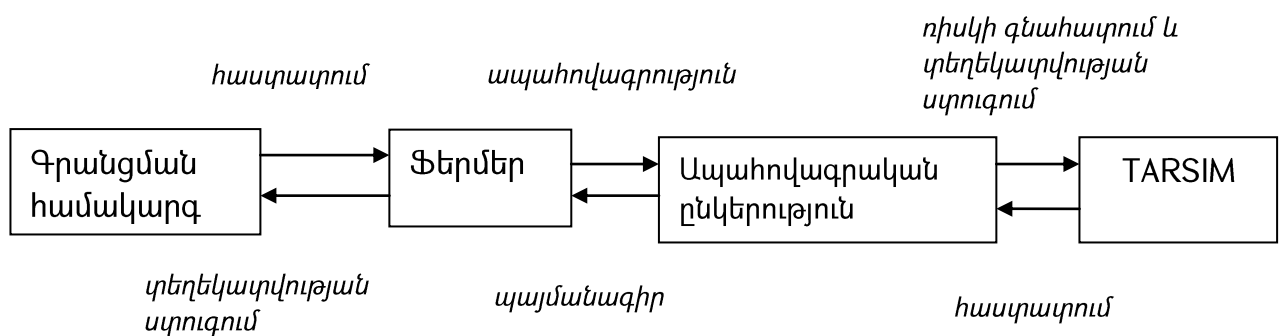

Գծապատկեր 2.1.1. TARSIM-ը և գյուղատնտեսության ապահովագրության համակարգի մասնակիցները

Գյուղատնտեսության ապահովագրության գծով ապահովագրավճարները հավաքագրվում են ապահովագրական ընկերությունների կողմից, իսկ ռիսկը ամբողջությամբ փոխանցվում է Պոլին: Պոլն իրավունք ունի փոխանցել ռիսկերը ապահովա-

⁷² Указ Президента Республики Беларусь от 31 декабря 2006 г. N 764 “Вопросы обязательного страхования сельскохозяйственных культур, скота и птицы”

գրական ընկերություններին (կամավոր մասնակցություն): Եթե վերջինները չեն ցանկանում ընդունել ռիսկերը, Պուլը բաշխում է ռիսկերը տեղական կամ միջազգային վերաապահովագրական ընկերությունների մոտ: Եթե տեղական և միջազգային վերաապահովագրական ծածկույթ ձեռք բերելն անհնար է, պետությունն է այն տրամադրում:⁷³ Ապահովագրավճարների 50%-ը սուբսիդավորվում է պետության կողմից: Գյուղատնտեսության ապահովագրության պետական աջակցությունից կարող են օգտվել այն ֆերմերները, որոնք գրանցված են ֆերմերների գրանցման համակարգում:

Գծապատկեր 2.1.2. Ֆերմերների գրանցման և ապահովագրման գործընթացները

Ֆերմերների գրանցումն իրականացնում են տարբեր կառույցներ՝ կախված գործունեության բնույթից: Բուսաբուծությունում զբաղված ֆերմերները գրանցվում են National Farmer Registration System (NFRS)-ի կողմից, ջերմոցային տնտեսությամբ զբաղվողները՝ Integrated Administration and Control System (IACS)-ի, անասնաբուծությամբ զբաղվողները՝ Preliminary Pedigree and Pedigree System-ի, ակվակուլտուրաների մշակությամբ զբաղվողները՝ National Aquaculture Registration System-ի կողմից:⁷⁴

Ադրբեջանի ապահովագրական շուկան վերջին տարիներին արագ տեմպերով զարգանում է: Համաձայն 2007թ. ընդունված «Ադրբեջանում գյուղատնտեսության աջակցության և զարգացման մասին» օրենքի՝ պետությունը սուբսիդավորում է ապահովագրավճարների 50%: Մինչ այդ սուբսիդավորվում էր ապահովագրավճարների 25%-ը: Պետական բյուջեի միջոցների հաշվին ապահովագրվող մշակաբույսերն են ցորենը, գարին, եգիպտացորենը, արևածաղիկը, կարտոֆիլը, շաքարի ճակնդեղը և

⁷³ Bulent Bora, General Meneger of TARSIM, Subsidised agricultural insurance in Turkey (TARSIM): / Turkey, 2010.- p. 12-19, <http://www.mapfre.com/mapfrere/docs/html/revistas/trebol/n54/docs/Articulo2en.pdf>

⁷⁴ Huran Ucak, Ali Berk, Structural change in Turkish agricultural insurance policy and recent developments: / - p. 143-152, agriskmanagementforum.org/sites/agriskmanagementforum.org/files/Documents/change%20Ag%20insurance%20Turkey.pdf

քանջարեղենը:⁷⁵ Ադրբեջանի կառավարությունը քննարկում է գյուղատնտեսության ապահովագրության պարտադիր եղանակով իրականացման հարցը, սակայն օրենսդրական փոփոխություններ այս ոլորտում դեռևս չեն իրականացվել: Գյուղատնտեսության պարտադիր ապահովագրությունը պետք է վերահսկվի Բյուրոյի կողմից, որի գործունեությունը կարգավորվում է «Ապահովագրության պարտադիր տեսակների մասին» օրենքով: Բյուրոյի կազմի մեջ են մտնում 12 ապահովագրական ընկերություն:⁷⁶ Ներկայումս գյուղատնտեսության ապահովագրություն իրականացվում է միայն կամավոր եղանակով մի քանի ընկերությունների կողմից:

Վրաստանի ապահովագրական շուկան գտնվում է զարգացման դեռևս ցածր մակարդակի վրա, որտեղ պետական մակարդակով գյուղատնտեսության ապահովագրության համակարգի ներդրման առաջին քայլերն են կատարվում: 2014 թ. մարտի 7-ին Թբիլիսի քաղաքում կազմակերպվել էր աշխատանքային սեմինար՝ Զարգացման և Կոոպերացման Շվեցարական Գործակալության մասնակցությամբ: Սեմինարին մասնակցում էին բոլոր շահագրգիռ անձիք: Սեմինարի ընթացքում քննարկվել է գյուղատնտեսության ապահովագրության ներդրման հետ կապված հիմնական միջոցառումների ցանկը, որոնցից են խորհրդատվության և տեղեկատվության տրամադրումը, ապահովագրական պրոդուկտների մշակումը, ռիսկերի գնահատման և վնասների կարգավորման մեթոդաբանության մշակումը, ագրոապահովագրության մասին օրենքի նախագծի մշակումը և այլն: Վրաստանում գյուղատնտեսության ապահովագրության պիլոտային ծրագիր իրականացվում է 2014 թ. սեպտեմբերի 1-ից, որի համար հատկացվել է 3 մլն ԱՄՆ դոլար: Ծրագրի նպատակն է գյուղատնտեսությունում ապահովագրության ներդրումը, գյուղատնտեսական գործունեության զարգացումը, տնտեսավարողների միջև մրցակցության խթանումը, բերքի կորուստների կանխումը և ռիսկերի կառավարումը: Ապահովագրական ռիսկերից են կարկուտը, աշնանային ցրտահարությունները, ջրհեղեղը, փոթորիկը: Ապահովագրման ենթակա են միայն այն հողատարածքները, որոնք ունեն կադաստրային կոդ, չափիչ նկարներ, GPS կոորդինատներ: Ապահովագրավճարի մի մասը պարտավոր է վճարել ֆերմերը, իսկ մի մասը՝ ծրագիրն իրականացնող գործակալությունը: Ֆիզիկական անձ մեկ

⁷⁵ <http://www.agroinsurance.com/ru/news/?pid=28202>

⁷⁶ <http://www.navigator.az/news/2/171154.html>

ապահովագրի հաշվով ապահովագրական գումարը չպետք է գերազանցի 17,3 հազ. ԱՄՆ դոլարը, իսկ մեկ գյուղատնտեսական կոոպերատիվի հաշվով՝ 29 հազ. ԱՄՆ դոլարը:⁷⁷ Ագրոապահովագրության միջավայրի ուսումնասիրման նպակատով Գերմանիայի վերակառուցման վարկային բանկը (KfW) տրամադրել է 200000 եվրո գումար:⁷⁸

Իրանում գյուղատնտեսության ապահովագրության վերաբերյալ քննարկումներ անց են կացվել դեռևս 1970-ականներից, իսկ «Գյուղատնտեսության ապահովագրության մասին» օրենքն ընդունվել է 1983թ.: Օրենքը հիմք հանդիսացավ Գյուղատնտեսական Պրոդուկտների Ապահովագրական Ֆոնդի ստեղծման համար, որի գլխավոր նպատակն է ապահովագրել պետության համար կարևոր ռազմավարական նշանակություն ունեցող մշակաբույսերը: Ծրագրի իրականացման սկզբնական փուլում ապահովագրվել են միայն բամբակը և շաքարի ճակնդեղը սահմանափակ թվով նահանգներում: Ներկայումս ապահովագրվում են ռազմավարական նշանակություն ունեցող այնպիսի մշակաբույսեր, ինչպիսիք են բամբակը, շաքարի ճակնդեղը, լոբին, բրինձը, ցորենը, կարտոֆիլը, սոխը, ցորենը, արևածաղիկը, ինչպես նաև խաղողը, արևադարձային մրգերը, խնձորը, թեյը, նուռը, նուշը և պիստակը: Իրանի գյուղատնտեսությանը սպառնացող հիմնական ռիսկերն են ջրհեղեղը, կարկուտը, փոթորիկը, տեղատարափ անձրևը, սառնամանիքը, երկրաշարժը, ինչպես նաև երաշտը, որոնք ենթակա են ապահովագրության: Ուսումնասիրությունները ցույց են տվել, որ Գյուղատնտեսական Պրոդուկտների Ապահովագրական ֆոնդի հիմնադրումը մեծապես նպաստել է Իրանի գյուղատնտեսության զարգացմանը: Ֆոնդի ձևավորման սկզբնական փուլում գյուղատնտեսության ապահովագրություն իրականացվել է ընդամենը 2 նահանգում, իսկ ներկայումս՝ 29 նահանգներում: Եթե 1984թ. ապահովագրված էին 0.09մլն հա ցանքատարածություն, ապա այսօր այդ ցուցանիշը կազմում է 6 մլն հա:⁷⁹

Համաշխարհային Բանկի աջակցությամբ ինդեքս ապահովագրություն իրականացվել է ավելի քան 20 երկրում, այդ թվում Հնդկաստանում, Մալավիում, Թայլանդում, Կենտրոնական Ամերիկայում, Ղազախստանում, Մոնղոլիայում և այլն: Հնդկաստանում ինդեքս ապահովագրությունը մեծ տարածում ունի, որտեղ առաջին

⁷⁷ <http://newsgeorgia.ru/economy/20140903/216926217.html>

⁷⁸ <http://newsgeorgia.ru/economy/20140617/216662492.html>

⁷⁹ <http://www.agroinsurance.com/en/practice/?pid=6604>

պայմանագիրը կնքվել է 2003թ.: Գյուղատնտեսության Ապահովագրության Ազգային Սխեմային (National Agricultural Insurance Scheme (NAIS)) զուգահեռ 2007թ.-ից կիրառվեց նաև «Եղանակի վրա հիմնված մշակաբույսի ապահովագրության սխեման» (Weather Based Crop Insurance Scheme (WBCIS)): NAIS-ի շրջանակներում ապահովագրության պայմանագրերը պարտադիր էին այն ֆերմերների համար, որոնք գործարքներ էին իրականացնում ֆինանսական ինստիտուտների հետ, իսկ մնացած ֆերմերների համար՝ կամավոր: Ապահովագրված ֆերմերների թիվը 2004թ. կազմել է ընդամենը 1000, իսկ ահա 2011թ.՝ 9278000:⁸⁰ Հնդկաստանում ապահովագրավճարները սուբսիդավորվում են: Այսպես, մինչև 2% ապահովագրական սակագնի դեպքում ընդհանրապես սուբսիդիա չի տրամադրվում, 2%-5% սակագնի դեպքում սուբսիդավորվում է ապահովագրավճարի 25%-ը, 5%-8% սակագնի դեպքում՝ 40%-ը, իսկ 8%-ից բարձր սակագնի դեպքում սուբսիդավորվում է ապահովագրավճարի 50%-ը:⁸¹

Ինդեքս ապահովագրության փորձնական ծրագրեր իրականացվել են նաև Մալավիում, որի բնակչիմայական առանձնահատկություններից է երաշտի տեղի ունենալու հավանականության բարձր մակարդակը: Վերջինիս պատճառով վարկային կազմակերպությունները և բանկերը խուսափում են վարկ տրամադրել ֆերմերներին: Բավական է նշել, որ 2005թ. միլիոնավոր ֆերմերներից միայն 50000-ին է հաջողվել վարկ վերցնել:⁸² Մալավիի Փոքր Ֆերմերների Ազգային Ասոցիացիան (Malawi's National Association of Small Farmers (NASFAM)), համագործակցելով Համաշխարհային Բանկի հետ, մշակեց ինդեքսի վրա հիմնված մշակաբույսերի ապահովագրության պրոդուկտը: Այն հնարավորություն տվեց ֆերմերներին խուսափել ֆինանսական կազմակերպություններից օգտվելու հետ կապված խոչընդոտներից, ինչպես նաև նվազեցնել եղանակային ռիսկը, որը սպառնում է ոչ միայն ֆերմերներին, այլև՝ վարկատուներին:

Մոնդոլիայում ինդեքս ապահովագրություն իրականացվել է ոչ թե բուսաբուծության, այլ՝ անասնաբուծության ճյուղում: Գյուղատնտեսական համախառն արտադրանքը կազմում է ՀՆԱ-ի 20%, որի 80% բաժին է անասնաբուծության ճյուղին: Անբա-

⁸⁰ Daniel J. Clarke, Olivier Mahul, Kolli N.Rao, Niraj Verma, Weather Based Crop Insurance in India: / March 2012. - 29p.

⁸¹ Daniel J. Clarke, Olivier Mahul, Kolli N.Rao, Niraj Verma, Weather Based Crop Insurance in India: / March 2012. - p.4

⁸² Weather Index-based Crop Insurance in Malawi: / World Bank, 2011. - 2 p.

րենպաստ բնակլիմայական պայմանների հետևանքով Մոնղոլիայում անկում են բազմաթիվ գյուղատնտեսական կենդանիներ, որն իր բացասական ազդեցություն է թողնում ինչպես գյուղատնտեսության, այնպես էլ երկրի ամբողջ տնտեսության վրա: Այս ամենը հաշվի առնելով՝ Մոնղոլիայի կառավարությունը 2005թ. դիմեց Համաշխարհային Բանկին՝ Ինդեքսի վրա հիմնված կենդանիների ապահովագրության ծրագիր (Index-Based Livestock Insurance Program (IBLIP)) մշակելու նպատակով: Համաձայն այդ ծրագրի մինչև 6% վնասները ֆերմերներն էին ծածկում, եթե վնասները կազմում էին 30%՝ ապա փոխհատուցում էին մասնավոր ապահովագրական ընկերությունները, իսկ 30%-ից ավել վնասները փոխհատուցում էր Մոնղոլիայի կառավարությունը: Ինդեքս ապահովագրության փորձնական ծրագիրն իրականացվել է 2006թ. Մոնղոլիայի 21 նահանգներից 3-ում, իսկ արդեն 2012թ.՝ բոլոր նահանգներում:⁸³

Կարիբյան երկրները դասվում են այն երկրների շարքին, որտեղ տարերային աղետների (հատկապես երաշտի, ջրհեղեղի և փոթորիկի) հետևանքով առաջացած վնասները հսկայական չափերի են հասնում: Գյուղատնտեսական համախառն արտադրանքի մասնաբաժինը ՀՆԱ-ում տարբեր երկրներում տարբեր է: Այսպես, Գայանայում այդ ցուցանիշը 27% է, մինչդեռ Ջամայկայում՝ 5.4%, քանի որ այստեղ ավելի զարգացած է զբոսաշրջությունը:⁸⁴ Կարիբյան մի շարք երկրներում իրականացվեց «Կարիբյան երկրներում կլիմայական ռիսկերի ադապտացում և ապահովագրություն» ծրագիրը, որն ուղղված էր ինդեքս ապահովագրության միջոցով կլիմայական փոփոխությունների ադապտացմանը և սոցիալական խոցելիության նվազեցմանը:⁸⁵

Ուսումնասիրելով գյուղատնտեսության ապահովագրության իրականացման միջազգային փորձը՝ կարելի է եզրակացնել, որ գյուղատնտեսության ապահովագրությունը պետության ագրարային քաղաքականության հիմնական ուղղություններից է, որի միջոցով պետությունը փորձում է մեղմել գյուղատնտեսական ռիսկերի հետևանքով տնտեսավարող սուբյեկտներին պատճառված վնասների հետևանքները: Պետական աջակցությունն արտահայտվում է հիմնականում ապահովագրավճարների սուբսիդա-

⁸³ Ոսկանյան Գ., Ինդեքս ապահովագրության միջազգային փորձը: // Материалы международной научной конференции по проблемам продовольственной обеспеченности и биоразнообразия / НАУА; Ред.кол.: Д.П. Петросян и др. -Ереван, Изд-во НАУА, 2014.-с.225-229

⁸⁴ Agricultural Risk Management in the Caribbean: / Lessons and Experiences 2009-2012, October 2012. - p. 1

⁸⁵ Climate Risk Adaptation and Insurance in the Caribbean: / 2011, www.climate-insurance.org

վորման տեսքով: Գրեթե բոլոր երկրներում գործում է «Գյուղատնտեսության ապահովագրության մասին» օրենքը: ԱՄՆ-ի կառավարությունը սուբսիդավորվում է ոչ միայն ապահովագրավճարները, այլև՝ ընկերությունների գործավարման ծախսերը: Գրեթե բոլոր երկրներում կարկուտի ռիսկից մշակաբույսերի ապահովագրությունն իրականացվում է մասնավոր ընկերությունների կողմից՝ առանց պետական աջակցության: Կան երկրներ, որտեղ գյուղատնտեսության ապահովագրություն իրականացնում են ինչպես մասնավոր, այնպես էլ պետական ապահովագրական ընկերությունները (Կանադա, Գերմանիա, Հունաստան), որոշ երկրներում ապահովագրության այս տեսակն իրականացնում են միայն մասնավոր ապահովագրական ընկերությունները (ԱՄՆ, ՌԴ): Իսկ օրինակ, Բելառուսում ագրոապահովագրությունն իրականացնում է պետական «Բելգոսստրախ» ընկերությունը: Ղազախստանում, Բելառուսում, Հունաստանում գյուղատնտեսության ապահովագրությունն իրականացվում է պարտադիր եղանակով, իսկ ՌԴ-ում, Գերմանիայում և այլ երկրներում՝ կամավոր: Չնայած ՀՀ-ն մի շարք ցուցանիշներով առաջ է անցնում իր հարևան երկրներից, սակայն գյուղատնտեսության ապահովագրության հարցում նրանցից սովորելու տարրեր ունի, որտեղ գյուղատնտեսության ապահովագրության ուղղությամբ պրակտիկ քայլեր արդեն վաղուց են կատարվել: ՀՀ գյուղատնտեսությունում ապահովագրական համակարգի ներդրման կառուցակարգեր մշակելիս անհրաժեշտ է հաշվի առնել և՛ զարգացած երկրների առաջավոր փորձը, և՛ միջազգային կառույցների հետ համագործակցության հնարավորությունը, ինչպես նաև տարածաշրջանում ագրոապահովագրության զարգացման միտումները և օրինաչափությունները:

2.2. ՀՀ գյուղատնտեսության ոլորտի ռիսկերը և դրանց սոցիալ-տնտեսական հետևանքները

Գյուղատնտեսությունը տնտեսական գործունեության ամենառիսկային ոլորտներից է, որը ենթարկվում է բազմաթիվ ու բազմապիսի ռիսկերի ազդեցությանը: Ռիսկի վերաբերյալ կան տարբեր բնորոշումներ, որը թարգմանաբար նշանակում է «որոշման ընդունում», որի հետևանքներն անհայտ են: Համաձայն ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի ապահովագրական ռիսկն առաջանալու որոշակի հավանականությամբ և

պատահականությամբ ապահովագրական պատահարի տեղի ունենալու հետևանքով առաջացող վնասի հնարավոր մեծությունն է:⁸⁶ Գյուղատնտեսությունում ռիսկն անխուսափելի, սակայն կառավարվող տարր է: Գյուղատնտեսական գործունեությունը տարեց տարի կարող է էական փոփոխությունների ենթարկվել անկանխատեսելի եղանակային պայմանների, գյուղատնտեսական մշակաբույսերի և կենդանիների վարակիչ հիվանդությունների, վնասատուների տարածման, շուկայի իրավիճակի փոփոխության հետևանքով, որոնք հսկայական տատանումներ են առաջացնում ոչ միայն արտադրանքի իրացման գների, այլև սերմերի, տեխնիկայի, բույսերի պաշտպանության միջոցների, պարարտանյութերի և այլնի գների վրա: Ռիսկի կառավարման արդյունավետ գործիքների բացակայության արդյունքում կարճ ժամանակահատվածում կարող է նվազել գյուղացիական տնտեսությունների եկամուտների մակարդակը: Բացասական գործոնները կարող են ազդել տնտեսավարող սուբյեկտների կողմից ստանձնած ֆինանսական պարտավորությունները կատարելու կարողության վրա:⁸⁷

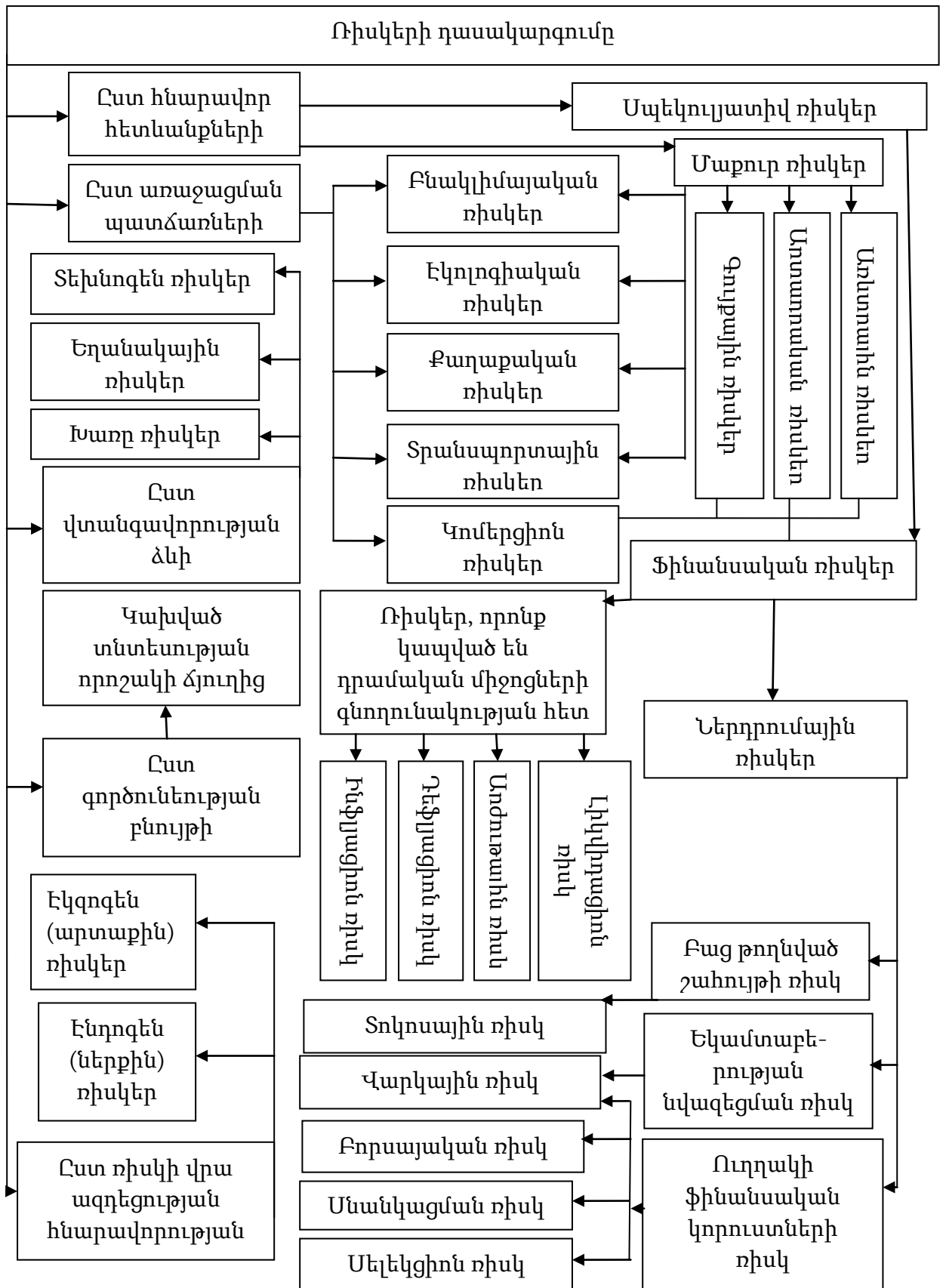
Ռիսկերի կառավարման արդյունավետ մեթոդների կիրառման համար կարևորվում է դրանց դասակարգումը: Ռիսկերի դասակարգում ասելով պետք է հասկանալ դրանց խմբավորումն ըստ որոշակի հատկանիշների, որոնք ընդհանուր են տվյալ խմբի բոլոր ռիսկերին: Գծապատկեր 2.2.1.-ում ներկայացրել ենք ռիսկերի դասակարգման չափանիշները և տեսակներն ըստ Յու. Ախվլեդիանի: Նշենք, որ այս ռիսկերը բնորոշ են նաև գյուղատնտեսության ոլորտին: Հեղինակն առանձնացրել է ռիսկերի դասակարգման հետևյալ չափանիշները.

- ըստ հնարավոր հետևանքների,
- ըստ ռիսկի առաջացման պատճառների,
- ըստ վտանգավորության տեսակի,
- ըստ գործունեության բնույթի,
- ըստ ռիսկի վրա ազդեցության հնարավորության և այլն:⁸⁸

⁸⁶ ՀՀ Քաղաքացիական օրենսգիրք, Երևան, 1998, հոդված 983.1, կետ 5

⁸⁷ Жичкин К.А., Шумилина Т.В., Страхование рисков сельскохозяйственных организаций в условиях государственной поддержки : монография / Самара : РИЦ СГСХА, 2013. – с. 28

⁸⁸ Ахвледиани Ю.Т., Страхование: учебник для студентов, обучающихся по специальностям (060400) «Финансы и кредит», (060500) «Бухгалтерский учет, анализ и аудит» / М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2012. - с. 48-50

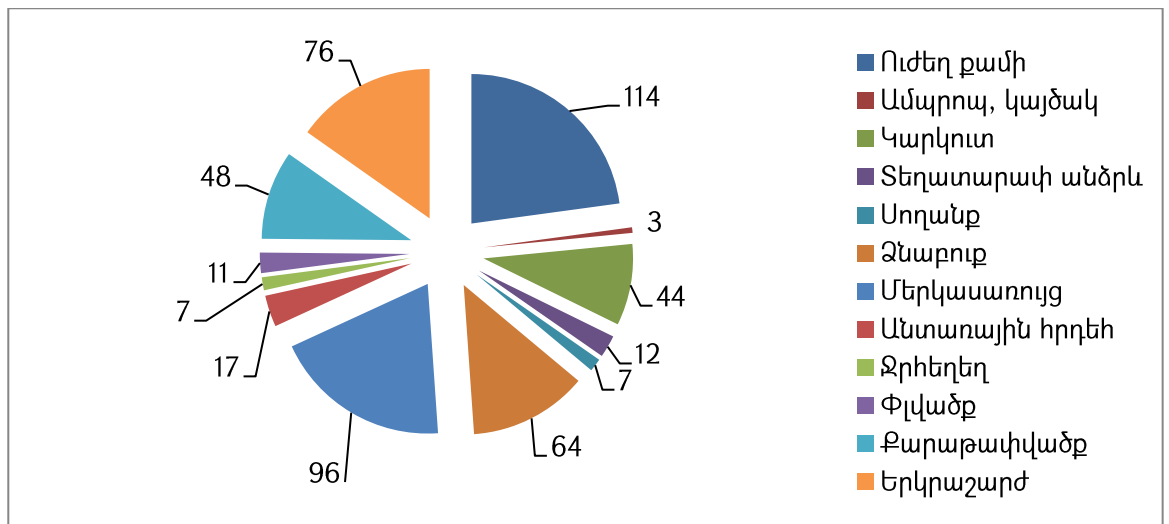
Գծապատկեր 2.2.1. Ռիսկերի դասակարգումն ըստ ՅՈՒ. Ախվլեդիանիի

ՀՀ գյուղատնտեսության ոլորտի ռիսկերի կառավարման համար պետք է կիրառվել ռիսկի կառավարման տարբեր գործիքները միաժամանակ: Գտնում ենք, որ ապահովագրության միջոցով պետք է կառավարվեն հատկապես բնակլիմայական ռիսկերը, իսկ ռիսկի այլ տեսակները կարելի է կառավարել ռիսկի կառավարման այլ գործիքներ կիրառելու միջոցով: Նշենք, որ Հայաստանի Հանրապետությունում 2014թ. գրանցվել է արտակարգ իրավիճակի 12076 դեպք, որոնց 4.1%-ը բաժին է ընկել տարերային աղետներին, 58.6%-ը՝ տեղնաձին աղետներին, 37.3%-ը՝ սոցիալ-կենցաղային աղետներին:⁸⁹ Չնայած տարերային աղետները կազմում են ընդամենը 4.1%, սակայն դրանց հետևանքով առաջացող տնտեսական վնասներն ավելի մեծ են, քանի որ ունեն ավելի մեծ տարածքային ընդգրկվածություն և ուժգնություն: Հայաստանը գտնվում է բնական աղետների բարձր ռիսկային գոտում և ենթակա է տարբեր վտանգների ազդեցությանը: Աշխարհում հայտնի բնական վտանգներից Հայաստանին հատուկ են շուրջ 110 տեսակի վտանգներ: Դա բացատրվում է նրանով, որ Հայաստանը բարդ ռելիեֆ ունեցող երկիր է՝ կտրուկ լեռնաշխթաններով, դաշտավայրերով և խիստ մասնատված բարձրության մեծ տատանումներով տարածքով:⁹⁰ Վերջին տասնամյակի ընթացքում տեղի ունեցած բնական աղետները կրում են շատ ավելի ծավալային և ավերիչ բնույթ՝ բնակչության, տնտեսության և շրջական միջավայրի համար: Տարերային աղետներին բնորոշ են սկսվելու ժամանակային անորոշությունն ու միարժեքությունը, ուստի դրանք դժվար կանխատեսելի են: Գծապատկեր 2.2.2.-ում ներկայացված է 2014թ. Հայաստանում տեղի ունեցած տարերային աղետները:

⁸⁹ Շրջակա միջավայրը և բնական պաշարները ՀՀ-ում 2014թ. - էջ 127-130

<http://www.armstat.am/file/article/17.art.pdf>

⁹⁰ Մաթևոսյան Հ., Չիլինգարյան Ա., Աղետների ռիսկի նվազեցում, Աղետների ռիկսի կառավարումը տեղական մակարդակում, ուսումնամեթոդական ձեռնարկ, Հայաստան, Երևան, 2011.- էջ 4

Գծապատկեր 2.2.2. Տարերային աղետները ՀՀ-ում (2014թ.)*

*Գծապատկերը կազմվել է հեղինակի կողմից ՀՀ ԱՎԾ-ի տվյալների հիման վրա⁹¹

Գյուղատնտեսության համար հատկապես մեծ վտանգ են ներկայացնում ուժեղ քամիները, կարկուտը, ցրտահարությունը: Ուժեղ քամին օդի շարժումն է երկրի մակերևույթի նկատմամբ այնպիսի արագությամբ կամ արագության հորիզոնական բաղադրիչով, որը 14մ/վ-ից ավելի է: Ուժեղ քամիները վնաս են հասցնում ոչ միայն բաց գրունտում մշակվող մշակաբույսերին, այլև՝ ջերմոցներին և ջերմատներին, որոնց վերականգման համար հսկայական ֆինանսական միջոցներ են պահանջվում: Հանրապետությունում 2014թ. գրանցվել է կարկուտի 44 դեպք: Կարկուտը մթնոլորտային տեղում է, որը գալիս է տաք ժամանակաշրջանում 5մմ մինչև 15մմ (20մմ.-ից ավելիի դեպքում՝ խոշոր կարկուտ) տրամագծով խիտ սառցամասնիկների տեսքով, սովորաբար տեղատարափի հետ համատեղ ամպրոպի ժամանակ: Միայն Արմավիրի մարզում 2013թ. մայիսի 12-ին, 17-ին, ինչպես նաև մնացած օրերին տեղի ունեցած կարկտահարությունը լուրջ վնաս հասցրեց մարզի գյուղատնտեսությանը: Մարզի 46 համայնքներում 12787 հողօգտագործողների կողմից մշակվող 11137 հա հողատարածությունները վնասվել են կարկտահարությունից, որի հասցրած վնասը գնահատվել է շուրջ 25.3 մլրդ. դրամ:⁹²

⁹¹ Շրջակա միջավայրը և բնական պաշարները ՀՀ-ում 2014թ. - էջ 127-128

<http://www.armstat.am/file/article/17.art.pdf>

⁹² Հաշվետվություն Հայաստանի Հանրապետության Արմավիրի մարզպետի 2013 թվականի 5 ամիսների գործունեության և մարզի սոցիալ-տնտեսական վիճակի մասին, Հավելված ՀՀ կառավարության 2013թ. հունիսի 13-ի նիստի N 23 արձանագրային որոշման. - էջ 12

Յրտահարությունները ևս լուրջ վտանգ են ներկայացնում գյուղատնտեսությանը: 2014թ. մարտի վերջին և ապրիլի սկզբին Հայաստանում արձանագրված ցուրտ եղանակը 11 մլրդ.181 մլն. դրամի վնաս է հասցրել: Հատկապես վնասվել է Արարատի և Արմավիրի բերքը, իսկ ընդհանուր առմամբ՝ մոտ 9185 հա՝ 287 համայնքի 3700 գյուղացիական տնտեսություն: Վնասվել է հատկապես ծիրանենին՝ 6711 հա:⁹³ Իսկ 2016թ. սկզբին տեղացած առատ ձյունը հսկայական վնասներ է պատճառել ջերմոց-ներին: Մասնավորապես Արմավիրի մարզի Արաքս գյուղում բնակչության գրեթե 80%-ը հայտնվել է անելանելի վիճակում: Գյուղացիները վարկով գումար են վերցրել ու դրանով ցելոֆանապատել ջերմոցները, սակայն տեղացած առատ ձյան պատճառով գյուղի ջերմոցների 90%-ը ավիրվել է:⁹⁴

Համաձայն ՀՀ տարածքային կառավարման և արտակարգ իրավիճակների նախարարության պաշտոնական կայքի տվյալների Հայաստանի Հանրապետությունում գրանցված տարերային աղետները տեղի են ունենում հիմնականում տարվա առաջին և երկրորդ եռամսյակներին: Աղյուսակ 2.2.1.-ում ներկայացրել ենք գյուղատնտեսությանը սպառնացող հիմնական տարերային աղետները 2005-2014թթ. ժամանակահատվածում: Վերլուծվող ժամանակահատվածում հաճախակի տեղի ունեցող տարերային աղետը կարկտահարությունն է, որի տարեկան միջին ցուցանիշը կազմել է 40.5 դեպք: Կարկուտը միաժամանակ համարվում է գյուղատնտեսությանն ամենամեծ վնաս հասցնող տարերային աղետը: Տարեկան միջին դեպքերի քանակով կարկուտից հետո երկրորդ տեղում են գտնվում ուժեղ քամիները, որոնց տարեկան միջին քանակը կազմել է 43.4 դեպք: Յրտահարության դեպքերի տասը տարիների միջին ցուցանիշը կազմել է 0.7 դեպք:

⁹³ Լուրեր Հայաստանից. 7or.am-ի կայք-<http://7or.am/am/news/view/67740/>

⁹⁴ <http://shabat.am/article/22028/22028.html>

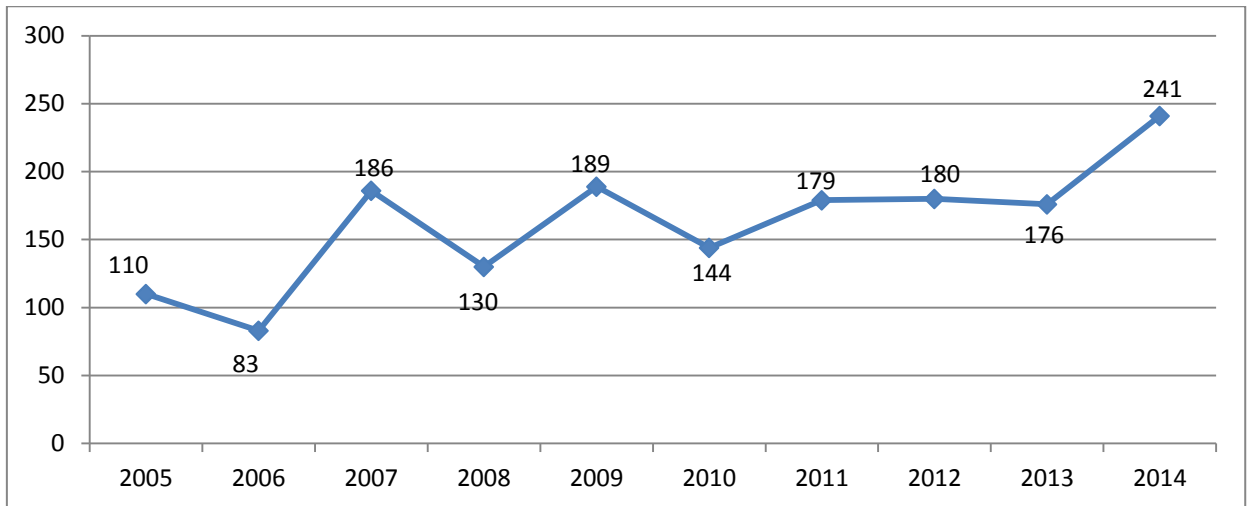
Գյուղատնտեսությանը սպառնացող հիմնական տարերային աղետները ՀՀ-ում
(2005-2014թթ.)*

Տարիներ	Կարկտա- հարություն	Ցրտահա- րություն	Ուժեղ քամիներ	Ձնաբուք, ձնահյուս, ձնահողմ	Ջրհեղեղ	Տեղա- տարափ անձրև
2005	43	0	19	12	31	5
2006	25	0	21	17	16	4
2007	42	0	24	15	86	19
2008	34	2	44	27	15	7
2009	58	2	55	7	37	30
2010	32	0	45	19	29	19
2011	53	0	29	41	39	17
2012	41	0	38	82	4	15
2013	33	3	48	77	8	7
2014	44	0	114	64	7	12
Ընդամենը	405	7	434	360	372	135
Միջինը	40.5	0.7	43.4	36	37.2	13.5

*Աղյուսակը կազմվել է հեղինակի կողմից՝ ՀՀ արտակարգ իրավիճակների նախարարության և ՀՀ ԱՎԾ-ի տվյալների հիման վրա:⁹⁵

Աղյուսակում նշված տարերային աղետների գումարային դեպքերի քանակը ներկայացրել ենք գծապատկեր 2.2.3.-ում:

⁹⁵ ՀՀ արտակարգ իրավիճակների նախարարության պաշտոնական կայք՝ <http://www.mes.am/hy/vichakagrutyun/>, ՀՀ ազգային վիճակագրական ծառայության պաշտոնական կայք՝ <http://www.armstat.am/file/article/17.art.pdf>

Գծապատկեր 2.2.3. ՀՀ-ում 2005-2014թթ. ընթացքում տեղի ունեցած

հիմնական տարերային աղետների գումարային դեպքերի քանակը

Գծապատկերը կազմվել է հեղինակի կողմից:

Վերլուծվող ժամանակահատվածում տարերային աղետների գումարային դեպքերի առավելագույնը դիտվել է 2014թ.՝ 241 դեպք, իսկ նվազագույնը 2006թ.՝ 83 դեպք: Մեր կատարած կանխատեսման համաձայն, բոլոր մյուս հավասար պայմաններում, հաշվի առնելով ուսումնասիրվող երևույթի զարգացման տենդենցը, կարող ենք նշել, որ տաս տարի հետո հիմնական տարերային աղետների գումարային դեպքերի քանակը կկազմի 401:

Աղյուսակ 2.2.2.

Հիմնական տարերային աղետների գումարային դեպքերի քանակը 2015-2025թթ.՝ ըստ կանխատեսման

Տարի-ներ	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Դեպքերի քանակ	256	270	285	299	314	328	343	357	372	387	401

Աղյուսակը կազմվել է հեղինակի կողմից:

Կանխատեսումը կատարել ենք էքստրապոլացիայի միջին բացարձակ հավելաճի մեթոդով, որը կիրառվում է այնպիսի դեպքերում, երբ կա վստահություն, որ ընդհանուր տենդենցը գծային է, այսինքն մեթոդը հիմնված է մակարդակի հավասարաչափ

փոփոխության մասին ենթադրության վրա (հավասարաչափ ասելով՝ հասկանում են բացարձակ հավելածների կայունությունը):⁹⁶ Գծապատկեր 2.2.3.-ից ակնհայտ երևում է, որ բացարձակ հավելածները կայուն են:

Կլիմայի փոփոխության ազդեցություններն այսօր զգացվում են ողջ աշխարհում և Հայաստանը բացառություն չէ: Այն բնորոշվում է խոցելի էկոհամակարգերով, կլիմայի չորայնությամբ, ակտիվ արտածին ու անապատացման գործընթացներով և հաճախակի նկատվող տարերային աղետներով, որոնք երկիրն առավել զգայուն են դարձնում կլիմայի փոփոխության ազդեցությունների նկատմամբ: Վերլուծությունը ցույց է տվել, որ վերջին մի քանի տասնամյակների ընթացքում եղանակային և կլիմայական վտանգավոր երևույթների ուժգնությունը և հաճախականությունն աճել է:⁹⁷ Համաձայն կատարված կանխատեսումների՝ մինչև 2030թ. կլիմայի փոփոխությունը Հայաստանում կհանգեցնի իրավիճակի վատթարացմանը. ջերմաստիճանի բարձրացման և տեղումների քանակի նվազման հետևանքով կընդլայնվի ոռոգում պահանջող գոտին, հողից գոլորշիացման ավելացումը կհանգեցնի հողերի երկրորդային աղակալման, տեղատարափ անձրևները և հեղեղները կուժեղացնեն ջրային էռոզիան, իսկ երաշտները և խորշակները՝ հողի հողմային էռոզիան: Ըստ գիտական կանխատեսումների կլիմայի փոփոխության հետևանքով Հայաստանում հողի խոնավությունը կնվազի 10-30%-ով, որի հետևանքով առավել խոցելի կդառնա նախալեռնային և ստորին լեռնային գոտու անջրդի հողագործությունը: Կլիմայի փոփոխության կանխատեսվող սցենարների համաձայն, եթե մինչև 2030թ. հարմարեցման (ադապտացման) լրացուցիչ միջոցառումներ չձեռնարկվեն, ապա գյուղատնտեսական հիմնական մշակաբույսերի բերքատվությունը կարող է նվազել 8-14%-ով (այդ թվում հացահատիկայիններինը՝ 9-13%-ով, բանջարեղենինը՝ 7-14%-ով, կարտոֆիլինը՝ 8-10%-ով և պտուղներինը՝ 5-8%-ով): Սպասվում է արոտավայրերի ընդհանուր մակերեսի և նրանց բերքատվության կրճատում 4-10%-ով, այդ թվում՝ ենթալպյան և ալպյան գոտու առավել աժեքավոր արոտավայրերինը՝ 19-22%-ով: Հավանական է խոտհարքների բերքատվության նվազում 7-10%-ով, որն իր հերթին կհանգեցնի կերարտադրության

⁹⁶ Պետրոսյան Ա.Ն. Վիճակագրության ընդհանուր տեսություն: Ուսումնական ձեռնարկ: / Եր.: Տնտեսագետ, 2008. - 282 էջ

⁹⁷ ՀՀ կառավարության 2012 թվականի մարտի 7-ի «Ազգային ռազմավարություն Հայաստանի Հանրապետության աղետների ռիսկերի նվազեցման» N 281 – Ն որոշման հավելված N 1. - էջ 10

ծավալների կրճատմանը⁹⁸: Այսպիսի պայմաններում էլ ավելի հրատապ է դառնում ռիսկի կառավարման օպտիմալ մեթոդների կիրառումը:

Ինչպես շատ երկրներում, Հայաստանում նույնպես ագրարային ոլորտը ենթարկվում է պետական կանոնակարգման:⁹⁹ Ի տարբերություն տնտեսության մյուս ճյուղերի, որտեղ լիարժեքորեն կարող են գործել տնտեսավարման շուկայական մեխանիզմները, գյուղատնտեսությունը, օբյեկտիվ առանձնահատկությունների թելադրանքով, պահանջում է որոշակի պետական կարգավորում և պետական աջակցություն: ՀՀ կառավարությունը նույնպես իրականացնում է գյուղատնտեսության պետական աջակցության բազմաբնույթ ծրագրեր: Այդ նպատակով օգտագործվում են ինչպես պետական բյուջեի միջոցները, այնպես էլ արտաքին փոխառություններն ու դրամաշնորհները: Վերջին տարիներին գյուղատնտեսությանը պետական աջակցություն է ցուցաբերվել հիմնական հետևյալ ուղղություններով.

1. պետական աջակցություն գյուղատնտեսական հողօգտագործողներին,
2. աջակցություն անասնաբուծության զարգացմանը,
3. հակակարկտային կայանքների տեղակայում,
4. սերմնաբուծության զարգացում,
5. անասնաբուծություն և հակահամաճարակային միջոցառումներ:¹⁰⁰

Գյուղատնտեսական ռիսկերի կառավարման հետ կապված որոշ փաստաթղթեր են մշակվել նաև Առևտրի Համաշխարհային Կազմակերպության (ԱՀԿ) կողմից: Ըստ ԱՀԿ-ի չափանիշների՝ գյուղատնտեսության ոլորտում սուբսիդավորումը տարանջատվում է «կանաչ, դեղին և կապույտ զամբյուղների»: Գյուղատնտեսության ապահովագրության սուբսիդավորումը «կանաչ զամբյուղի» շրջանակներում է: «Կանաչ զամբյուղ» խմբի մեջ ընդգրկված են այն սուբսիդիաները, որոնք առևտրի բնագավառում շեղումներ չեն առաջացնում, իսկ եթե դա տեղի է ունենում, ապա նվազագույն չափով: Նշված զամբյուղի շրջանակներում ներառվող ծրագրերի թվին են պատկանում շրջակա

⁹⁸ Կլիմայի փոփոխության մասին երկրորդ ազգային հաղորդագրություն/ ՀՀ բնապահպանության նախարարություն: Խմբ.՝ Մ.Վերմիշև-Եր.: Լուսաբաց, 2010.-146 էջ

⁹⁹ Восканян А.Е., Восканян Г.В., Карапетян К.Л., Государственное регулирование и новые подходы политики развития сельского хозяйства республики Армения:// Российская экономическая модель-3: институты развития: сб. Материалов Междунар. науч.-практ.конф. (14-18 мая 2014г., г. Анапа).- Краснодар, 2014. – с.59

¹⁰⁰ Ավետիսյան Ս., Հայաստանի գյուղատնտեսությունը և ագրովերամշակումը: / Եր.: «Լիմուշ» հրատարակչություն, 2010. – էջ 223-227

միջավայրի պահպանման, վնասատուների և հիվանդությունների դեմ պայքարի, ենթակառուցվածքների զարգացման, կրթության, մասնագետների ուսուցման, հետազոտությունների, խորհրդատվության մատուցման, տեսչական ծառայությունների, եկամուտների ապահովագրման, մարքեթինգի ծառայությունների, տարածաշրջանային օգնության ծրագրերի հետ կապված վճարումները, ինչպես նաև համեմատաբար վատ բնակլիմայական, էկոլոգիական և տնտեսական պայմաններում գտնվող տարածաշրջաններին աջակցությունը, տարերային աղետների դեպքում ցուցաբերվող օգնությունը և երկրի ներսում պարենային օգնության տրամադրումը:¹⁰¹

Յուրաքանչյուր տարերային աղետ իր բացասական ազդեցությունն է թողնում ոչ միայն գյուղացու, այլև՝ երկրի ամբողջ սոցիալ-տնտեսական վիճակի վրա: Տարերային աղետից հետո տուժում է ոչ միայն գյուղացին, այլև երկրի ամբողջ բնակչությունը, որը զրկվում է գյուղատնտեսական մթերքներից և ստիպված է լինում ձեռք բերել դրանք ավելի բարձր գներով: Տարերային աղետից հետո գյուղացիները ակնկալում են, որ պետությունը պետք է փոխհատուցի իրենց կրած վնասները: Մի շարք երկրներում, այդ թվում նաև Հայաստանի Հանրապետությունում, պետական մակարդակով տրամադրվում են մասնակի օգնություններ այն գյուղացիական տնտեսություններին, որոնք վնաս են կրել բնակլիմայական անբարենպաստ պայմանների հետևանքով: Այսպես, 2013թ. Արմավիրի մարզում տեղի ունեցած կարկտահարությունից տուժած 630 գյուղացիական տնտեսություններին ցուցաբերվել է շուրջ 120մլն դրամի օգնություն:¹⁰² 2014թ. ցրտահարության հետևանքով տուժած գյուղացիական տնտեսություններին պատճառված վնասները հնարավորինս մեղմելու և նրանց օգնություն տրամադրելու նպատակով կառավարությունում հաստատվել են մի շարք որոշումներ, որոնց համաձայն նախատեսվել է՝

- ձեռք բերել 85մլն դրամ արժողությամբ տարբեր գյուղատնտեսական մշակաբույսերի սերմացուներ և դրանք անհատույց հատկացնել ցրտահարությունից առավել տուժած այգետերերին,

¹⁰¹ ՀՀ կառավարության 2005 թվականի հոկտեմբերի 27-ի «Գյուղատնտեսության սուբսիդավորման ուղղությունների և մեխանիզմների հայեցակարգի մասին» N 2310-Ն որոշում. - էջ 7

¹⁰² <http://galatv.am/hy/news/aravarutyunn-ajakcum-e-crtaharutyunic-tujhac-gyughacinerin/>

- հողօգտագործողներին տրամադրվող գարնանացան գարու սերմացուի գինը 200 դրամից իջեցնել 150 դրամի,
- առանձնացնել մոտ 750մլն դրամ ջրի վարձի և հողի հարկի վճարումները կատարելու համար,
- առանձնացնել 150-200մլն դրամի գումար, որը կտրամադրվի գյուղացիներին՝ ցրտահարությունից տուժած տնտեսություններում առաջացած ֆինանսական խնդիրները որոշ չափով լուծելու համար:¹⁰³

Գյուղացիական տնտեսությունների հետ հանդիպումներից պարզ է դարձել, որ պետության տրամադրած օգնությունները չնչին են իրենց կրած վնասների համեմատ, և շատ բարդ է տարերային աղետից հետո նորից վերսկսել գյուղատնտեսական աշխատանքները: Նշենք նաև, որ հետադետային օգնությունները պետության համար չնախատեսված ծախսեր են համարվում, իսկ դրանց մեծությունը պայմանավորված է բյուջեի հնարավորություններով: Շատ երկրներ այսօր հրաժարվել են հետադետային օգնությունների տրամադրման ծրագրերից՝ նախընտրելով ռիսկի կառավարման այլ գործիքներ:

ՀՀ-ում տարատեսակ միջոցառումներ են իրականացվում տարերային աղետների կառավարման ուղղությամբ: Այսպես, կարկուտի դեմ պայքարելու նպատակով ՀՀ-ում տեղադրվել են մի շարք հակակարկտային կայաններ: ՀՀ տարածքային կառավարման և արտակարգ իրավիճակների նախարարության տվյալների համաձայն Հայաստանում առկա է 2 ռադիոլուկացիոն կայան՝ Լոռու և Արագածոտնի մարզերում, և 154 հակակարկտային կայան: Մեկ կայանը պաշտպանում է 80-100հա մակերեսով տարածք:¹⁰⁴ Ուսումնասիրությունները վկայում են, որ հակակարկտային կայաններն այնքան էլ չեն արդարացնում իրենց: Արմավիրի մարզում հակակարկտային կայաններ տեղադրված եղել են, սակայն դրանք չեն կարողացել կանխել հսկայական վնասները:

Հայաստանի բնակչությունն ըստ կենսամակարդակի բաժանվում է աղքատների և ոչ աղքատների: Աղքատներն իրենց հերթին ներառում են շատ աղքատներ և նրանց թվում՝ ծայրահեղ աղքատներ: Աղքատ են գնահատվել նրանք, ում սպառումը մեկ չափահաս անձի հաշվով ցածր է եղել աղքատության վերին՝ ընդհանուր գծից:

¹⁰³<http://www.yerkir.am/am/news/65276.htm>

¹⁰⁴<http://168.am/2013/05/14/224425.html>

Աղքատության վերին ընդհանուր գիծն արտահայտված մեկ չափահաս անձի հաշվով մեկ ամսվա համար 2014թ. գնահատվել է 40264 դրամ: Աղքատության մակարդակը կազմել է 30%, որը 2 տոկոսային կետով ցածր է նախորդ տարվա նույն ցուցանիշից: Աղքատությունը շատ չի տարբերվում ըստ քաղաքային (30%) և գյուղական բնակավայրերի (29.9%):¹⁰⁵ Ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ գյուղատնտեսական ռիսկերի տեղի ունենալուց հետո գյուղացիների որոշ մասը համալրում է աղքատների և ծայրահեղ աղքատների շարքերը:

Տնային տնտեսությունների 8.9%-ը 2011-2014թթ. ներգրավված են եղել արտաքին և ներքին միգրացիոն գործընթացներում, որոնք կազմել են տ/տ 15 և բարձր տարիքի անդամների 10.3%-ը: Նշված ժամանակահատվածում արտաքին և ներքին միգրացիոն տեղաշարժերում ընդգրկված տնային տնտեսությունների 15 և բարձր տարիքի անդամների՝ 19.6%-ի տեղաշարժերը 2014թ. դրությամբ եղել են ներհանրապետական՝ Երևան քաղաքում/ՀՀ մարզերում, 10.1%-ը ԼՂՀ-ում, իսկ մնացած 70.3%-ը՝ միջպետական, որի գերակշիռ մեծամասնությունը՝ 89.6%-ը Ռուսաստանի Դաշնությունում:¹⁰⁶ Մեր կողմից կատարված ուսումնասիրությունները հիմք են տալիս եզրակացնելու, որ տարերային աղետները ևս նպաստում են արտագաղթի ծավալների ավելացմանը: Շատ դեպքերում գյուղացիներն ստիպված են լինում զբաղվել արտագնա աշխատանքով, որպեսզի կարողանան հնարավորինս ապահովել ընտանիքի նվազագույն ֆինանսական ծախսերը, իսկ գյուղատնտեսական վարկերի առկայության դեպքում՝ նաև մարել վարկի մայր գումարը և տոկոսները:

Գյուղատնտեսական ռիսկերի հետևանքով տնտեսավարող սուբյեկտները հայտվում են ոչ միայն ֆինանսական, այլև՝ հոգեբանական ծանր վիճակում: Օրինակ 2013թ. տեղի ունեցած կարկտահարությունից տուժած գյուղացիները փակել էին Արմավիր-Երևան ճանապարհը՝ պահանջելով փոխհատուցել իրենց կրած վնասները և սառեցնել գյուղատնտեսական վարկերի տոկոսադրույքները: Տարերային աղետն իր բացասական հետևանքներն է ունենում ոչ միայն տվյալ տարվա, այլ նաև հաջորդ

¹⁰⁵ Հայաստանի սոցիալական պատկերը և աղքատությունը Զեկույց (2014թ. տնային տնտեսությունների կենսապայմանների ամբողջացված հետազոտության հիմնական արդյունքները), ք. Երևան-2015թ, նոյեմբերի 23. - էջ 2-3, <http://www.armstat.am/file/doc/99493318.pdf>

¹⁰⁶ Աղքատության պատկերը Հայաստանում 2008-2014թթ. - էջ 22-23, http://www.armstat.am/file/article/5.poverty_2015a_2.pdf

տարիների վրա: Հայաստանում մի շարք վարկային կազմակերպություններ հրաժարվել էին կարկտահարությունից տուժած գյուղացիներին վարկ տրամադրել, քանի որ վերջիններս դեռ չէին մարել իրենց նախորդ տարվա վարկերը: Գյուղացին՝ չունենալով համապատասխան միջոցներ գարնանային աշխատանքներն իրականացնելու համար թողնում է հողը անմշակ՝ ավելացնելով առանց այն էլ մեծ ոչ նպատակային օգտագործվող հողատարածքները: Պետությունը՝ ի դեմս ՀՀ կենտրոնական բանկի, փորձում է միջամտել գյուղատնտեսական վարկերի տոկոսադրույքների սառեցման գործընթացին: Սակայն շուկայական տնտեսության պայմաններում, երբ բանկերը և վարկային կազմակերպությունները մասնավոր և անկախ կառույցներ են, նույնիսկ պետության համար բավականին դժվար է միջամտել նրանց աշխատանքներին:

Հայաստանի հանրապետության համար գյուղատնտեսությունն ունի առանձնակի նշանակություն: Ուստի պատահական չէր, որ 2011թ. ՀՀ նախագահը գյուղատնտեսությունը հռչակեց որպես տնտեսության գերակա ոլորտ: Կատարված վերլուծություններն ու ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ Հայաստանի ագրարային ոլորտում և հատկապես գյուղատնտեսությունում, ռիսկերի կառավարման ու ապահովագրական մեխանիզմների ներդրումը, գյուղատնտեսական ռիսկերի բաշխումը պետության, գյուղացիական տնտեսություն վարողի և ապահովագրողի միջև դարձել է օբյեկտիվ անհրաժեշտություն: Ներկայումս ՀՀ կառավարությունը, ի դեմս գյուղատնտեսության նախարարության, լուրջ և արդյունավետ միջոցառումներ է իրականացնում գյուղատնտեսության արդյունավետության բարձրացման և գյուղի զարգացման ուղղությամբ: Կարծում ենք այդ միջոցառումներին պետք է ավելացնել նաև գյուղատնտեսությունում ապահովագրական ռիսկերի գնահատման, ապահովագրական համակարգի ներդրման և փորձնական ծրագրերի իրականացումը, որն իր դրական ազդեցությունը կունենա ոլորտի կայունության և հետագա զարգացման վրա:¹⁰⁷

¹⁰⁷ Ոսկանյան Ա., Ոսկանյան Գ., Գյուղատնտեսության ապահովագրության միջազգային փորձի համեմատական վերլուծությունը:// Ագրոգիտություն, 9-10, 2012. - էջ 540

2.3. ՀՀ-ում գյուղատնտեսության ապահովագրության ներդրման ձեռնարկումների վերլուծությունը և գնահատումը

ՀՀ-ում անկախացումից հետո գյուղատնտեսության ապահովագրության իրականացման փորձեր արվել են: ՀՀ գյուղի և գյուղատնտեսության զարգացման ռազմավարական փաստաթղթերում բազմիցս նշվել են գյուղատնտեսությունում ռիսկերի գնահատման, փորձնական ապահովագրական ծրագրերի իրականացման և նույնիսկ ապահովագրական համակարգի ներդրման ծրագրի իրականացման մասին: Սակայն դեռևս իրական քայլեր չեն ձեռնարկվել գյուղատնտեսությունում ապահովագրական համակարգի ներդրման և կառուցակարգերի մշակման գործընթացում ներառված սուբյեկտների մասնակցության ու ներդրումների չափի գնահատման հետ կապված:¹⁰⁸

Դեռևս 1995թ. հուլիսի 5-ին ուժի մեջ մտավ «Հանրապետությունում գյուղատնտեսական գործունեությամբ զբաղվողների գույքի կամավոր ապահովագրության մասին» ՀՀ կառավարության որոշումը, որի համաձայն ապահովագրության ենթակա էին գույքի հետևյալ տեսակները՝

1. գյուղատնտեսական մշակաբույսերի և բազմամյա տնկարկների սպասվելիք բերքը (բացի բնական խոտհարքներից և արոտավայրերից),
2. խաղողի, պտղահատապտղային և մյուս բազմամյա տնկարկները, ծառերն ու թփերը,
3. խոշոր եղջերավոր անասունները, ոչխարները, այծերը՝ 6 ամսական, խոզերը, մուշտակավոր գազանները և ճագարները՝ 4 ամսական, տնային և ձվատու ցեղի թռչունները՝ 5 ամսական, թռչնաֆաբրիկաներում բրոյլերային և արտադրության թռչունները՝ մեկ ամսական հասակից, ձիերը, մեղվաընտանիքները,
4. շենքերը, կառույցները, հաղորդիչ կայանքները, գյուղատնտեսական տեխնիկան, ուժային, բանող և այլ միջոցները, արտադրանքը, հումքը, նյութերը և մյուս ապրանքանյութական արժեքները:

Ապահովագրության էր ենթակա նաև այլ ձեռնարկություններից ու կազմակերպություններից վարձակալած գույքը:

¹⁰⁸ Ոսկանյան Ա., Ոսկանյան Գ., ՀՀ-ում գյուղատնտեսության ապահովագրության ներդրման խոչընդոտներն ու պետական աջակցության անհրաժեշտությունը: // Ագրոգիտություն, 1-2, 2013. - էջ 32

Դաշտային մշակաբույսերի և բազմամյա տնկարկների բերքի ապահովագրության դեպքում ռիսկեր էին համարվում կարկուտը, տարափը, փոթորիկը, հրդեհը, ցրտահարվելը, երաշտը, ջրհեղեղը և կարանտին հիվանդությունները և վնասատուները: Կենդանիներն ապահովագրվում էին հիվանդությունների, տարերային աղետների, հրդեհի հետևանքով նրանց անկման կամ հարկադիր սպանդի դեպքում: Շենքերը, կառույցները, հաղորդիչ կայանքները, գյուղատնտեսական տեխնիկան, տրանսպորտային միջոցները, արտադրանքը, հումքը, նյութերը և մյուս ապրանքանյութական արժեքները կարող էին ապահովագրվել հրդեհի, կայծակնահարության, պայթյունի, ջրհեղեղի, երկրաշարժի, փոթորկի, տարափի, գետնի նստվածքի, կարկուտի, սողանքի, տվյալ վայրի համար անսովոր ցրտերի և առատ ձյան, տարերային աղետների պատճառով էլեկտրական հոսանքի դադարեցման, ստորգետնյա ջրերի ներգործության, վթարի, այդ թվում տրանսպորտային միջոցների, ջեռուցման, ջրմուկ-կոյուղու ցանցի վթարի հետևանքով ոչնչանալու կամ վնասվելու դեպքում, ինչպես նաև այն դեպքում, երբ հրդեհի կամ տարերային աղետի անակնկալ սպառնալիքի կապակցությամբ անհրաժեշտ է եղել դրանք քանդել կամ տեղափոխել նոր վայր:¹⁰⁹ Ինչպես երևում է, ագրոապահովագրությունում ներառված էին գյուղատնտեսական գրեթե բոլոր օբյեկտները և ռիսկերը, որի իրականացումը բավականին բարդ էր և ինչ-որ տեղ նաև անիրատեսական: Բացի այդ, գտնում ենք, որ գյուղատնտեսության ապահովագրությունում չպետք է ներառվի գյուղատնտեսական գույքը, քանի որ այն նման է ստանդարտ գույքի ապահովագրությանը և պետք է կարգավորվի գույքի ապահովագրության կանոններով, որոնք մշակվում են ապահովագրողների կողմից:

ՀՀ գյուղատնտեսության նախարարության նախաձեռնությամբ, 1997թ. կազմավորվեց «Հայագրոապահովագրություն» փակ բաժնետիրական ընկերությունը, որն իրականացնում էր գյուղատնտեսական կենդանիների և մշակաբույսերի ապահովագրություն: Ընկերությունը գյուղատնտեսական ռիսկերի ապահովագրություն իրականացրեց շուրջ 1.5 տարի, և վնասաբերության պատճառով դադարեցվեց նրա գործունեությունը: ՀՀ կառավարությունը ստիպված եղավ ընկերությունում ապահովա-

¹⁰⁹ ՀՀ կառավարության 1995 թվականի հուլիսի 5-ի «Հանրապետությունում գյուղատնտեսական գործունեությամբ զբաղվողների գույքի կամավոր ապահովագրության մասին» N 404 որոշում, <http://www.arlis.am/>

գրված գյուղացիների կրած վնասների մի մասը՝ 60-70մլն դրամ գումարի չափով, փոխհատուցել ՀՀ պետական բյուջեի միջոցների հաշվին:¹¹⁰ Պետք է նշել, որ գյուղատնտեսության ապահովագրության իրականացման այս փորձի հետ կապված մանրամասնությունները բացակայում են, ինչը թույլ չի տալիս ամբողջությամբ գնահատել և բացահայտել ձախողման պատճառները:

Սյունիքի մարզի Տոլորսի կոոպերատիվում 2005թ. իրականացվեց փոխադարձ ապահովագրության ծրագիր: Ծրագրի ղեկավար՝ Կ. Կիրակոսյանը նշել է, որ Հայաստանի գյուղատնտեսության ոլորտում գյուղատնտեսական ռիսկերի ապահովագրության գործնական ներդրման առումով առավել բարձր հավանականություն ունի գյուղատնտեսական կոոպերատիվներում փոխադարձ ապահովագրության հիմնադրամի ձևավորման միջոցով ապահովագրության գործընթացի կազմակերպումը: Այդ նպատակով կոոպերատիվում կազմակերպվում է «Գյուղատնտեսական կենդանիների վնասների փոխհատուցման հիմնադրամ»: Գյուղատնտեսական կենդանիների ռիսկերի կառավարման գծով մոնիթորինգի անցկացման համար մշակվում է հարցաթերթիկի ձևը: Գյուղատնտեսական կենդանիներին վերջին հինգ տարիների ընթացքում հասցված ամփոփ տվյալները ներկայացված են աղյուսակ 2.3.1.-ում: Կատարված հաշվարկների միջոցով գյուղատնտեսական կենդանիների համար սահմանվել էին հետևյալ սակագները՝ կով՝ 3.5-4.5%, երինջ՝ 6.5-7.5%, ոչխար, այծ՝ 5.5-6.5%:

Կատարված աշխատանքների շնորհիվ Տոլորսի կոոպերատիվում կազմակերպվեց փոխադարձ ապահովագրության փորձնական հիմնադրամ, որի միջոցով՝

1. Կոոպերատիվի 45 անդամներից 22-ը ապահովագրեցին իրենց գյուղատնտեսական կենդանիների մի մասը.
2. Ապահովագրվեց 122 գյուղատնտեսական կենդանի:

Ծրագրի իրականացման արդյունքներն էականորեն բարձր կլինեին, եթե 2006թ. երաշտի պատճառով Տոլորսի կոոպերատիվի անդամները մեծ վնասներ չկրեին: Այսպիսով, Հայաստանում առաջին անգամ գյուղատնտեսական կոոպերատիվի շրջանակում կազմակերպվեց գյուղատնտեսական կենդանիների վնասների փոխհա-

¹¹⁰ Կիրակոսյան Կ., Գյուղատնտեսական կենդանիների փոխադարձ ապահովագրության կազմակերպումը, Ագրոգիտասփյուռի գրադարան (Խորհրդատվություն ֆերմերին), Երևան, 2007. - էջ 6-7

տուցման համակարգ՝ գյուղատնտեսական ռիսկերի կառավարման փոխադարձ ապահովագրության սկզբունքների կիրառման միջոցով:¹¹¹

Աղյուսակ 2.3.1.

2001-2005թթ ընթացքում գյուղատնտեսական կենդանիների անկման և հարկադիր մորթի տվյալները¹¹²

Կենդանիների տեսակները	Կենդանիների անկման և հարկադիր մորթի քանակն ըստ պատճառների								Ընդամենը
	Ոչ վարակիչ հիվանդ.	Վարակիչ հիվանդ.	Ժայռից ընկնել	Թունավորում	Գոլորթում	Ախտոռում խեղդվել	Գազաններից վնասվ.	Այլ պատճառներ	
1. Կով	14	10	6	3	3	2	1	5	44
2. Երինջ, մոզի	7	5	2	1	1	6	0	5	27
3. Ոչխար, այծ	26	7	2	0	1	1	3	1	41
4. Ձի, ավանակ	0	0	0	0	0	0	1	1	2
Ընդամենը	47	22	10	4	5	9	5	12	114

Փոխադարձ ապահովագրության իրականացման համար ՀՀ-ում բացակայում են համապատասխան իրավական հիմքերը: Կարծում ենք, որ այս պարագայում պետք է լինի մի կառույց, որը համապատասխան խորհրդատվություն, տեխնիկական աջակցություն կտրամադրի այն կոոպերատիվներին կամ գյուղական համայնքներին, որոնք ցանկություն կունենան իրականացնելու փոխադարձ ապահովագրություն: Այստեղ կարևորվում է նաև վերաապահովագրական պաշտպանվածության հարցը, քանի որ փոխադարձ ապահովագրության դեպքում բարձր է սիստեմատիկ ռիսկը:

¹¹¹ Կիրակոսյան Կ., Գյուղատնտեսական կենդանիների փոխադարձ ապահովագրության կազմակերպումը, Ագրոգիտասփյուռի գրադարան (Խորհրդատվություն ֆերմերին), Երևան, 2007. - 43 էջ

¹¹² Կիրակոսյան Կ., Գյուղատնտեսական կենդանիների փոխադարձ ապահովագրության կազմակերպումը, Ագրոգիտասփյուռի գրադարան (Խորհրդատվություն ֆերմերին), Երևան, 2007. - էջ 18

2008թ. մշակվեց «Գյուղատնտեսության ապահովագրության համակարգի ներդրման» հայեցակարգի նախագիծը, որը ներկայացնում էր Հայաստանի Հանրապետության գյուղատնտեսության ապահովագրման տեսլականը և առանձնահատկությունները, առաջարկում դրա իրականացման հնարավոր ուղղությունները և նախադրյալներ ստեղծում գյուղատնտեսության ապահովագրության համակարգի ձևավորմանն ուղղված նպատակային ծրագրի մշակման համար: Գյուղատնտեսությունում ապահովագրական համակարգի ներդրումը նախատեսվում էր իրականացնել փուլային եղանակով.

ա. առաջին փուլում անհրաժեշտ է գնահատել գյուղատնտեսության ապահովագրական ռիսկերն ըստ տարածաշրջանների և արտադրատեսակների.

բ. երկրորդ փուլում անհրաժեշտ է ստեղծել հիմնական նախադրյալներ հանրապետությունում ապահովագրական համակարգի ներդրման ուղղությամբ,

գ. երրորդ փուլում, Հայաստանի Հանրապետության տնտեսության այլ ոլորտներում ապահովագրության կայացմանը զուգընթաց, ենթադրվում էր հնարավորություն կընձեռվի ապահովել գյուղատնտեսությունում տնտեսավարողների լայն ընդգրկվածություն, ապահովագրվող պատահարների տեսակները հասցնել օպտիմալ (առավելագույն) չափերի, ընդլայնել ապահովագրական ընկերությունների ցանցը հանրապետության տարածքում, բարձրացնել ապահովագրական ընկերությունների դերը հանրապետության ֆինանսական շուկայում, ներդնել մրցակցային հիմունքներով ապահովագրական ընկերությունների ընտրության համակարգ, ձևավորել ապահովագրական մշակույթը, ապահովել գործունեության թափանցիկությունը, հաշվետվողականությունը և պատշաճ վերահսկողությունն ապահովագրական շուկայի մասնակիցների շրջանում:¹¹³ Հայեցակարգում ներկայացվել են նաև սակագները, որոնց շրջանակներում պետք է իրականացվեր գյուղատնտեսության ապահովագրություն (աղյուսակ 2.3.2.):

¹¹³ Գյուղատնտեսության ապահովագրության ներդրման հայեցակարգի նախագիծ, 2008թ. - էջ 18

Գյուղատնտեսությունում տնտեսվարողների ապահովագրական վճարների տարեկան դրույքաչափերը¹¹⁴

Ապահովագրության ենթակա գույքի անվանումը	Դրույքաչափը, %
1	2
Գյուղատնտեսական մշակաբույսեր	
Հացահատիկային և հատիկալնդեղենային մշակաբույսեր	13.5
Կարտոֆիլ	11.0
Բանջարանոցային մշակաբույսեր	15.0
Բոստանային մշակաբույսեր	16.0
Հնդավոր պտղատեսակների տնկարկներ	24.0
Կորիզավոր պտղատեսակների տնկարկներ	26.0
Մերձարևադարձային տնկարկներ	17.0
Ընկուզապտուղների տնկարկներ	19.0
Հատապտուղներ	17.0
Խաղողի տնկարկներ	14.5
Գյուղատնտեսական կենդանիներ	
Խոշոր եղջերավոր անասուններ	3.5
Մանր եղջերավոր անասուններ	3.5
Խոզեր	2.3
Տնային թռչուններ	7.0

Նշված հայեցակարգում ևս ապահովագրական պաշտպանվածություն էր նախատեսվում տրամադրել գրեթե բոլոր ռիսկերից, որն էլ հանգեցնում էր բարձր ապահովագրական սակագների կիրառմանը: Գտնում ենք, որ նշված դրույքաչափերը բավականին բարձր են, և բնականաբար տնտեսավարող սուբյեկտներն անկարող էին վճարել դրանց համապատասխան ապահովագրավճարները:

¹¹⁴ Գյուղատնտեսության ապահովագրության ներդրման հայեցակարգի նախագիծ, 2008թ. - էջ 19, <http://old.minagro.am/doc/apahovagr.hayec.pdf>

2010թ. նոյեմբերի 19-ին ՀՀ կառավարության որոշմամբ հաստատվեց «Հայաստանի Հանրապետության գյուղի և գյուղատնտեսության 2010-2020 թվականների կայուն զարգացման ռազմավարությունը», համաձայն որի որպես գյուղատնտեսական ռիսկերի մեղմացման ուղղություն նախատեսված է գյուղատնտեսության փոխադարձ ապահովագրության համակարգի ներդրման աջակցությունը: «Հայաստանի Հանրապետության գյուղի և գյուղատնտեսության 2010-2020 թվականների կայուն զարգացման ռազմավարության կատարումն ապահովող միջոցառումների» ցանկում նախատեսված է 2013-2020թթ. իրականացնել գյուղատնտեսության ոլորտում ապահովագրական ռիսկերի գնահատման ծրագրի և ապահովագրության փորձնական ծրագրի իրականացում: 2017թ. և հետագա տարիներին նախատեսվում է իրականացնել գյուղատնտեսության ոլորտում ապահովագրական համակարգի ներդրման ծրագիր:¹¹⁵ Մեր ունեցած ոչ պաշտոնական տեղեկատվության համաձայն մինչ օրս գյուղատնտեսության ապահովագրության ներդրման ուղղությամբ նախատեսված աշխատանքները դեռևս չեն կատարվել: Ներկայումս ՀՀ գյուղատնտեսության նախարարությունը պատրաստվում է Ինգո Արմենիա ապահովագրական ընկերության հետ մարզերից մեկում՝ Վայոց Ձորում, իրականացնել անասնազխաքանակի ապահովագրման պիլոտային ծրագիր: Մարզի ընտրությունը պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ նշված մարզում իրականացվել է խոշոր եղջերավորների հաշվառում և համարակալում: Նախատեսվում է ծրագիրը կյանքի կոչել 2015թ. առաջին կիսամյակում:¹¹⁶ Եթե գյուղատնտեսության ապահովագրությունը դիտարկում ենք մասնավոր ապահովագրական ընկերությունների տեսանկյունից, ապա սա կարելի է համարել ճիշտ որոշում է: Սակայն մեր կարծիքով գյուղատնտեսության ապահովագրությունը պետք է դիտարկել գյուղացիական տնտեսությունների տեսանկյունից, ովքեր ունեն ապահովագրական պաշտպանվածության կարիք ոչ թե անասնաբուծության, այլ՝ բուսաբուծության ճյուղում:

¹¹⁵ ՀՀ կառավարության 2010 թվականի նոյեմբերի 4-ի «Հայաստանի Հանրապետության գյուղի և գյուղատնտեսության 2010-2020 թվականների կայուն զարգացման ռազմավարությունը և Հայաստանի Հանրապետության գյուղի և գյուղատնտեսության 2010-2020 թվականների կայուն զարգացման ռազմավարության կատարումն ապահովող միջոցառումների ցանկը հաստատելու մասին» N 1476-Ն որոշում

¹¹⁶ <http://www.ingoarmenia.am/news/more/id/265/lang/am>

Հաշվի առնելով ՀՀ գյուղատնտեսությունում ապահովագրական համակարգի ներդրման անհրաժեշտությունը և հրատապությունը՝ ՀՀ-ում գործող տարբեր կառույցների կողմից կազմակերպվում են տարատեսակ միջոցառումներ, որոնց մի մասին մենք անմիջական մասնակցություն ենք ունեցել: Այսպես, 2012թ. նոյեմբերի 12-14-ը ՀՀ գյուղատնտեսության նախարարությունում կազմակերպվել էր հանդիպում, որին մասնակցում էր գյուղատնտեսության ապահովագրության միջազգային փորձագետ Մարիա Բիելզան: 2014թ. հուլիսին ՄԱԶԾ-ի նախաձեռնությամբ Հայաստան էր հրավիրվել «MicroInsurance Centre»-ի խորհրդատու, ակտուար Քլեմենս Տատին-Ջալերանը, ով հանդիպումներ էր ունեցել ապահովագրական ընկերությունների, գյուղացիական տնտեսությունների, պետական կառավարման մարմինների, ՀՀ կենտրոնական բանկի, ֆինանսական ինստիտուտների ներկայացուցիչների հետ և ներկայացրել էր իր մոտեցումները ՀՀ-ում գյուղատնտեսության ապահովագրության ներդրման հետ կապված: Իսկ 2015թ. մարտի 10-ին տեղի ունեցավ Հայաստանում գյուղատնտեսական ռիսկերի ապահովագրության կարգավիճակի, զարգացման խոչնդոտների և հնարավորությունների վերաբերյալ քննարկումը, որը կազմակերպել էին ՀՀ կենտրոնական բանկը և Գերմանական զարգացման բանկը (KfW)՝ Հայաստանում գյուղատնտեսական ռիսկերի ապահովագրության համակարգի ներդրման ուղղությամբ իրականացվող ծրագրի շրջանակներում: Նշենք որ այս հանդիպումներից հետո ՀՀ-ում գյուղատնտեսության ապահովագրության ներդրման գործնական քայլեր դեռևս չեն կատարվել:

Ներկայումս ՀՀ-ում բնակչության շրջանում ապահովագրությունը նույնակա-նացվում է հիմնականում ավտոտրանսպորտային միջոցների օգտագործումից բխող պատասխանատվության պարտադիր ապահովագրության (ԱՊՊԱ) հետ, սակայն ապահովագրական ընկերությունների կողմից կնքվում են նաև ապահովագրության այլ դասերի գծով կամավոր ապահովագրության պայմանագրեր ևս, որոնց ծավալները դեռ շատ փոքր են: Ապահովագրության ոլորտը բնութագրող կարևոր ցուցանիշներից է ապահովագրավճարի մասնաբաժինը ՀՆԱ-ում, որը 2007թ. կազմել է 0.15%, իսկ 2014թ.՝ մոտավորապես 0.62%: Կարևոր ցուցանիշ է նաև ապահովագրավճարի մեծությունը 1 բնակչի հաշվով, որը 2007թ. կազմել է 1472 ՀՀ դրամ իսկ 2014թ.՝ 10000 ՀՀ դրամ: Համեմատության համար նշենք, որ 2014թ. ոչ կյանքի ապահովագրության

գծով հավաքագրված ապահովագրավճարների մասնաբաժինը ՀՆԱ-ում Հյուսիսային Ամերիկայում կազմել է 4.29%, իսկ արևմտյան Եվրոպայում՝ 3.0%: Նույն ժամանակահատվածում Հյուսիսային Ամերիկայում ապահովագրավճարի չափը մեկ բնակչի հաշվով կազմել է 2330.2 ԱՄՆ դոլար, իսկ արևմտյան Եվրոպայում՝ 1158.0 ԱՄՆ դոլար:¹¹⁷ ՀՀ-ում ապահովագրավճարների և ապահովագրական հատուցումների կտրուկ աճ է նկատվել 2011թ., ինչը պայմանավորված է ԱՊՊԱ-ի ներդրմամբ: Եթե 2007թ. գանձված ապահովագրավճարները կազմել են 4751մլն դրամ և տրվել է 876մլն ՀՀ դրամ ապահովագրական հատուցում, ապա 2014թ. այդ ցուցանիշները կազմել են համապատասխանաբար 30107.2մլն և 22149.7մլն ՀՀ դրամ:¹¹⁸

Ուսումնասիրություններից պարզ է դարձել, որ ապահովագրական համակարգը և գյուղատնտեսության ոլորտը բնութագրող գրեթե բոլոր ցուցանիշների գծով նկատվել են աճի միտումներ և պետության կողմից իրականացվել են գյուղատնտեսության աջակցության որոշակի ծրագրեր: Այս ամենին զուգահեռ ոլորտում առկա են մի շարք խնդիրներ, որոնք խոչընդոտում են գյուղատնտեսությունում ապահովագրական համակարգի ներդրմանն ու զարգացմանը: Այսպես, հանրապետությունում գյուղացիական տնտեսության միջին չափը հավասար է 1.37 հա և տատանվում է 0.61 հա՝ Արարատյան հարթավայրում և 3.0 հա՝ նախալեռնային ու լեռնային շրջանների համար:¹¹⁹ Իսկ ահա օրինակ ԱՄՆ-ում մեկ ֆերմերային տնտեսության չափը կարող է հավասար լինել Արարատյան դաշտավայրի մեծությանը: Որքան խոշոր են գյուղացիական տնտեսություններն այնքան ավելի դյուրին է ապահովագրության կազմակերպման գործընթացը, քանի որ այս դեպքում նվազում են գյուղատնտեսության ապահովագրության հետ կապված գործավարման ծախսերը:

Ներկայումս բավականին ցածր է գյուղացիական տնտեսությունների տեղեկացվածության մակարդակը: Ապահովագրական կուլտուրան հատկապես ցածր է գյուղական բնակավայրերում: Ապահովագրության վերաբերյալ, այդ թվում նաև գյուղատնտեսության ապահովագրության վերաբերյալ, շատ քիչ պատկերացումներ

¹¹⁷ World insurance in 2014: back to life, Swiss Re, sigma, No4/2015 . - p.34, http://www.tsb.org.tr/images/Documents/Raporlama/2015/sigma4_2015_en.pdf

¹¹⁸ Հայաստանի վիճակագրական տարեգիրք 2015. - էջ 398

¹¹⁹ Եղիազարյան Ա., Հայաստանի տնտեսության կառուցվածքային վերլուծությունը (հատվածային, զբաղվածության և եկամտային ասպեկտներ): // 21-րդ դար, թիվ 3 (55), 2014. էջ – 48
http://www.noravank.am/upload/pdf/3.Ashot_Yeghiazaryan_21_DAR_03_2014.pdf

ունեն: Գյուղատնտեսությունում տնտեսավարողները գտնում են, որ ապահովագրությունը «անարդյունավետ ներդրում է», քանի որ, ըստ նրանց, վճարումներ կատարվում են ամեն տարի, իսկ հատուցում տրվում է միայն ապահովագրական պատահար տեղի ունենալու դեպքում:

Գյուղատնտեսության ապահովարության կարևոր նախապայմաններից է ճիշտ ագրոտեխնիկական միջոցառումների իրականացումը: ՀՀ-ում դաշտային գյուղատնտեսական տեխնիկայով ապահովվածությունը կազմում է հազիվ 10%, իսկ տեխնիկայի միջին «հասակը»՝ 20-25 տարեկան: Ընդ որում, եթե այդ «հասակի» տրակտորը լավ խնամքի դեպքում դեռ բավարար է ծառայում տիրոջը, նույնը չի կարելի ասել կոմբայնների մասին. պահեստամասերի բացակայության հետևանքով բերքի կորուստը հասնում է 30%-ի:¹²⁰ Իհարկե նման պայմաններում դժվար է խոսել ճիշտ ագրոտեխնիկական պայմանների ապահովման մասին:

Ինչպես արդեն նշել ենք, գյուղատնտեսությունը ՀՀ նախագահի կողմից հայատարարվել է գերակա ոլորտ, սակայն չնայած այս հանգամանքին գյուղատնտեսությանը պետական բյուջեից տրվող ֆինանսական միջոցները շարունակում են մնալ շատ փոքր: Պետական բյուջեի ընդհանուր եկամուտները 2014թ. կազմել են 1178 մլրդ. դրամ, իսկ ծախսերը՝ ավելի քան 1268 մլրդ. դրամ:¹²¹ 2014թ. գյուղատնտեսության դասի ծախսերը կազմել են շուրջ 9.7 մլրդ. դրամ:¹²² Վերջին տարիներին իրականացվում են մի շարք ծրագրեր, որոնք նպատակաուղղված են հանրապետության գյուղատնտեսության հողային ռեսուրսների նպատակային օգտագործման մակարդակի բարձրացմանը, հացահատիկային տնտեսության զարգացմանն ու հացահատիկային մշակաբույսերի ինքնաբավության մակարդակի բարձրացմանը: Դրանցից կարելի է առանձնացնել՝

- «Հայաստանի Հանրապետությունում 2010-2014 թվականների ցորենի սերմնաբուծության և սերմարտադրության զարգացման ծրագիրը»,

¹²⁰ Հայկազյան Վ., Հայաստանի գյուղատնտեսության խնդիրները և զարգացման հեռանկարները. - էջ 49, http://www.noravank.am/upload/pdf/103_am.pdf

¹²¹ Հայաստանի վիճակագրական տարեգիրք 2015. - էջ 376

¹²² Հաշվետվություն Հայաստանի Հանրապետության 2014 թվականի պետական բյուջեի կատարման վերաբերյալ. - էջ 113, http://www.parliament.am/draft_docs5/K-772/K-772_hashvetvutyun.pdf

- «Սերմերի որակի ստուգման և պետական սորտափորձարկման միջոցառումների ծրագիրը»,
- «Բույսերի պաշտպանության միջոցառումների ծրագիրը»,
- «Հողօգտագործողներին մատչելի գներով ազոտական պարարտանյութի և դիզելային վառելանյութի ձեռքբերման նպատակով պետական աջակցության ծրագրերը»:¹²³

Ըստ կանխատեսումների 2015-2017թթ. գյուղատնտեսության ճյուղի միջին աճը կկազմի շուրջ 4.0 տոկոս, որի համար հիմք են հանդիսացել ճյուղի զարգացմանն ուղղված կառավարության կողմից իրականացվող ծրագրերի ակնկալվող արդյունքները ու նախորդ տարիներին դրսևորած զարգացման միտումները:¹²⁴ Իհարկե պետության կողմից գյուղատնտեսության ոլորտին տրամադրվող օգնությունները և իրականացվող ծրագրերը նպաստում են ոլորտի զարգացմանը: Սակայն պետք է նկատի ունենալ, որ ինչպես գյուղացու, այնպես էլ պետության կողմից կատարված ներդրումները դառնում են անարդյունավետ տարերային աղետների տեղի ունենալու դեպքում:

Պետության տրամադրած հետադետային օգնությունները խոչընդոտում են գյուղատնտեսությունում ապահովագրական համակարգի ներդրմանն ու հետագա զարգացմանը, քանի որ տնտեսավարող սուբյեկտները, վստահ լինելով կամ ակնկալելով, որ անբարենպաստ բնակլիմայական պայմանների հետևանքով առաջացած վնասները ինչ-որ չափով պետությունը փոխհատուցելու է, չեն ձգտում օգտվել ապահովագրական ծառայություններից: Նշված օգնությունները տրամադրվում են պետական բյուջեից, ուստի շատ երկրներ վաղուց հրաժարվել են այդ պրակտիկայից (օրինակ Իսպանիան): Որոշ երկրներում գործում են և՛ պետական օգնությունների ծրագրերը, և՛ գյուղատնտեսության ապահովագրության համակարգը: Հատկապես վերջին տարիներին շատ երկրներում առավելությունը տվում է ապահովագրական համակարգին:

Ուսումնասիրությունները ցույց են տվել, որ գյուղատնտեսական ապրանք արտադրողներն ավելի շատ անհանգստանում են ընթացիկ, հաճախակի տեղի

¹²³ ՀՀ գյուղատնտեսության նախարարության պաշտոնական ինտերնետային հասցե՝ <http://minagro.am/գյուղատնտեսությունը-հայաստանում/բուսաբուծություն/>

¹²⁴ Հայաստանի Հանրապետության 2015-2017թթ. պետական միջնաժամկետ ծախսերի ծրագիր, էջ 23, <http://www.gov.am/files/docs/1381.pdf>

ունեցող արտադրական ռիսկերի, քան հազվադեպ, սակայն մեծ վնասներ առաջացնող տարերային աղետների համար: Այս հանգամանքը ևս նվազեցնում է գյուղատնտեսության ապահովագրության նկատմամբ պահանջարկը: Պետական լիազոր մարմինները պետք է նախաձեռնեն համապատասխան միջոցառումներ տարերային աղետների նկատմամբ գյուղացիական տնտեսությունների զգոնությունը մեծացնելու համար: ՀՀ-ում գործող ապահովագրական ընկերությունները գյուղատնտեսության ապահովագրություն չեն իրականացնում, հետևաբար այս ոլորտում առկա է համապատասխան փորձի և մասնագետների պակաս: Գյուղատնտեսության ապահովագրության սակագրերի հաշվարկման համար անհրաժեշտ են տվյալներ, որոնք դեռևս բացակայում են:

Ապահովագրական ընկերությունների համապատասխան մասնագետների շրջանում անցկացված հարցումներից պարզ է դարձել, որ ներկայումս ՀՀ-ում գործող ոչ մի ապահովագրական ընկերություն գյուղատնտեսության ապահովագրություն չի իրականացնում: ՀՀ ապահովագրական ընկերություններից միայն «Ինգո Արմենիա» և «Ռոսգոսստրախ» ընկերություններն են գյուղատնտեսության ապահովագրությամբ հետաքրքրված և տեսական բնույթ կրող որոշ աշխատանքներ իրականացնում այդ ուղղությամբ: Գյուղացիական տնտեսությունների շրջանում իրականացված հարցումներից պարզ է դարձել, որ հարցվողների 95%-ն անհրաժեշտ է համարում գյուղատնտեսությունում ապահովագրական համակարգի ներդրումը: Իսկ այն հարցին, թե գյուղատնտեսության ապահովագրության իրականացման դեպքում կապահովագրվեի՞ք, «այո» տարբերակն է ընտրել հարցման մասնակիցների 92%:

Այսպիսով, որպես ՀՀ գյուղատնտեսությունում ապահովագրական համակարգի ներդրման ու զարգացման հիմնախնդիրներ կարող ենք առանձնացնել հետևյալները.

- ՀՀ պետական բյուջեից գյուղատնտեսությանը հատկացվող փոքր գումարները,
- գյուղացիական տնտեսությունների փոքր չափերը,
- համապատասխան իրավաօրենսդրական դաշտի անկատարությունը,
- պետական աջակցության բացակայությունը,
- գյուղացիական տնտեսությունների տեղեկացվածության ցածր մակարդակը,
- գյուղատնտեսական տեխնիկայի մաշվածությունը և ոչ ճիշտ ագրոտեխնիկական միջոցառումների իրականացումը,

- պետության կողմից տրամադրվող հետադետային օգնությունները,
- ՀՀ ապահովագրական ընկերությունների կողմից գյուղատնտեսության ապահովագրության փորձի բացակայությունը,
- աղքատության բարձր մակարդակը,
- գյուղացիական տնտեսությունների եկամուտների ցածր մակարդակը,
- արտագաղթի բարձր տեմպերը,
- ակտուարական ինստիտուտի բացակայությունը,
- որակյալ մասնագետների պակասը,
- տվյալների բազայի բացակայությունը և այլն:

Ուսումնասիրությունները հիմք են տալիս եզրակացնելու, որ ՀՀ-ում գյուղատնտեսության ապահովագրության ներդրման ձեռնարկումների շարունակություն չունենալու ու ձախողման հիմնական պատճառներից է համակարգի ներդրման սկզբնական փուլում բազմակի ռիսկերից ապահովագրության իրականացումը, երբ փորձ է արվել ընդգրկել գրեթե բոլոր գյուղատնտեսական մշակաբույսերը: Գյուղատնտեսության ապահովագրության միջազգային փորձը ցույց է տալիս, որ նույնիսկ տնտեսապես զարգացած երկրներում գյուղատնտեսության ապահովագրության զարգացումը տեղի է ունեցել մեկ ռիսկից դեպի բազմակի ռիսկերից ապահովագրություն՝ ընդգրկելու սկզբնական շրջանում սահմանափակ թվով օբյեկտներ: Բացի այդ պետության կողմից իրական աջակցություն, մասնավորապես ապահովագրավճարների սուբսիդավորման ուղղությամբ, չի ցուցաբերվել:

Կատարված վերծություններից պարզ է դարձել, որ ՀՀ-ում գյուղատնտեսության ապահովագրության նկատմամբ կա պահանջարկ և պետական աջակցության դեպքում տնտեսավարողները պատրաստ են վճարել գյուղատնտեսության ապահովագրության պայմանագրի ձեռքբերման համար: Պատկերն այլ է, գյուղատնտեսության ապահովագրության առաջարկի հետ կապված, քանի որ ներկայումս ՀՀ-ում գործող ապահովագրական ընկերությունների մեծ մասը դեռևս պատրաստ չէ և ոչ էլ հետաքրքրություն ունի իրականացնել գյուղատնտեսության ապահովագրություն:

ԳԼՈՒԽ III

ՊԵՏԱԿԱՆ ԱԶԱԿՑՈՒԹՅԱՄԲ ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ՆԵՐԴՐՄԱՆ ԿԱՌՈՒՑԱԿԱՐԳԵՐԸ ԵՎ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊԱԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԻՄՔԵՐԻ ՁԵՎԱՎՈՐՈՒՄԸ ՀՀ-ՈՒՄ

3.1. Պետական աջակցությամբ գյուղատնտեսության ապահովագրության ներդրման իրավական հիմքերը

Ներկայումս ձևավորվել են այնպիսի պայմաններ, երբ առանց պետական աջակցության գյուղացիական տնտեսությունները մեծ դժվարությամբ կարող են իրականացնել տնտեսական գործունեություն: Տարբեր ռիսկերի ի հայտ գալու արդյունքում կարող է առաջանալ այնպիսի իրավիճակ, որ տնտեսավարող սուբյեկտներն անկարող կլինեն միայնակ կարգավորել իրենց պատճառված վնասները: Այդ իսկ պատճառով ռիսկերի կառավարման հետ կապված տնտեսավարողներին տրամադրվող պետական աջակցությունը շուկայական տնտեսության օբյեկտիվ օրինակաչափություն է:¹²⁵

Հանրապետության գյուղատնտեսական արտադրությունում ռիսկերի կառավարման բնագավառում արդյունավետության բարձրացումն ունի առանձնահատուկ կարևոր ռազմավարական նշանակություն՝ հաշվի առնելով գյուղատնտեսության ոլորտի դերը երկրի պարենային անվտանգության, գյուղական աղքատության հաղթահարման, տեղական արտադրության հաշվին պարենամթերքով ինքնաբավության (պարենային անկախության) մակարդակի բարձրացման, պարենամթերքի ներքին շուկայի կարգավորման, արտաքին առևտրաշրջանառության ներկայիս խիստ բացասական հաշվեկշռի բարելավման, սպառողների առողջության համար սնուցման լիարժեքության ապահովման տեսանկյունից:¹²⁶

Պետական աջակցությամբ գյուղատնտեսության ապահովագրության իրականացման համար անհրաժեշտ է ունենալ համապատասխան իրավաօրենսդրական

¹²⁵ Жичкин К.А., Шумилина Т.В., Страхование рисков сельскохозяйственных организаций в условиях государственной поддержки : монография / Самара : РИЦ СГСХА, 2013. – с. 30

¹²⁶ Ալեքսանյան Վ., ՀՀ Արագածոտնի մարզի գյուղատնտեսության ռիսկերի կառավարման մի քանի հարցեր: // «ՀՀ սոցիալ-տնտեսական կայուն զարգացման հիմնախնդիրները» գիտական հոդվածների ժողովածու-4: Երևան, «Ա. Շիրակացի» միջազգային հարաբերությունների համալսարանի հրատարակչություն, 2010. – էջ 187-195

դաշտ: Ներկայումս ՀՀ-ում ապահովագրությունը կարգավորվում է ՀՀ Սահմանադրությամբ, միջազգային պայմանագրերով, ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքով, «Ապահովագրության և ապահովագրական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքով, այլ օրենքներով, Կենտրոնական բանկի նորմատիվ իրավական ակտերով:¹²⁷ Ապահովագրական գործունեությունը կարգավորող իրավական ակտերի ուսումնասիրությունից պարզ է դարձել, որ գյուղատնտեսության ապահովագրության իրականացման համար բավարար իրավաօրենսդրական դաշտ չկա, ինչը բարդացնում է գյուղատնտեսությունում ապահովագրական համակարգի ներդրման գործընթացը: Համաձայն «Ապահովագրության և ապահովագրական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքի ապահովագրության տեսակներն են՝

- ոչ կյանքի ապահովագրությունը,
- կյանքի ապահովագրությունը,
- վերաապահովագրությունը:

Ոչ կյանքի ապահովագրության դասերը 18-ն են, որոնցից կանդրադառնանք 8-րդ և 9-րդ դասերին, քանի որ գյուղատնտեսության ապահովագրություն իրականացնելու համար ապահովագրական ընկերությունը պետք է ունենա նշված դասերի գծով ապահովագրական գործունեություն իրականացնելու լիցենզիա: Այդ դասերն են՝

1. (8-րդ դաս) հրդեհից և բնական աղետներից ապահովագրություն, որը ծածկում է այն վնասները և կորուստները, որոնք հասցվել են գույքին հետևյալ պատահարների հետևանքով՝
 - հրդեհ,
 - պայթյուն,
 - երկրաշարժ,
 - փոթորիկ,
 - միջուկային վարակ, վնասվածք և այլն,
 - հողի սողանք.
2. (9-րդ դաս) գույքին հասցված այլ վնասներից ապահովագրություն, որը ծածկում է այն վնասները և կորուստները, որոնք հասցվել են գույքին հետևյալ պատահարների

¹²⁷«Ապահովագրության և ապահովագրական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքը (ընդունված 09.04.2007, ՀՕ-177-Ն), հոդված 2, <http://www.parliament.am/>

արդյունքում և նշված չեն 8-րդ դասում՝

- կարկտահարություն,
- ցրտահարություն,
- երաշտ,
- համաճարակ, կարանտին հիվանդություն,
- սելավ, ջրհեղեղ,
- բնական և տեխնածին բնույթի այլ աղետներ, վթարներ ու պատահարներ, ներառյալ՝ գույքի հափշտակություն:¹²⁸

Փաստորեն գյուղատնտեսության ապահովագրությունը իրականացվում է գույքի ապահովագրության պայմանագրի հիման վրա, սակայն ինչպես արդեն նշել ենք աշխատանքի է 1-ին գլխում, գյուղատնտեսության ապահովագրության օբյեկտները (գյուղատնտեսական մշակաբույսեր և կենդանիներ) էականորեն տարբերվում են գույքի այլ տարատեսակներից: Բացի այդ գույքի ապահովագրությունը կարող է իրականացվել և իրականացվում է առանց պետական աջակցության, իսկ ահա գյուղատնտեսության ապահովագրության պարագայում դա հնարավոր չէ: Հետևաբար գյուղատնտեսության ապահովագրության իրականացման համար անհրաժեշտություն է առաջանում համալրելու ներկայիս գործող իրավական դաշտը, ինչը կհստակեցնի գյուղատնտեսության ապահովագրության մասնակիցների ցանկը, նրանց իրավունքները, գործունեության շրջանակները, պետական աջակցության տրամադրման կարգը, պայմանները և այլն: Գյուղատնտեսության ապահովագրության ոլորտը կարգավորող օրենքների և ենթաօրենսդրական ակտերի նախագծերի մշակման նախաձեռնությամբ պետք է հանդես գա գյուղատնտեսության նախարարության անմիջական մասնակցությամբ ստեղծված մասնագիտական խումբը, որի կազմի մեջ են մտնելու բոլոր շահագրգիռ անձիք (ՀՀ գյուղատնտեսության նախարարություն, ՀՀ ֆինանսների նախարարություն, ՀՀ էկոնոմիկայի նախարարություն, ՀՀ կենտրոնական բանկ, գիտական կենտրոններ, գյուղացիական միավորումներ, ապահովագրական ընկերություններ, բանկեր և այլն): Գյուղատնտեսության ապահովագրության պետական աջակցության ամենատարածված ձևը ապահովագրա-

¹²⁸ «Ապահովագրության և ապահովագրական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքը (ընդունված 09.04.2007, ՀՕ-177-Ն), հոդված 7, <http://www.parliament.am/>

վճարների սուբսիդավորումն է: Ապահովագրավճարների սուբսիդավորմամբ գյուղատնտեսության ապահովագրության իրականացման համար նախ և առաջ անհրաժեշտ է մշակել և գործողության մեջ դնել «Պետական աջակցությամբ գյուղատնտեսության ապահովագրության մասին» ՀՀ օրենքը, որը կսահմանի՝

- ✓ գյուղատնտեսության ապահովագրության ոլորտում պետական աջակցության տրամադրման կարգը,
- ✓ գյուղատնտեսության ապահովագրության պայմանագրին ներկայացվող պահանջները,
- ✓ փորձաքննության անցկացման կարգը,
- ✓ գյուղատնտեսության ապահովագրության տարեկան ծրագրի բովանդակությունը,
- ✓ գյուղատնտեսության ապահովագրության օբյեկտները և ռիսկերը,
- ✓ գյուղատնտեսության ապահովագրություն իրականացնող անձանց գործունեությունը և այլն:

Պետությունը, իր վրա վերցնելով ապահովագրավճարների մի մասի վճարման պարտավորությունը, լուծում է տնտեսական, սոցիալական և քաղաքական կարևոր խնդիրներ, որոնք խաչաձևվում են երկրի պարենային անվտանգության և ագրոբիզնեսի կայացման միջոցով՝ գյուղական բնակչության բարեկեցության բարձրացման հանգուցային կետում:¹²⁹ Սուբսիդավորման չափը սահմանելու համար կարևոր է ապահովագրավճարի չափի ճիշտ սահմանումը, ինչի համար անհրաժեշտ են երկարաժամկետ, հավաստի և ամբողջական տեղեկատվություն գյուղատնտեսության, գյուղատնտեսական ռիսկերի, ինչպես նաև վնասների վերաբերյալ: Չնայած ապահովագրավճարների սուբսիդավորումը մտնում է «կանաչ զամբյուղի» մեջ, որի գծով որևէ սահմանափակում գոյություն չունի, սակայն սուբսիդավորման չափը պետք է լինի հիմնավորված, որպեսզի չխախտվի շուկայի հավասարակշռվածությունը և այն «բեռ» չհանդիսանա պետության համար: Սուբսիդավորման չափը տարբեր երկրներում տարբեր է և հիմնականում կախված է այն հանգամանքից, թե ինչ նպատակ է հետապնդում պետությունը (նպաստել գյուղատնտեսության որևէ ենթաճյուղի

¹²⁹ Ավետիսյան Ս., Հայաստանի Հանրապետության պարենային անվտանգության հրատապ խնդիրներ: / Եր.: Տնտեսագետ, 2014. - էջ 59

զարգացմանը, աջակցել ֆերմերների որոշակի խմբերի գործունեությանը և այլն): Օրինակ՝ Իտալիայում սուբսիդավորվում է բազմակի ռիսկերից մշակաբույսերի ապահովագրության ապահովագրավճարի 67%, Իսպանիայում՝ 49%, Պորտուգալիայում՝ միջինը 55%: Կիպրոսում 50%-ով սուբսիդավորվում են պարտադիր եղականով իրականացվող գյուղատնտեսության ապահովագրության ապահովագրավճարները:¹³⁰

ՀՀ գյուղատնտեսությունում ապահովագրական համակարգի ներդրման հնարավորությունների գնահատման, ինչպես նաև գործուն կառուցակարգեր առաջարկելու նպատակով 2014թ. ամռանն անցկացրել ենք հարցումներ գյուղացիական տնտեսությունների և ՀՀ-ում գործող ապահովագրական ընկերությունների համապատասխան մասնագետների շրջանում: Գյուղացիական տնտեսությունների շրջանում հարցումներն անց են կացվել Տավուշ, Արմավիր, Վայոց Ձոր և Սյունիք մարզերի գյուղական համայնքներում: Հարցմանը մասնակցել է 200 գյուղացիական տնտեսություն, որոնց վերաբերյալ ընդհանուր տեղեկությունները ներկայացված են աղյուսակ 3.1.1.ում:

Աղյուսակ 3.1.1.

Հարցման մասնակիցների վերաբերյալ ընդհանուր տեղեկություններ

Հարցման մասնակիցները (մարդ)		200
Միջին տարիքը (տարի)		45
Սեռը (%)	արական	52
	իգական	48
Կրթությունը (%)	միջնակարգ	45
	միջին մասնագիտական	21
	բարձրագույն	34
Զբաղմունքը (%)	գյուղատնտեսական	89
	ոչ գյուղատնտեսական	17
Գյուղատնտեսական գործունեության աշխատանքային միջին ստաժը (տարի)		22

¹³⁰ Կարապետյան Կ., Ոսկանյան Գ., Պետական կարգավորումն ու ապահովագրական համակարգի ներդրման միտումները ՀՀ գյուղատնտեսությունում: / Երևանի պետական համալսարան, Տնտեսագիտության ֆակուլտետ, Տնտեսագիտության ժամանակակից հիմնահարցեր, Ուսանողների, ասպիրանտների և երիտասարդ գիտնականների միջազգային 2-րդ գիտաժողով, նյութերի ժողովածու, ԵՊՀ ԵԳՄ, Երևան - 2014թ. - էջ 33

ՀՀ ապահովագրական շուկայում գործող 6 ապահովագրական ընկերությունների համապատասխան մասնագետների շրջանում իրականացված հարցման արդյունքներն ամփոփվել են 5 ապահովագրական ընկերությունների կողմից լրացված հարցաթերթիկների հիման վրա (մեկ ընկերություն չի ներկայացրել հարցաթերթիկը՝ պատճառաբանելով համապատասխան մասնագետի խիստ զբաղված աշխատանքային գրաֆիկը): Հետազոտությունն իրականացվել է քանակական մեթոդով, որի վերջնարդյունքում հնարավորություն ենք ստացել տվյալները ներկայացնել թվային տեսքով: Կիրառվել է դեմ առ դեմ հարցազրույցների մեթոդը: Հարցումների անցկացման նպատակով կազմվել են հարցաթերթիկներ և՛ գյուղացիական տնտեսությունների, և՛ ապահովագրական ընկերությունների համար (հարցաթերթիկները կցված են աշխատանքին՝ որպես հավելված 1 և հավելված 2):

Հարցումների միջոցով փորձել ենք պարզել թե սուբսիդավորման նվազագույնը որ մակարդակի դեպքում ՀՀ գյուղացիական տնտեսությունները պատրաստ կլինեն ապահովագրվել: Հարցման մասնակիցների գերակշիռ մասը՝ 41.5%-ը, պատրաստ է ձեռք բերել գյուղատնտեսության ապահովագրության պայմանագիր, եթե պետությունը սուբսիդավորի ապահովագրավճարի նվազագույնը 50%-ը (աղյուսակ 3.1.2.):

Աղյուսակ 3.1.2.

Ապահովագրավճարի նվազագույնը ո՞ր մասը կցանկանայիք, որ պետությունը սուբսիդավորի:

Սուբսիդավորման չափը (%)	Պատասխանները	
	թվերով	տոկոսներով
20	22	11
35	58	29
50	83	41.5
60	37	18.5
Ընդամենը	200	100

Աղյուսակը կազմվել է հեղինակի կողմից՝ հարցման արդյունքներից ելնելով:

Հաշվի առնելով հարցման արդյունքները, ինչպես նաև գյուղատնտեսության ապահովագրության միջազգային փորձը՝ ՀՀ-ում գյուղատնտեսության ապահովագրական համակարգի ներդրման մեկնարկային փուլում առաջարկվում է սուբսիդավոր-

ման 50% սահմանաչափը՝ հետագայում կիրառելով սուբսիդավորման տարբերակված մոտեցում՝ առաջնությունը տալով ՀՀ-ի համար կարևոր ռազմավարական նշանակություն ունեցող մշակաբույսերին և տարածաշրջաններին:

Ըստ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի ապահովագրության պայմանագիրն ուժի մեջ է մտնում ամբողջ ապահովագրավճարի կամ դրա մի մասի վճարման պահից, եթե պայմանագրով այլ բան նախատեսված չէ: Սովորաբար գյուղատնտեսության ապահովագրության պայմանագրերը կնքվում են ցանքը կատարելուց հետո, իսկ ապահովագրավճարները վճարվում են պայմանագիրը կնքելու պահին: Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ վար ու ցանք կարելու ժամանակ գյուղացին կատարում է հսկայական ծախսեր և ապահովագրավճարներ վճարելու համար դա ամենաանհարմար ժամանակն է, առաջարկում ենք ապահովագրավճարի վճարման հետևյալ տարբերակը: Ապահովադրի և ապահովագրողի միջև պայմանագիրը կնքվում և ապահովագրավճարը ամբողջությամբ (100%) վճարվում է բերքահավաքից հետո (հիմնականում աշնանը), իսկ պայմանագիրը գործողության մեջ է մտնում ցանքը կատարելուց 15 օր հետո: Այնուհետև գյուղացուն է վերադարձվում մուծված ապահովագրավճարի 50%-ը (սուբսիդավորման գումար): ՀՀ յուրաքանչյուր մարզին հատկացվող ապահովագրավճարների սուբսիդավորման չափը առաջարկում ենք որոշել այն մեթոդաբանությամբ, որը ներկայացրել ենք 1.3. ենթագլխում: ՀՀ կառավարության որոշմամբ պետք է հաստատվի «Գյուղատնտեսության ապահովագրության ապահովագրավճարների սուբսիդավորման» կարգը:

Գյուղատնտեսության ապահովագրության ամենակարևոր գործընթացներից է փորձաքննության անցկացումը և վնասների գնահատումը: Ապահովագրական ընկերությունները հիմնականում ծագում են պակաս գնահատել վնասի չափը՝ ավելի քիչ հատուցումներ կատարելու նպատակով: Մեր կատարած ուսումնասիրություններից ելնելով, գտնում ենք, որ ՀՀ-ում գյուղատնտեսության ապահովագրության գծով վնասների գնահատումը պետք է իրականացնեն անկախ փորձագետները: Անկախ փորձագետների ընտրության և որակավորման համար պետք է ստեղծվի հանձնաժողով, որի կազմի մեջ են մտնելու ՀՀ գյուղատնտեսության նախարարության, ՀՀ կենտրոնական բանկի, ապահովագրական ընկերությունների, գյուղացիական

տնտեսությունների շահերը ներկայացնող ներկայացուցիչներ: Անկախ փորձագետի որակավորում ստանալու համար անձը պետք է բավարարի հետևյալ պահանջներին.

1. ունենա ագրոնոմի կամ անասնաբույժի մասնագիտություն,
2. տիրապետի գյուղատնտեսության և ապահովագրության ոլորտը կարգավորող օրենքների և ենթաօրենսդրական ակտերի դրույթներին,
3. ունենա հինգ տարվա աշխատանքային փորձ գիտության, ապահովագրության կամ գյուղատնտեսության ոլորտում:

Վնասների գնահատումը պետք է իրականացվի ապահովագրողի և անկախ փորձագետի միջև կնքված պայմանագրի հիման վրա: Փորձագետին պետք է վճարի ապահովագրողը: Վնասների գնահատման կարգը պետք է սահմանի ՀՀ կառավարությունը՝ հիմք ընդունելով սույն աշխատանքի 1.3 ենթագլխում ներկայացված ապահովագրական պատահարի արդյունքում գյուղատնտեսական մշակաբույսերին և կենդանիներին պատճառված վնասների հաշվարկման մեթոդաբանությունը:

Ամեն տարի, ՀՀ գյուղատնտեսության նախարարության գլխավորությամբ և շահագրգիռ բոլոր անձանց մասնակցությամբ, պետք է մշակվի և ՀՀ կառավարության հաստատմանը ներկայացվի գյուղատնտեսության ապահովագրության տարեկան ծրագիրը, որը պետք է ներառի.

- ❖ տվյալ տարում պետական աջակցությամբ իրականացվող գյուղատնտեսության ապահովագրության օբյեկտները,
- ❖ տվյալ տարվա համար սուբսիդավորման գումարի մոտավոր չափը:

«Պետական աջակցությամբ գյուղատնտեսության ապահովագրության մասին» ՀՀ օրենքով պետք է սահմանվեն գյուղատնտեսության ապահովագրության օբյեկտներն ու ռիսկերը: Ընդ որում, օրենքում պետք է նշվեն ապահովագրության ենթակա բոլոր օբյեկտներն ու ռիսկերը՝ նշելով փուլային եղանակով դրանց ընդգրկման ժամկետները:

Գյուղատնտեսության ապահովագրության միջազգային փորձի ուսումնասիրությունը ցույց տվեց, որ այն երկրների մեծ մասում իրականացվում է կամավոր եղանակով, սակայն քիչ չեն այն երկրները, որտեղ գյուղատնտեսության ապահովագրությունն իրականացվում է պարտադիր եղանակով: Գյուղատնտեսական ռիսկերի պարտադիր ապահովագրության իրականացումը տնտեսական նախադրյալ-

ներ է ստեղծում ապահովագրական սակագների նվազեցման համար, քանի որ գյուղատնտեսության կամավոր ապահովագրության պրակտիկան վկայում է, որ այս դեպքում որպես ապահովադիրներ հանդես են գալիս հիմնականում բարձր ռիսկային ապրանք արտադրողները:¹³¹ Մեր կողմից անցկացված հարցումներից պարզ է դարձել, որ գյուղատնտեսությունում տնտեսավարողների 82%-ը գտնում է, որ գյուղատնտեսության ապահովագրությունը պետք է իրականացվի կամավոր, իսկ 18%-ը՝ պարտադիր եղանակով: Իսկ ապահովագրական ընկերությունների մասնագետները կողմ են գյուղատնտեսության ապահովագրության իրականացման պարտադիր եղանակին: Մեր կատարած վերլուծությունները հիմք են տալիս պնդելու, որ ՀՀ-ում գյուղատնտեսության ապահովագրության ներդրման սկզբնական փուլում այն պետք է իրականացվի պարտադիր եղանակով, քանի որ այն հնարավորություն կտա՝

- նվազագույնի հասցնել վատ ընտրանքի ռիսկը,
- ունենալ ավելի հավասարակշռված ապահովագրության պայմանագրերի պորտֆել,
- նվազեցնել գործավարման ծախսերը մեկ ապահովադրի հաշվով,
- դիվերսիֆիկացնել տարերային աղետների հետ կապված ռիսկերը,
- կիրառել ավելի ցածր ապահովագրական սակագներ,
- ապահովել 100%-ոց ընդգրկվածություն:

Պարտադիր ապահովագրությանը զուգահեռ ապահովագրական ընկերությունները կարող են առաջարկել գյուղատնտեսության կամավոր ապահովագրության պրոդուկտներ, որոնք կլրացնեն գյուղատնտեսության պարտադիր ապահովագրության ծրագրերը: Համապատասխան փորձ և հմտություններ ձեռք բերելուց հետո, կարելի է հրաժարվել գյուղատնտեսության ապահովագրության իրականացման պարտադիր եղանակից:

ՀՀ գյուղատնտեսությունում ապահովագրական համակարգի ներդրման և հետագա զարգացման նպատակով անհրաժեշտ է մշակել և իրագործել ոչ միայն կարճաժամկետ (տարեկան), այլև՝ երկարաժամկետ (10 տարի) ապահովագրական

¹³¹ Щербаков В.В., Партнерство государства и бизнеса в страховании сельскохозяйственных рисков: вызовы нового времени и перспективы развития. Монография: / Москва, 2011. – с. 119-120, <http://apstrah.ru/docs/public/monography/mdoc.docx>

ծրագիր: Ստորև ներկայացնում ենք գյուղատնտեսության ապահովագրական համակարգի ներդրման և զարգացման երկարաժամկետ ծրագրի միջոցառումների ցանկը: Ծրագրի նպատակը պետք է լինի առաջադրել այնպիսի միջոցառումներ և դրանց իրականացման մեխանիզմներ, որոնք կնպաստեն գյուղատնտեսության ապահովագրության կայուն և զարգացող համակարգի ձևավորմանը: Գյուղատնտեսության ապահովագրության ներդրման գործընթացը պետք է իրականացվի չորս փուլով.

- առաջին փուլ՝ մասնագիտական խմբի ձևավորում և ուսուցում, անվանական ռիսկից ապահովագրության կանոնների մշակում, պրոդուկտի ներկայացում հաճախորդներին, պարտադիր եղանակով անվանական ռիսկից ապահովագրության իրականացում (2 տարի),
- երկրորդ փուլ՝ ինդեքսների մշակում, տեխնիկական աջակցության հայտի ներկայացում Համաշխարհային բանկ, ռիսկերի քարտեզագրում (2 տարի),
- երրորդ փուլ՝ բազմակի ռիսկերից ապահովագրության իրականացում, պետություն-մասնավոր հատված համագործակցության հաստատում (PPP) (3 տարի),
- չորրորդ փուլ՝ գյուղատնտեսական կենդանիների ապահովագրության իրականացում (3 տարի):

Ինչպես արդեն նշել ենք աշխատանքի նախորդ բաժիններում, գյուղատնտեսությունում փոխադարձ ապահովագրության կազմակերպումը ռիսկի կառավարման արդյունավետ գործիքներից է, որն այսօր էլ կիրառվում է աշխարհի շատ երկրներում: Փոխադարձ ապահովագրության առավելությունները թույլ են տալիս ավելի դյուրին կազմակերպել ռիսկի կառավարման գործընթացը: ՀՀ համայնքային մակարդակներում փոխադարձ ապահովագրության կազմակերպման նպատակով առաջարկում ենք մշակել և գործողության մեջ դնել «Փոխադարձ ապահովագրության մասին» ՀՀ օրենքը, իսկ ՀՀ Քաղաքացիական օրենսգրքում կատարել լրացում հետևյալ բովանդակությամբ. «Ֆիզիկական և իրավաբանական անձիք կարող են ապահովագրել իրենց գույքը փոխադարձ ապահովագրության միություններ հիմնադրելու միջոցով: Փոխադարձ ապահովագրության միության միջոցով ապահովագրվելու

են միայն անդամների գույքային շահերը, և այն հանդիսանալու է ոչ առևտրային կազմակերպություն»։ Ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ փոխադարձ ապահովագրությունն ավելի դյուրին է կազմակերպել գյուղատնտեսական կոոպերատիվներում, քանի որ անդամներն այս դեպքում ունեն ընդհանուր շահ և իրականացնում են համատեղ գործունեություն։ ՀՀ Հանրային խորհուրդը 2010թ. փետրվարի 11-ին քննարկել է «Հայաստանի Հանրապետությունում գյուղատնտեսության ոլորտում կոոպերացիայի զարգացման անհրաժեշտության մասին» հարցն ու առաջարկել ՀՀ կառավարությանը՝ գյուղատնտեսական կոոպերացիայի խնդիրը հռչակել որպես պետական քաղաքականության գերակա առաջնահերթություն և ձեռնամուխ լինել կոոպերատիվ շարժման ծավալման համակողմանի ծրագրի մշակմանն ու իրականացմանը։¹³² Արդեն այսօր ՀՀ-ում կազմավորվել են մի շարք գյուղատնտեսական կոոպերատիվներ և այս գործընթացին միանշանակ կնպաստի նաև «Գյուղատնտեսական կոոպերատիվների մասին» ՀՀ օրենքը, որը մշակվել է ՀՀ գյուղատնտեսության նախարարության և ընդունվել է Ազգային ժողովի կողմից 2015 թվականի դեկտեմբերի 21-ին։¹³³

«Փոխադարձ ապահովագրության մասին» ՀՀ օրենքի հիմնական դրույթներն են լինելու.

- ✓ փոխադարձ ապահովագրության իրականացման կարգը,
- ✓ փոխադարձ ապահովագրության օբյեկտները,
- ✓ փոխադարձ ապահովագրության միության կանոնադրությունը,
- ✓ փոխադարձ ապահովագրության միության անդամների իրավունքներն ու պարտականությունները,
- ✓ փոխադարձ ապահովագրության միության անդամակցության դադարեցումը,
- ✓ փոխադարձ ապահովագրության միության կառավարման մարմինները և վերահսկող մարմինը,

¹³² ,ՀՀ գյուղատնտեսության ոլորտում կոոպերացիայի զարգացման հիմնախնդիրները» գիտաժողովի նյութեր / խմբ.՝ Ա.Ա.Հարությունյան. - Եր.։ ՀՊԱՀ, 2010. - էջ 4

¹³³ <http://minagro.am/%D5%A3%D5%B5%D5%B8%D6%82%D5%B2%D5%A1%D5%BF%D5%B6%D5%BF%D5%A5%D5%BD%D5%B8%D6%82%D5%A9%D5%B5%D5%B8%D6%82%D5%B6%D5%A8-%D5%B0%D5%A1%D5%B5%D5%A1%D5%BD%D5%BF%D5%A1%D5%B6%D5%B8%D6%82%D5%B4/%D5%A3%D5%B5%D5%B8%D6%82%D5%B2%D5%A1%D5%BF%D5%B6%D5%BF%D5%A5%D5%BD%D5%A1%D5%AF%D5%A1%D5%B6-%D5%AF%D5%B8%D5%BA%D5%A5%D6%80%D5%A1%D6%81%D5%AB%D5%A1/>

- ✓ փոխադարձ ապահովագրության միության տնօրենը,
- ✓ միության գույքը,
- ✓ ապահովագրավճարները,
- ✓ ապահովագրական պահուստները և այլն:

Փոխադարձ ապահովագրությունն իրականացվելու է կամ միության կանոնադրության կամ ապահովագրության պայմանագրի հիման վրա: Եթե այն իրականացվելու է կանոնադրության հիման վրա, ապա ապահովագրության կանոնները հանդիսանալու են կանոնադրության անբաժան մասը, որոնք պետք է նույնը լինեն միության բոլոր անդամների համար: Միությունը պարտավորվելու է ապահովագրական պատահար տեղի ունենալու պարագայում փոխհատուցել իր անդամի կրած վնասները: Փոխադարձ ապահովագրության միությունը կարող է ապահովագրել իր ստանձնած ռիսկը այն ապահովագրողի մոտ, ով ունի այդ դասի գծով լիցենզիա: Ապահովագրության օբյեկտ կարող է հանդիսանալ միայն միության անդամի գույքային շահերը: Փոխադարձ ապահովագրության միության անդամներ կարող են լինել նվազագույնը 5 և առավելագույնը 2000 ֆիզիկական անձ, կամ նվազագույնը 3 և առավելագույնը 500 իրավաբանական անձ:¹³⁴ Փոխադարձ ապահովագրության միությունը կարող է գործունեություն ծավալել այն պահից, երբ ստանում է համապատասխան լիցենզիա, որը տրամադրվելու է ՀՀ կենտրոնական բանկը: Փոխադարձ ապահովագրական միության կանոնադրությունը հիմնադիր փաստաթուղթ է, որը հաստատվելու է միության ընդհանուր ժողովում: Միության անդամներն իրավունք են ունենալու.

- ❖ մասնակցել միության կառավարմանը և ընտրվել կառավարման մարմիններում,
 - ❖ ապահովագրել իրենց գույքը փոխադարձ ապահովագրության միությունում,
 - ❖ ստանալ ցանկացած տեղեկատվություն միության վերաբերյալ,
 - ❖ դուրս գալ միությունից,
 - ❖ միության լուծարման դեպքում ստանալ գույքի մի մասը:
- Միության անդամները պարտավոր են.
- ❖ հետևել կանոնադրությանը,

¹³⁴ Федеральный Закон РФ “О взаимном страховании”, 2007

- ❖ կատարել միության կառավարման մարմինների որոշումները,
- ❖ ժամանակին վճարել ապահովագրավճարները:

Անդամակցությունը կարող է դադարել հետևյալ դեպքերում.

- ✓ ինքնակամ դուրս գալու դեպքում,
- ✓ միությունից հեռացման դեպքում,
- ✓ ֆիզիկական անձի մահվան, իրավաբանական անձի լուծարման դեպքում,
- ✓ միության լուծարման դեպքում:

Փոխադարձ ապահովագրական միության կառավարման մարմիններն են լինելու՝ ընդհանուր ժողովը, խորհուրդը և գործադիր տնօրենը: Իր ստանձնած պարտավորությունները կատարելու համար միությունը պարտավոր է ձևավորել ապահովագրական պահուստներ, որոնց հաշվին կարող է իրականացնել ներդրումային գործունեություն՝ ՀՀ կենտրոնական բանկի կողմից սահմանված ուղղություններով և սահմանաչափերով:

Այսպիսով, ամփոփելով կարող ենք նշել, որ ՀՀ-ում պետական աջակցությամբ ապահովագրության ներդրման համար անհրաժեշտ է մշակել և գործողության մեջ դնել հետևյալ իրավական ակտերը.

- ✓ «Պետական աջակցությամբ գյուղատնտեսության ապահովագրության մասին» ՀՀ օրենքը,
- ✓ «Փոխադարձ ապահովագրության մասին» ՀՀ օրենքը,
- ✓ Գյուղատնտեսության ապահովագրության տարեկան ծրագիրը,
- ✓ Գյուղատնտեսության ապահովագրության երկարաժամկետ ծրագիրը,
- ✓ «Գյուղատնտեսության ապահովագրության ապահովագրավճարների սուբսիդավորման կարգը»,
- ✓ «Անկախ փորձագետների որակավորման և փորձաքննության անցկացման կարգը»,
- ✓ «Գյուղատնտեսության ապահովագրության դեպքում վնասների գնահատման կարգը»:

3.2. Գյուղատնտեսության ապահովագրության ավանդական և ինովացիոն պրոդուկտների ներդրման ուղիները ՀՀ-ում

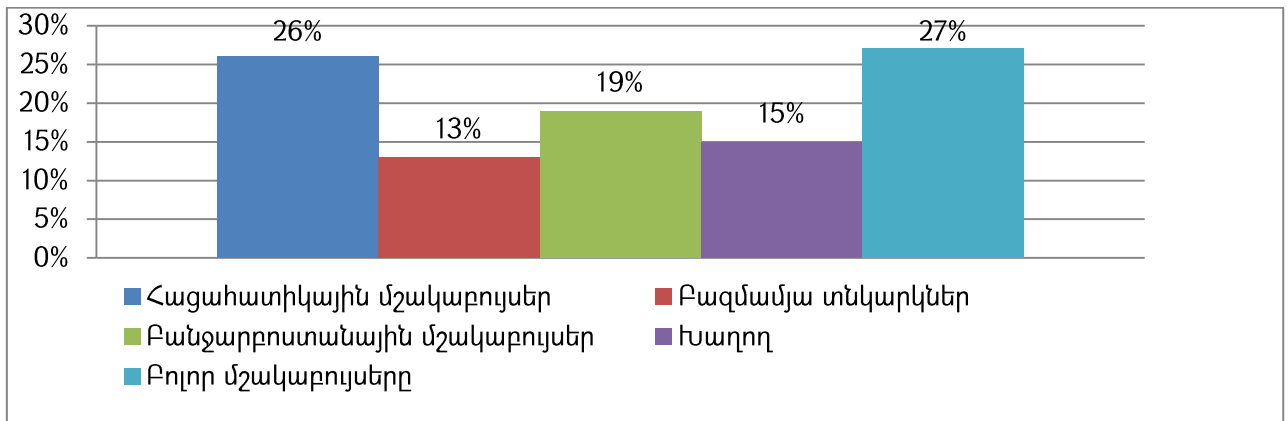
Ինչպես արդեն նշել ենք աշխատանքի նախորդ գլուխներում, գոյություն ունեն գյուղատնտեսության ապահովագրության տարբեր պրոդուկտներ: Պրոդուկտի ճիշտ ընտրությունը կարևոր է գյուղատնտեսության ապահովագրության ներդրման հատկապես մեկնարկային փուլում, որով մեծապես պայմանավորված է համակարգի գործունեության հաջողությունը: ՀՀ գյուղատնտեսության համախառն արտադրանքի ծավալը 2014թ. կազմել է 993.5 մլրդ. ՀՀ դրամ, որի մոտավորապես 61% կազմել է բուսաբուծության համախառն արտադրանքը: Գյուղատնտեսությունը շարունակում է մնալ զբաղվածություն ապահովող գերակա ոլորտ: 2014թ. գյուղաբնակ տնային տնտեսությունների 81% զբաղվել է բուսաբուծությամբ, 57%՝ անասնապահությամբ, իսկ 56%՝ թե՛ բուսաբուծությամբ, թե՛ անասնապահությամբ:¹³⁵ Ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ տարերային աղետների նկատմամբ առավել խոցելի է բուսաբուծության ճյուղը, որն իրենից ներկայացնում է գործունեություն բաց երկնքի տակ: Հաշվի առնելով նշված հանգամանքները՝ գտնում ենք, որ ՀՀ-ում գյուղատնտեսության ապահովագրության համակարգի ներդրման գործընթացը պետք է սկսել բուսաբուծության ճյուղից:

Գյուղատնտեսության ապահովագրության ներդրման սկզբնական փուլում անհնար է ապահովագրել բոլոր մշակաբույսերը միաժամանակ, քանի որ յուրաքանչյուր մշակաբույս ունի մշակության իր առանձնահատկությունները և անհրատեսական է ապահովագրությունում ընդգրկել բոլոր մշակաբույսերը: Բուսաբուծության ճյուղում ապահովագրական համակարգի ներդրումը ևս պետք է իրականացվի փուլային եղանակով: Այս հարցի հետ կապված կան տարբեր մոտեցումներ: Օրինակ պրոֆեսոր Ս. Ավետիսյանը իր աշխատություններից մեկում նշում է. «Համակարգի ներդրման սկզբնական փուլում բյուջեի ծանրաբեռնվածությունը մեղմելու անհրաժեշտությունից ելնելով՝ առաջարկում ենք ապահովագրել առավել ռիսկային տարածքների առավել բարձրարժեք մշակաբույսերը: Դիցուկ, առաջնահերթ կերպով իրականացնել ՀՀ Արարատի, Արմավիրի և Արագածոտնի մարզի նախալեռնային (ծովի մակարդակից

¹³⁵ Հայաստանի սոցիալական պատկերը և աղքատությունը, Վիճակագրական-վերլուծական զեկույց ըստ 2014թ.-ի տնային տնտեսությունների կենսապայմանների ամբողջացված հետազոտության արդյունքների, Երևան-2015.- էջ 71 http://www.armstat.am/file/article/5.poverty_2014a_2.pdf

մինչև 1200 մ բարձրության) և Վայոց ձորի մարզի ցածրադիր համայնքների խաղողի և պտղի այգետարածքների ուշ գարնանային ցրտահարության և մինչև բերքահավաքը կարկտահարության ռիսկերը: Հաջորդ փուլում նպատակահարմար է ապահովագրական ծրագրում ներառել նաև բանջարանոցային մշակաբույսերի մինչև ծաղկումը ընկած ժամանակահատվածի ծախսերը և ծաղկումից մինչև բերքահավաքը ընկած ժամանակահատվածի ցրտահարության և կարկտահարության ռիսկերը»:¹³⁶

Մեր կողմից անցկացված հարցումների միջոցով փորձել ենք պարզել, թե գյուղատնտեսությունում տնտեսավարողների կարծիքով, որ մշակաբույսերը սկզբնական փուլում պետք է ընդգրկվեն ապահովագրության պայմանագրում (գծապատկեր 3.2.1.):

Գծապատկեր 3.2.1. Բուսաբուծության ճյուղում բերքի ապահովագրությունը ո՞ր մշակաբույսից է անհրաժեշտ սկսել:

Գծապատկերը կազմվել է հեղինակի կողմից՝ հարցման արդյունքներից ելնելով:

Հարցմանը մասնակցած տնտեսավարող սուբյեկտների 27%-ը գտնում է, որ պետք է ապահովագրել բոլոր մշակաբույսերը, 26%-ը՝ հացահատիկային մշակաբույսերը: Հարցվողների ընդամենը 13%-ն է անհրաժեշտ համարում սկզբնական փուլում ապահովագրել բազմամյա տնկարկները: Նույն հարցին ապահովագրական ընկերությունների մասնագետների հիմնական մասը պատասխանել է, որ պետք է ապահովագրել հացահատիկային մշակաբույսերը:

Ներկայումս հացահատիկի համաշխարհային շուկայում վաճառքի կեսից ավելին բաժին է ընկնում ցորենին: Այս կարևոր արտադրանքի համաշխարհային

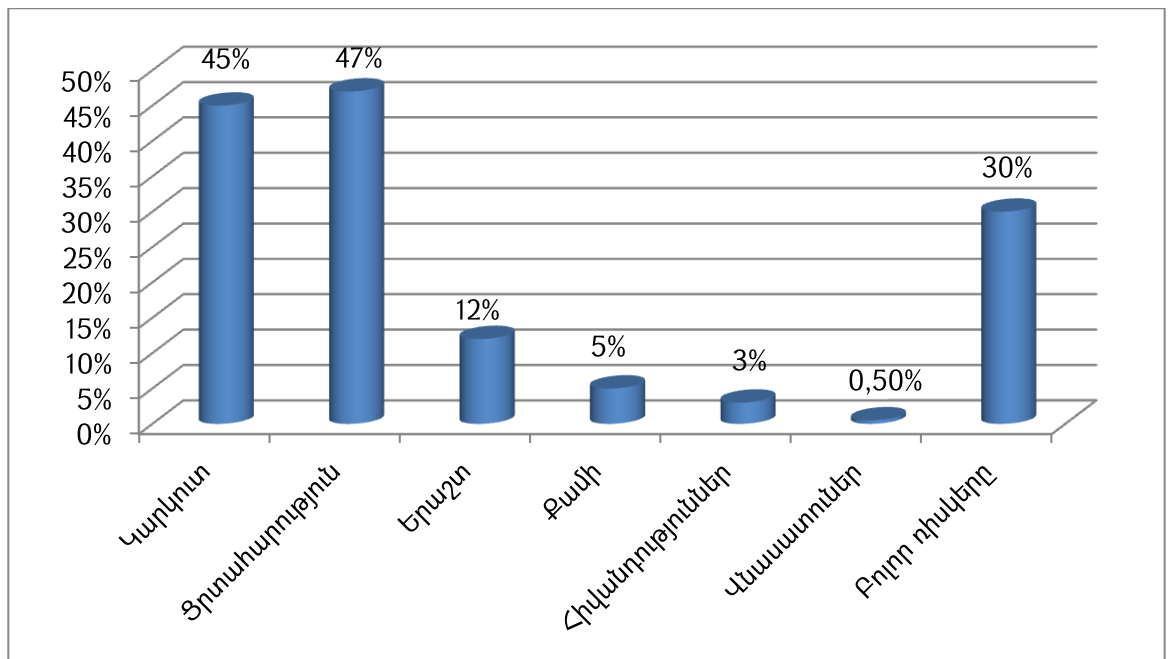
¹³⁶ Ավետիսյան Ս., Հայաստանի Հանրապետության պարենային անվտանգության հրատապ խնդիրներ: / Եր.: Տնտեսագետ, 2014. - էջ 59

արտադրության և սպառման վերջին տարիների շարժընթացը ցույց է տալիս, որ այդ ցուցանիշներն ունեն անհիմն միտում: Ի դեպ, բացառությամբ 2010թ. բերքից մինչև 2011թ. բերքը ընկած ժամանակահատվածի, ավելացել է նաև մեկ շնչի հաշվով ցորենի սպառումը:¹³⁷ Հաշվի առնելով ցորենի կարևոր նշանակությունը պարենային անվտանգության ապահովման հարցում, ՀՀ-ում ինքնաբավության դեռևս ցածր մակարդակը, ինչպես նաև ապահովագրության տեսանկյունից ցորենի ռիսկայնության ցածր մակարդակը՝ գտնում ենք, որ գյուղատնտեսության ապահովագրության համակարգի ներդրման սկզբնական փուլում պետք է ապահովագրել հացահատիկային մշակաբույսերի, մասնավորապես ցորենի բերքը:

Ինչպես արդեն նշել ենք, գյուղատնտեսության ապահովագրության առանձնահատկություններից մեկն այն է, որ գրեթե ոչ մի երկրում ապահովագրության պայմանագրով ապահովադիրներին 100%-ոց ապահովագրական ծածկույթ չի տրամադրվում: Սրա նպատակն է կանխել ապահովադիրների անբարեխիղճ վարքագծի դրսևորումները: Տարբեր երկրներում կիրառվում են ապահովագրական ծածկույթի տարբեր սահմանաչափեր: Գտնում ենք, որ կարկուտի ռիսկից հացահատիկային մշակաբույսերի բերքի ապահովագրության համար պետք է սահմանվի 80% ապահովագրական ծածկույթ, որը համակարգի կայացման դեպքում կարելի է նվազեցնել մինչև 70%:

Գյուղացիական տնտեսությունների շրջանում մեր կողմից անցկացված հարցումների միջոցով փորձել ենք պարզել, թե ըստ նրանց որ ռիսկից պետք է սկսել գյուղատնտեսության ապահովագրության ներդրման գործընթացը: Հարցման մասնակիցների 47%-ը պատասխանել է, որ գյուղատնտեսության ապահովագրության համակարգի ներդրման գործընթացը պետք է սկսել ցրտահարության ռիսկի ապահովագրությունից: Գտնում ենք, որ այս ցուցանիշը հիմնականում պայմանավորված է 2014թ. մարտի վերջին տեղի ունեցած ցրտահարությամբ, քանի որ հարցվողները հարցման պահին դեռ կրում էին այդ ռիսկի հետևանքները: Հարցվողների 45%-ը պատասխանել է, որ պետք է ապահովագրել կարկուտի ռիսկը (գծապատկեր 3.2.2.):

¹³⁷Ավետիսյան Ս., Հայաստանի Հանրապետության պարենային անվտանգության հրատապ խնդիրներ: / Եր.: Տնտեսագետ, 2014. - էջ 11

Գծապատկեր 3.2.2. Ո՞ր դիսկից է պետք սկսել գյուղատնտեսության ապահովագրությունը:

Գծապատկերը կազմվել է հեղինակի կողմից:

Ինչպես արդեն նշել ենք աշխատանքի 2.2 ենթագլխում, գյուղատնտեսությանը սպառնացող հիմնական տարերային աղետը կարկտահարությունն է, որը միևնույն ժամանակ առավել հաճախակի տեղի ունեցող տարերային աղետներից է: Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ կարկտահարությանը բնորոշ է նաև լոկալ բնույթը, ապահովագրության տեսանկյունից այն ավելի հեշտ կառավարվող ռիսկ է, քանի որ տվյալ տարածքում կարկտահարության հետևանքով առաջացած վնասները կարելի է փոխհատուցել կարկտահարությունից չվնասված տարածքներից հավաքագրված ապահովագրավճարների հաշվին:

ՀՀ-ում տարերային աղետների, մասնավորապես կարկուտի հետևանքով առաջացած վնասների վերաբերյալ ամբողջական, հավաստի և երկարաժամկետ տվյալներն ըստ առանձին տարածաշրջանների և ըստ մշակաբույսերի տեսակների բացակայում են, ինչը հնարավորություն չի տալիս հաշվարկել ապահովագրական սակագները: Անվանական դիսկից մշակաբույսերի ապահովագրության սակագների ուսումնասիրությունից պարզ է դարձել, որ կարկուտի դիսկից մշակաբույսերի բերքի ապահովագրության սակագները տատանվում են 1.05-9.16%-ի սահմաններում: ՀՀ-ում կարկուտի դիսկից մշակաբույսերի ապահովագրություն իրականացնելիս առաջարկում

ենք վերցնել միջինից բարձր ապահովագրական սակագին (6%), որը հետագայում ենթակա է փոփոխման՝ կախված փաստացի վնասաբերության մակարդակից: Աղյուսակ 3.2.1-ում ներկայացված են մեր կողմից հաշվարկված կարկուտի ռիսկից հացահատիկային մշակաբույսերի ապահովագրության հիմնական ապահովագրական ցուցանիշները:

Աղյուսակ 3.2.1.

Հացահատիկային մշակաբույսերի բերքի ապահովագրության ցուցանիշները

Ցուցանիշը	Արժեքը (<< դրամ)
Ապահովագրական արժեք	70870 մլն
Ապահովագրական գումար	56697.6 մլն
Ապահովագրակաճար	3401.8 մլն
Մեկ հա-ի ապահովագրավճարը	18028
Սուբսիդիայի չափը	1700.9մլն

Աղյուսակը կազմվել է հեղինակի կողմից:

Այսպիսով, 1 հա ցանքատարածության հացահատիկային մշակաբույսերի բերքը կարկուտի ռիսկից ապահովագրելու դեպքում ապահովագրավճարը կկազմի 18028 դրամ, որի 50%-ը վճարելու է պետությունը: Ինչպես ցանկացած ապահովագրական պրոդուկտի, այնպես էլ գյուղատնտեսության ապահովագրության դեպքում, կարևորվում է չհատուցվող գումարի սահմանումը: Գտնում ենք, որ կարկուտի ռիսկից ապահովագրության դեպքում պետք է սահմանվի ոչ պայմանական չհատուցվող գումար՝ ապահովագրական գումարի նկատմամբ 20%-ի չափով:

Ներկայումս հաճախ է քննարկվում հակակարկտային կայանների միջոցով կարկուտից պաշտպանվելու տարբերակը: 2012թ. կայացած մրցույթի արդյունքում որոշված հակակարկտային մեկ կայանի արժեքը 6300000 դրամ է: Մեկ կայանը պաշտպանում է 100 հա մակերես տարածք: Հետևաբար միայն հացահատիկային և հատիկաընդեղենային մշակաբույսերի (188700 հա) ցանքատարածությունները կարկուտից պաշտպանելու համար կպահանջվի 1887 հակակարկտային կայան, այսինքն՝ 11888 մլն դրամ: Հակակարկտային կայանի տեղադրման պարագայում էլ հարց է առաջանում, արդյոք դրանք կարող են պաշտպանել բերքը կորստի վտանգից: Ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ ՀՀ-ում հակակարկտային կայանների

աշխատանքի արդյունավետությունը այնքան էլ բարձր չէ: Վերջին ժամանակներում քննարկվում է նաև հակակարկտային ցանցերի տեղադրման հարցը: Նման ցանցերը 12-15 տարվա երաշխիք ունեն: Մեկ հա-ի համար ցանցի արժեքը մոտավորապես 2500 եվրո է: Հակակարկտային ցանցերի միջոցով կարելի է պաշտպանել ցածրահասակ պտղահատապտղային և խաղողի տնկարկների տարածքները, որոնք ըստ ԱՎԾ-ի տվյալների, 2014թ. կազմել են 57300 հա: Հետևաբար միայն այդ տարածքները ցանցապատելու համար անհրաժեշտ է ավելի քան 143 մլն եվրո, որը բավականին մեծ գումար է հայաստանյան ներկայիս պայմաններում:

Պետք է նշել, որ ոչ լոկալ, այսինքն սիստեմատիկ բնույթ կրող ռիսկերը ևս պետք է կառավարվեն ապահովագրության միջոցով, սակայն այս դեպքում անհրաժեշտ է կիրառել այլ պրոդուկտ: Սիստեմատիկ բնույթի ռիսկերի կառավարման համար առաջարկում ենք կիրառել ինդեքս ապահովագրություն, ինչը պայմանավորված է նախ և առաջ այս պրոդուկտի առավելություններով, որոնցից կարելի է նշել հետևյալները.

- բացակայում է բարոյական վնասը (moral hazard): Բարոյական վնասն առկա է գյուղատնտեսության ապահովագրության ավանդական պրոդուկտների դեպքում, որի դեպքում ապահովադիրները, ցանկանալով ստանալ ավելի մեծ հատուցում, ցուցաբերում են այնպիսի վարքագիծ, որն ուղղված է պատահարից հետո առաջացած վնասների մեծացմանը: Ինդեքս ապահովագրության դեպքում այս երևույթը բացառվում է, քանի որ հատուցումների հաշվարկման համար հիմք են հանդիսանում ոչ թե ապահովադիրների կրած փաստացի վնասները, այլ օբյեկտիվ եղանակային ցուցիչները:
- բացակայում է վատ ընտրանքը (adverse selection): Վատ ընտրանքը հիմնականում առաջանում է տեղեկատվական անհամաչափության (asymmetric information) արդյունքում: Եթե պոտենցիալ ապահովադիրը տիրապետում է ռիսկի տեղի ունենալու հավանականության և հաճախականության վերաբերյալ ավելի մեծ տեղեկատվության քան ապահովագրողը, ապա նա, օգտագործելով այդ տեղեկատվությունը, կարող է ինքնուրույն որոշում կայացնել ձեռք բերել ապահովագրության պայմանագիր, թե՛ ոչ: Ինդեքս ապահովագրությունը հիմնված է օբյեկտիվ և հավաստի տեղեկատվության վրա, այդ իսկ պատճառով այստեղ բացառվում է այս վտանգը:

- ապահովագրական ծածկույթն ավելի մեծ է: Ապահովագրության ավանդական պրոդուկտների դեպքում ապահովագրողները բարոյական վնասի, ինչպես նաև վատ ընտրանքի ռիսկերը մեղմելու նպատակով կիրառում են չհատուցվող գումար, ինչը նվազեցնում է ապահովագրական ծածկույթի մեծությունը: Ինդեքս ապահովագրության դեպքում չհատուցվող գումարի կիրառման անհրաժեշտություն չկա:
 - գործավարման ծախսերն ավելի ցածր են: Ի տարբերություն ապահովագրության ավանդական պրոդուկտների, ինդեքս ապահովագրությունը չի պահանջում առանձին ֆերմերների մակարդակով ռիսկերի և վնասների գնահատում, ինչն էլ բերում է գործավարման ծախսերի մակարդակի նվազեցմանը:
 - ինդեքս ապահովագրության պայմանագրի կառուցվածքը ստանդարտ է և թափանցիկ, ինչը հնարավորություն է տալիս վաճառել այդ պայմանագրերը տարբեր ֆինանսական կառույցների միջոցով:
 - վերաապահովագրական ծածկույթ ձեռք բերելն ավելի դյուրին է: Վերաապահովագրական ընկերություններն ինդեքս ապահովագրությամբ ավելի հետաքրքրված են, ինչի շնորհիվ վերաապահովագրական ծածկույթ ձեռք բերելն ավելի հեշտ է, քան գյուղատնտեսության ապահովագրության ավանդական պրոդուկտների դեպքում:¹³⁸
- Ինդեքս ապահովագրությունն ունի նաև որոշ թերություններ: Մասնավորապես.
- բարձր է բազիսային ռիսկը, որն իրենից ներկայացնում է ապահովագրական հատուցման և ապահովադրի կրած փաստացի վնասի միջև առկա հնարավոր տարբերությունը: Քանի որ ինդեքս ապահովագրության դեպքում ապահովագրական հատուցումը տրվում է առանց փաստացի վնասները գնահատելու, ապա հատուցման չափը կարող է լինել ինչպես բարձր, այնպես էլ ցածր ապահովադրի կրած իրական վնասի մեծությունից:
 - ամբողջական և հավաստի տվյալների առկայությունը: Չնայած ինդեքս ապահովագրությունն ավելի քիչ տվյալներ է պահանջում, սակայն որոշ տվյալներ այնուամենայնիվ անհրաժեշտ են: Դրանք վերաբերում են ինդեքս

¹³⁸ Maria Bielza Diaz-Caneja, Costanza Giulia Conte, Remo Catenaro, Agricultural Insurance Schemes Final Deliverable: / (Administrative arrangement N AGRI-2007-0343), 2008.- p. 18-19

- ապահովագրության պայմանագրի գնի որոշման, ինչպես նաև ինդեքսի մշակման համար անհրաժեշտ տվյալներին: Ինդեքս ապահովագրության համար անհրաժեշտ են երկարաժամկետ և հավաստի օդերևութաբանական տվյալներ:
- օդերևութաբանական կայանների «ազնվությունը»: Ինդեքս ապահովագրության գործընթացում կարևոր դերակատար հանդիսացող օդերևութաբանական կայանները պետք է անկախ լինեն ամեն տեսակի միջամտություններից: Բացի այդ, դրանք պետք է ունենան տվյալների հաղորդման մեխանիկական համակարգ, ինչպես նաև համագործակցեն հեռախոսային օպերատորների հետ՝ տեղեկատվությունն արագ գյուղացիական տնտեսություններին հասցնելու նպատակով: Այս ամենը բարձրացնում է ոչ միայն տվյալների հավաստիության աստիճանը, այլև նվազեցնում է մարդկային գործոնով պայմանավորված սխալների հավանականությունը: Օդերևութաբանական կայանների ազնվության աստիճանը ուղղակի ազդեցություն ունի ապահովագրավճարի մեծության վրա:
 - Ֆերմերներին, ապահովագրողներին, վերահսկող մարմիններին կրթելու անհրաժեշտությունը: Ինդեքս ապահովագրությունը նոր հասկացություն է ֆերմերների համար, այդ իսկ պատճառով պրոդուկտի ներդրումը պահանջում է ինտենսիվ կրթական ծրագրերի իրականացում, ինչը թույլ կտա նրանց հասկանալու պրոդուկտի էությունը և առանձնահատկությունները: Ապահովագրողների համար սա ևս նոր պրոդուկտ է, այդ իսկ պատճառով նրանք կարիք ունեն տեխնիկական աջակցության, որպեսզի կարողանան կազմել ապահովագրության պայմանագիրը, մշակել ինդեքսները, ինչպես նաև ձեռք բերել համապատասխան կարողություններ՝ ինդեքս ապահովագրությունը կայուն հիմքերի վրա դնելու համար: Ինդեքս ապահովագրությունը նորույթ է նաև վերահսկող մարմինների համար, այդ իսկ պատճառով նրանց ևս պետք է ցուցաբերվի աջակցություն, որը կնպաստի այս պրոդուկտի արդյունավետ իրականացմանը:
 - եղանակային ինդեքս ապահովագրությունը չունի համընդհանուր կիրառություն: Այն կարող է արդյունավետ գործիք լինել, սակայն ոչ բոլոր մշակաբույսերի, մշակման համակարգերի և ռիսկերի համար: Եթե մշակաբույսերի բերքի վրա ազդում են ավելի շատ ռիսկեր, կամ վնասատուների և հիվանդությունների

ռիսկն ավելի մեծ է, ապա եղանակային ինդեքս ապահովագրության մշակման և ներդրման գործընթացն ավելի է բարդանում:

Զարգացող երկրներում ինդեքս ապահովագրության համակարգի ներդրման համար Համաշխարհային Բանկի Խումբը 2009թ. հիմնադրեց Գլոբալ Ինդեքս Ապահովագրության Միավորումը (Global Index Insurance Facility (GIIF)), որը ղեկավարում է Համաշխարհային Ֆինանսական Կորպորացիան (International Financial Corporation (IFC)): Գլոբալ Ինդեքս Ապահովագրության Միավորման (GIIF-ի) նպատակն է բարենպաստ պայմաններ ստեղծել զարգացող երկրներում ինդեքս ապահովագրության միջոցով տարերային աղետների կառավարման համար:¹³⁹

GIIF-ն իրականացնում է չորս հիմնական գործառույթ՝

- տեղեկատվության տրամադրում ապահովագրողներին, ֆերմերներին և շահագրգիռ այլ անձանց,
- վերապատրաստումների անցկացում Swiss Re-ի, Համաշխարհային Բանկի և GIIF-ի այլ գործընկերների մասնակցությամբ,
- ինդեքս ապահովագրության պայմանագրերի մշակման, հայցերի կարգավորման, վերահսկողական համակարգի ստեղծման հետ կապված աջակցության տրամադրում,
- ինդեքս ապահովագրության ներդրման սկզբնական փուլում ապահովագրավճարների սուբսիդավորում:

GIIF-ի կարևոր գործընկերներից է Swiss Re ընկերությունը, որն օգնում է ապահովագրողներին հաշվարկել ինդեքս ապահովագրության ապահովագրավճարի չափը, տրամադրում է վերաապահովագրական ծառայություններ, օգնում է կարգավորել ապահովագրական հայցերը և այլն: GIIF-ին աջակցում են նաև ԵՄ-ը, Ճապոնիայի և Նիդեռլանդների կառավարությունները:¹⁴⁰

Ինդեքս ապահովագրության ներդրման համար անհրաժեշտ է իրականացնել երեք խումբ միջոցառումներ՝

¹³⁹ Weather index insurance for agriculture: Guidance for development practitioners: / The World Bank, November 2011.- p. 20-22

¹⁴⁰ http://www.ifc.org/wps/wcm/connect/industry_ext_content/ifc_external_corporate_site/industries/financial+markets/retail+finance/insurance/global+index+insurance+facility/

1. Գնահատել ռիսկերը, պրոդուկտի նպատակահարմարությունը և նախապայմանների առկայությունը,
2. Հավաքագրել տվյալներ, մշակել եղանակային ցուցիչները և ապահովագրության կանոնները,
3. Պրոդուկտը ներկայացնել պոտենցիալ ապահովագրորդներին և կնքել ապահովագրության պայմանագրերը:¹⁴¹

Ինչպես ցուց են տալիս մեր կատարած հարցման արդյունքները, տնտեսավարող սուբյեկտները կարիք ունեն ցրտահարության ռիսկից ապահովագրական պաշտպանվածության, որը կարելի է ընդգրկվել ինդեքս ապահովագրության պայմանագրում: Ինդեքս ապահովագրության դեպքում կարևորվում է ինդեքսի (եղանակային ցուցիչի) սահմանումը, որի համար անհրաժեշտ են վիճակագրական տվյալներ օդերևութաբանական կայաններից: Շատ երկրներում ինդեքս ապահովագրության փորձնական ծրագրեր ներդնելիս այդ տվյալների հավաքագրումն ամենաբարդ գործընթացներից է հանդիսացել: Վերջինս բացատրվում է մի շարք հանգամանքներով: Նախ և առաջ օդերևութաբանական կայանները տվյալներ տրամադրելու համար պահանջում են որոշակի գումար, ինչը մեծացնում է ապահովագրության իրականացման հետ կապված ծախսերը: Այդ տվյալները պետք է հասանելի լինեն ծրագրի բոլոր մասնակիցներին, հակառակ դեպքում բավականին բարդ կլինի պրոդուկտի մշակման գործընթացը: Օդերևութաբանական կայանները հաճախ տրամադրում են շաբաթական կամ ամսական թվայնացված ընդհանուր տվյալներ, սակայն ինդեքս ապահովագրության համար ավելի նախընտրելի են օրական տվյալները: Երբեմն տրամադրված տվյալներում առկա են լինում սխալներ, որոնք խոչընդոտում են արդյունավետ պրոդուկտ մշակելուն: Ընդ որում, օդերևութաբանական տվյալները անհրաժեշտ են ոչ միայն պրոդուկտի մշակման նախնական փուլում, այլև ապահովագրության պայմանագրի գործողության ողջ ընթացքում: Այսպես, որոշ երկրներում օդերևութաբանական կայանները համագործակցում են բջջային կապի օպերատորների հետ: Ապահովագրորդ ապահովագրական պատահարից դեռևս 4 օր առաջ հեռախոսակապի միջոցով տեղեկացվում է հնարավոր եղանակային պայմանների մասին, իսկ եթե այդ

¹⁴¹ Weather index insurance for agriculture: Guidance for Development Practitioners: / The World Bank, 2011. - 116 p., www.worldbank.org

տվյալները շեղվում են ապահովագրության պայմանագրում նշված ցուցիչից, ապա նա ստանում է ապահովագրական հատուցում¹⁴²: Հայպետհիդրոմետի աշխատակիցների հետ հանդիպումներից պարզ է դարձել, որ այն ունի նման տեղեկատվություն, որը կարող է տրամադրել ինդեքսների մշակման համար: ՀՀ-ում գործող բջջային օպերատորների ակտիվ մասնակցությամբ ներկայումս տնտեսավարող սուբյեկտները SMS հաղորդագրությունների միջոցով ևս մի քանի օր առաջ կարողանում են տեղեկանալ սպասվելիք եղանակային պայմանների մասին: Այս նախապայմանները, ինչպես նաև ինդեքս ապահովագրության առավելությունները, հիմք են տալիս առաջարկելու, որ ՀՀ-ում համակարգային բնույթ կրող ռիսկերը (ցրտահարություն, երաշտ, ուժեղ քամիներ և այլն) հնարավոր է կառավարել այս պրոդուկտի միջոցով:

Պրոդուկտի մշակման գործընթացում կարևորվում են նաև բույսերի վերաբերյալ ագրոնոմիական տվյալները, մասնավորապես տարբեր մշակաբույսերի աճի և զարգացման պարբերաշրջանների վերաբերյալ: Այս դեպքում պետք է տվյալներ հավաքագրել ռազմավարական և առաջնային նշանակություն ունեցող մշակաբույսերի վերաբերյալ: Գտնում ենք, որ ինդեքս ապահովագրության պայմանագրով կարելի է ապահովագրել բազմամյա տնկարկները, այդ թվում նաև խաղողի այգիները: Ինդեքս ապահովագրության պրոդուկտը մշակելիս պետք է ներկայացնել նաև, թե ինչպես են բույսի աճի ու զարգացման տարբեր փուլերում եղանակային ռիսկերը ազդում բերքի վերջնական մեծության վրա: Բույսի զարգացման տարբեր փուլեր ունեն իրենց առանձնահատկությունները, որոնք ևս անհրաժեշտ է հաշվի առնել: Օրինակ, բույսի խոնավության նկատմամբ պահանջը հաշվելու, ինչպես նաև տեղումների ինդեքսի մշակման համար, բույսի աճի ու զարգացման ողջ ժամանակաշրջանը բաժանում են առանձին հատվածների, որոնց դեպքում խոնավության քանակը տարբեր է: Հաջորդ քայլը ինդեքս ապահովագրության պայմանագրի առանձին կետերի սահմանումն է, որի ժամանակ հատկապես կարևորվում է չհատուցվող գումարի, ապահովագրավճարի և ապահովագրական գումարի սահմանումը:

ՀՀ գյուղատնտեսությունում ինդեքս ապահովագրության ներդրման համար անհրաժեշտ է կազմել աշխատանքային պլան: Աշխատանքների կատարման հերթա-

¹⁴² Climate Risk Adaptation and Insurance in the Caribbean,
http://www.climate-insurance.org/front_content.php?idart=3585

կանությունը մանրամասնորեն սահմանվում է աշխատանքային պլանում: Որպեսզի աշխատանքային պլանը լինի արդյունավետ այն պետք է կազմվի ծրագրի բոլոր մասնակիցների մասնակցությամբ, որտեղ պետք է սահմանվի նրանցից յուրաքանչյուրի գործառույթները: Ծրագրի մասնակիցներ կարող են հանդիսանալ գյուղատնտեսության ապահովագրություն իրականացնող ապահովագրական ընկերությունները, վերաապահովագրական ընկերությունները, տնտեսավարող սուբյեկտները, բանկերը, վարկային կազմակերպությունները, ՀՀ տարածքային կառավարման և արտակարգ իրավիճակների նախարարության, ՀՀ գյուղատնտեսության նախարարության, ՀՀ բնապահպանության նախարարության, ՀՀ կենտրոնական բանկի ներկայացուցիչները, ԳԱՄԿ-երը և այլն: Ինդեքս ապահովագրությունը կարելի է իրականացնել պիլոտային եղանակով մեկ կամ մի քանի մարզերում, որևէ բույսի օրինակով: Ինչպես արդեն նշել ենք, ինդեքս ապահովագրության դեպքում չի պահանջվում առանձին գյուղացիական տնտեսությունների գործունեության մանրամասն ուսումնասիրում և ռիսկերի գնահատում: Սա թույլ է տալիս, որ ապահովագրության պայմանագրերը կնքվեն տարբեր կառույցների կողմից, ինչպիսիք են բանկերը, վարկային կազմակերպությունները, ԳԱՄԿ-երը և այլն:

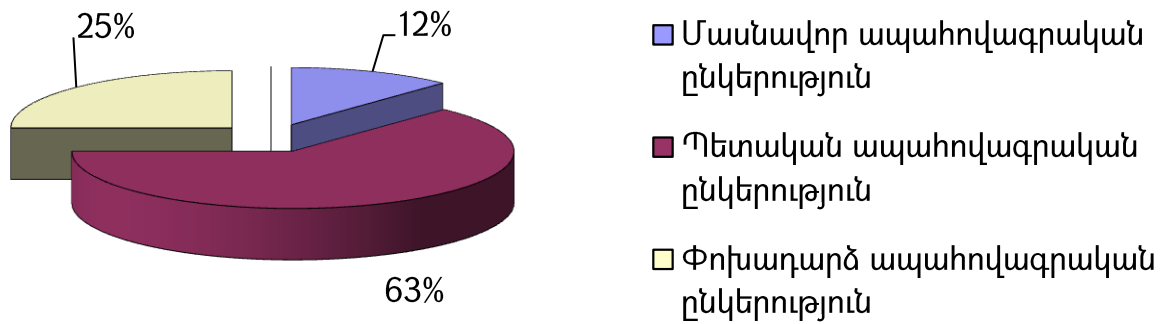
Ինդեքս ապահովագրությունը նոր պրոդուկտ է ոչ միայն ապահովագրիչների, այլ նաև հենց ապահովագրողների համար: Այստեղ կարևորվում է հատուկ դասընթացների կազմակերպումն ընկերությունների աշխատակիցների համար, ինչը կարելի է իրականացնել Համաշխարհային Բանկի աջակցությամբ: Այստեղ մեծ դեր կարող են խաղալ նաև միջազգային վերաապահովագրական ընկերությունները, որոնք ավելի շահագրգռված են վերաապահովագրել ապահովագրության ոչ ավանդական պրոդուկտներ: Նախընտրելի է վերաապահովագրողի հետ կապ հաստատել մինչ ծրագրի իրականացնելը:

Ամփոփելով կարող ենք նշել, որ վերևում նշված միջոցառումների իրականացմամբ, ՀՀ գյուղատնտեսությունում ապահովագրական համակարգի ներդրման գործընթացին չի սպառնում ծախսողման վտանգը, իսկ ներդրման գործընթացի ճիշտ կազմակերպման պարագայում, ընդամենը մի քանի տարի հետո, ինչպես զարգացող շատ երկրներում, ՀՀ-ում ևս կգործի գյուղատնտեսության ապահովագրական արդյունավետ համակարգ:

3.3. Գյուղատնտեսության ապահովագրության առաջարկվող ինստիտուցիոնալ համակարգը

Պետական աջակցությամբ գյուղատնտեսության ապահովագրության իրականացման կարևորագույն քայլերից է ինստիտուցիոնալ համակարգի ընտրությունը: Այս դեպքում կարևորվում է այն հանգամանքը, թե որ կառույցը պետք է իր վրա վերցնի գյուղատնտեսության ապահովագրության իրականացման հետ կապված գործառույթները, որոնք պետք է ուղղված լինեն գյուղատնտեսական ապրանք արտադրողներին աջակցության տրամադրմանը: Ցանկացած համակարգ արդյունավետ կգործի այն դեպքում, երբ հստակ սահմանվեն համակարգի բոլոր մասնակիցները, նրանց գործառույթները և պարտականությունները:

Ինչպես արդեն նշել ենք, գոյություն ունեն գյուղատնտեսության ապահովագրության տարբեր համակարգեր, համաձայն որոնց գյուղատնտեսության ապահովագրությունն իրականացվում է կամ մասնավոր ապահովագրական ընկերությունների, կամ պետական ապահովագրական ընկերությունների կամ պետություն-մասնավոր հատված համագործակցության միջոցով: Մեր կողմից անցկացված հարցումների միջոցով փորձել ենք պարզել, թե գյուղատնտեսությունում տնտեսավարող սուբյեկտները որ ապահովագրական ընկերությունում կցանկանային ապահովագրվել՝ պետական, մասնավոր, թե փոխադարձ ընկերություններում: Հարցման մասնակիցների 12%-ը պատասխանել է, որ նախընտրում է ապահովագրվել մասնավոր ապահովագրական ընկերությունում, 25%-ը՝ փոխադարձ ապահովագրական ընկերությունում, իսկ 63%-ը՝ պետական ապահովագրական ընկերությունում (գծապատկեր 3.3.1.):

Գծապատկեր 3.3.1. Ինչպիսի՞ ընկերության հետ եք նախընտրում կնքել գյուղատնտեսության ապահովագրության պայամանագիր:

Գծապատկերը կազմվել է հեղինակի կողմից:

Կատարված ուսումնասիրությունները հիմք են տալիս եզրակացնելու, որ ՀՀ-ում գյուղատնտեսության ապահովագրության ներդրման գործընթացը չի կարող նախաձեռնվել ներկայումս ՀՀ-ում գործող մասնավոր ապահովագրական ընկերությունների կողմից, քանի որ

- դրանք չունեն համապատասխան փորձ գյուղատնտեսության ապահովագրության ոլորտում,
- պատրաստ են սկզբնական շրջանում ապահովագրել գյուղատնտեսական կենդանիներ կամ ջերմոցներ ու ջերմատներ, սակայն ՀՀ գյուղատնտեսությունում ապահովագրական պաշտպանվածության ավելի մեծ կարիք է զգացվում բուսաբուծության ճյուղում,
- շահույթ հետապնդող կազմակերպություններ են և ապահովագրավճարի մեջ նախատեսում են նվազագույնը 20% շահույթ, ինչն էլ բերելու է ապահովագրավճարի նույն չափով բարձրացմանը,
- տնտեսավարող սուբյեկտները չեն վստահում մասնավոր ապահովագրական ընկերություններին:

Հաշվի առնելով վերևում նշված հանգամանքները՝ գտնում ենք, որ ՀՀ գյուղատնտեսությունում ապահովագրական համակարգի ներդրման գործընթացը պետք է կազմակերպել ՀՀ կառավարության հիմնադրած պետական ապահովագրական ընկերության միջոցով: Նշենք, որ ՀՀ-ում ներկայումս գործում է «Հայաստանի

արտահանման ապահովագրական գործակալություն» ԱՓԲԸ-ն, որի միակ բաժնետերը Հայաստանի Հանրապետությունն է: Ընկերությունը տրամադրում է ապահովագրություն ՀՀ ռեզիդենտ արտահանող ընկերությունների կողմից մատակարարված ապրանքի դիմաց օտարերկրյա գնորդի կողմից կամ պայմանագրով նրա անունից վճարման պարտավորություն ունեցող բանկի կողմից չվճարման հետևանքով կրած ֆինանսական վնասներից: Մատուցվող ապահովագրական ծառայությունները հանդիսանում են արդյունավետ լուծում հաճախորդների արտահանման ռիսկերի կառավարման համար:¹⁴³ Գյուղատնտեսության ապահովագրության իրականացման համար մեր կողմից առաջարկվող կառույցը (Ագրոապահովագրական ընկերություն) կազմակերպական կառուցվածքով պետք է լինի փակ բաժնետիրական ընկերություն, որի սեփականություն հանդիսացող 100% բաժնետոմսերի փաթեթի կառավարման լիազորությունը պետք է վերապահվի ՀՀ գյուղատնտեսության նախարարությանը, ՀՀ ֆինանսների նախարարությանը, ՀՀ էկոնոմիկայի նախարարությանը: Հետագայում ընկերության բաժնետոմսերը կարող են ձեռք բերվել մասնավոր ընկերությունների կողմից: Ագրոապահովագրական ընկերությունն իր գործունեության ընթացքում պետք է համագործակցի պետական կառավարման և տեղական ինքնակառավարման մարմինների, գյուղատնտեսությունում տնտեսավարողների, գյուղատնտեսական կոոպերատիվների, գիտական կենտրոնների, ԳԱՄԿ-երի, ՀՀ կենտրոնական բանկի, առևտրային բանկերի, վարկային կազմակերպությունների, ապահովագրական և վերաապահովագրական ընկերությունների, Հայիդրոմետ ծառայության, միջազգային կազմակերպությունների (Համաշխարհային բանկ (WB), Եվրամիության (EU), Միավորված ազգերի կազմակերպության (UN), Գերմանական զարգացման բանկի (KfW), Կարկուտի ապահովագրության միջազգային ասոցիացիայի (AIAG)) և այլ կառույցների հետ: Սկզբնական փուլում ընկերությունը պետք է իրականացնի պետական աջակցությամբ կարկուտի ռիսկից ապահովագրություն և ինդեքս ապահովագրություն, այնուհետև բազմակի ռիսկերից մշակաբույսերի ապահովագրություն և կենդանիների ապահովագրություն, որոնց գծով ապահովագրավճարների մի մասը պետք է սուբսիդավորվի պետության կողմից: Տարին երկու անգամ Ագրոապահովագրական ընկերությունը պետք է անցկացնի սեմինար-խորհրդակցություն շահագրգիռ բոլոր

¹⁴³ <http://www.eia.am/about-us/about-company/general-information.html>

անձանց մասնակցությամբ, որի ժամանական պետք է ներկայացնի ինչպես կատարված աշխատանքների արդյունքները, այնպես լե կազմի գյուղատնտեսության ապահովագրության տարեկան ծրագրի նախագիծը, որը հետագայում պետք է հաստատվի համապատասխան մարմինների կողմից:¹⁴⁴

Հայաստանում Ագրոապահովագրական ընկերություն ստեղծելու նախաձեռնությունը համահունչ է գյուղատնտեսության ապահովագրության ներդրման միջազգային լավագույն փորձին և բխում է ՀՀ գյուղի և գյուղատնտեսության կայուն զարգացման ռազմավարության նպատակներից: Ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ երկրների մեծ մասում պետական աջակցությամբ գյուղատնտեսության ապահովագրություն իրականացրել են պետական ապահովագրական ընկերությունները, այնուհետև այս գործընթացում ներառվել են մասնավոր ընկերությունները: Այսպես, ԱՄՆ-ում պետական սուբսիդավորմամբ գյուղատնտեսության ապահովագրություն իրականացվել է դեռևս 1930-ականներից, սակայն մասնավոր ընկերությունները ներգրավվել են 1980-ականներին: Իսրայելում գյուղատնտեսության ապահովագրություն իրականացնում է 1967թ. հիմնադրված «KANAT» պետական ընկերությունը:¹⁴⁵ Նմանատիպ գյուղատնտեսության ապահովագրության պետական համակարգ է գործում նաև Հունաստանում: Ագրոապահովագրական ընկերության հիմնական նպատակը պետք լինի գյուղացիական տնտեսություններին ապահովագրական պաշտպանվածություն տրամադրելը: Ընկերությունը պետք է ստանձնի գյուղատնտեսական գործունեության հետ կապված այնպիսի ռիսկեր, որոնք ներկայումս հնարավոր չէ ապահովագրել ՀՀ ապահովագրական շուկայում: Ագրոապահովագրական ընկերությունն ունենալու է երկու հիմնական առանձնահատկություն՝

- պետական վերահսկողություն կառավարման և ֆինանսական գործունեության նկատմամբ,
- պարտավորությունների պետական երաշխավորություն:

¹⁴⁴ Ոսկանյան Գ., ՀՀ գյուղատնտեսության մեջ ապահովագրական համակարգի ներդրման քաղաքականությունը: // Ագրոգիտություն, 3-4, 2015.- էջ 89-90

¹⁴⁵ <http://kanat.co.il/images/KANAT2012.pdf>

Ագրոապահովագրական ընկերության ստեղծման միջոցառումները ներկայացրել ենք աղյուսակ 3.3.1.-ում, որի համար հիմք է հանդիսացել «Հայաստանի արտահանման ապահովագրական գործակալություն» ԱՓԲԸ-ի ստեղծման միջոցառումները:

Աղյուսակ 3.3.1.

Ագրոապահովագրական ընկերության ստեղծման միջոցառումների ցանկը*

Աշխատանքներ	Ժամկետ	Պատասխանատուներ	Մեկնաբանություն
1	2	3	4
Ագրոապահովագրական ընկերության ստեղծման մասին ՀՀ կառավարության որոշման նախագծի ներկայացում ՀՀ կառավարություն	2 ամիս	ՀՀ գյուղատնտեսության նախարարություն, ՀՀ ֆինանսների նախարարություն, ՀՀ էկոնոմիկայի նախարարություն	Տեղեկանք-հիմնավորում Ագրոապահովագրական ընկերության ստեղծման վերաբերյալ
Ագրոապահովագրական ընկերության կազմակերպական կառուցվածքի մասին որոշում և նախապատրաստող թիմի հավաքագրում	2 ամիս	Հիմնադիրներ, համակարգող մարմին	10-15 անձից բաղկացած թիմ, որի կազմում պետք է ընդգրկվեն գյուղատնտեսության, մարքեթինգի և վաճառքի, ռիսկերի գնահատման, ֆինանսական կառավարման, հաշվապահական հաշվառման, ՏՏ ապահովման, կառավարման համար պատասխանատու անձիք:

աղյուսակ 3.3.1.-ի շարունակությունը

1	2	3	4
Գյուղատնտեսության ապահովագրության ոլոր- տի պետական աջակ- ցության վերաբերյալ իրավական ակտերի նախագծերի մշակում	6 ամիս	ՀՀ գյուղատնտեսու- թյան նախարարու- թյուն, ՀՀ ֆինանս- ների նախարարու- թյուն, կառավարու- թյան իրավական հարցերով խորհուրդ, ՀՀ կենտրոնական բանկ, տեղական և միջազգային փորձա- գետներ	Համապատասխան օրենսդրական դաշտի փոփոխություններ, օրենքների և հայեցա- կարգերի նախագծերի մշակում:
Ագրոապահովագրական ընկերության կանոնա- դրական կապիտալին համարժեք գումարի ապահովում պետական բյուջեից	1 ամիս	ՀՀ ֆինանսների նախարարություն	Կանոնադրական կա- պիտալի ամբողջ գումա- րի վճարում՝ ընկերու- թյան գրանցման պահին:
Ագրոապահովագրական ընկերության կանո- նադրության մշակում, գրանցման և լիցենզիա ստանալու համար համա- պատասխան փաստա- թղթերի ներկայացում ՀՀ կենտրոնական բանկ	4 ամիս	Նախապատրաստող թիմ	Անհրաժեշտ փաստա- թղթերի հավաքագրում (գրանցման և լիցենզա- վորման դիմում, գործա- րար ծրագիր, ներքին կանոնակարգեր, ընկե- րության ղեկավարների ցանկը, գործունեության տարածքի համապա- տասխանության փաստաթուղթ և այլն)

1	2	3	4
Ապագա աշխատակազմի հավաքագրում	3 ամիս	Գործադիր մարմին, ՀՀ գյուղատնտեսության նախարարություն	Աշխատակազմի անդամները պետք է մասնակցեն ներքին կանոնների և կանոնակարգերի մշակման աշխատանքներին
Ներքին կանոնների և ընթացակարգերի մշակում	5 ամիս	Գործադիր մարմին, խորհրդատուներ, աշխատակազմ	Մշակել ապահովագրական պրոդուկտները: Իրականացնել մարքեթինգային, բացատրական և խորհրդատվական աշխատանքներ՝ օգտագործելով պետական հաստատությունների ներուժը:
Ղեկավարության և աշխատակազմի վերապատրաստում	2 ամիս	Գործադիր մարմին	Այս աշխատանքները պետք է համակարգվեն ապահովագրական պրոդուկտների մշակման աշխատանքների հետ զուգահեռ:
Միջազգային կազմակերպությունների հետ համագործակցության կապերի հաստատում	4 ամիս	Գործադիր մարմին, խորհրդատուներ	Միջազգային ապահովագրական և վերաապահովագրական ընկերություններ, դոնոր կազմակերպություններ

Աղյուսակը կազմվել է հեղինակի կողմից:

«Ապահովագրության և ապահովագրական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքի 8-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն ապահովագրական ընկերությունները և վերաապահովագրական ընկերությունները կարող են ստեղծվել բացառապես որպես բաժնետիրական կամ սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերություն: Բաժնետիրական ընկերություն է համարվում առևտրային կազմակերպություն հանդիսացող այն տնտեսական ընկերությունը, որի կանոնադրական կապիտալը բաժանված է ընկերության նկատմամբ բաժնետերերի պարտավորական իրավունքը հավաստիացնող որոշակի թվով բաժնետոմսերի:¹⁴⁶ Սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերություն է համարվում մեկ կամ մի քանի անձանց հիմնադրած ընկերությունը, որի կանոնադրական կապիտալը բաժանված է ընկերության կանոնադրությամբ սահմանված չափերով բաժնեմասերի:¹⁴⁷ «Ապահովագրության և ապահովագրական գործունեության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 11-րդ հոդվածի 1-ին մասում նշվում է. «Հայաստանի Հանրապետությունը, օտարերկրյա պետությունները, Հայաստանի Հանրապետության կամ օտարերկրյա պետության համայնքներն ընկերության մասնակից կարող են լինել բացառապես օրենքով սահմանված դեպքերում և կարգով»: Առաջարկում ենք նշված հոդվածում կատարել լրացում հետևյալ բովանդակությամբ. «Հայաստանի Հանրապետությունը կարող է հիմնադրել գյուղատնտեսության ապահովագրությամբ զբաղվող ապահովագրական ընկերություն: Ընկերությունը համապատասխան լիցենզիայի հիման վրա իրավասու է իրականացնել միայն այս օրենքի 8-րդ և 9-րդ դասերով ապահովագրություն: Ընկերության ընդհանուր կապիտալի չափը պետք է լինի Հայաստանի Հանրապետության տարածքում նոր ստեղծվող ապահովագրական ընկերության համար սահմանված ընդհանուր կապիտալի չափից ոչ պակաս»: Համաձայն ՀՀ կենտրոնական բանկի խորհրդի կողմից հաստատված «Ապահովագրական գործունեության հիմնական տնտեսական նորմատիվների չափը, ձևավորման և հաշվարկման կարգը» կանոնակարգ 3/02-ի ՀՀ-ում գործող ապահովագրական ընկերությունների ընդհանուր կապիտալի նվազագույն չափը պետք է լինի 1,5 մլրդ. ՀՀ

¹⁴⁶ «Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքը (ընդունված 25.09.2001թ., ՀՕ-232), հոդված 2

¹⁴⁷ «Սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքը (ընդունված 24.10.2001թ., ՀՕ-252), հոդված 3

դրամ:¹⁴⁸ Գտնում ենք, որ Ագրոապահովագրական ընկերության ընդհանուր կապիտալը պետք է լինի 1.95 մլրդ. դրամ, որից կանոնադրական կապիտալը՝ 1.5 մլրդ. դրամ և ընկերության գլխավոր պահուստը՝ 0.45 մլրդ. դրամ: Ընկերությունն իր գործունեության ընթացքում կարող է ներգրավվել ոչ միայն պետական բյուջեի միջոցները, այլև մասնակցել միջազգային տարբեր ծրագրերի և օգտվել միջազգային կառույցների տրամադրած միջոցներից:

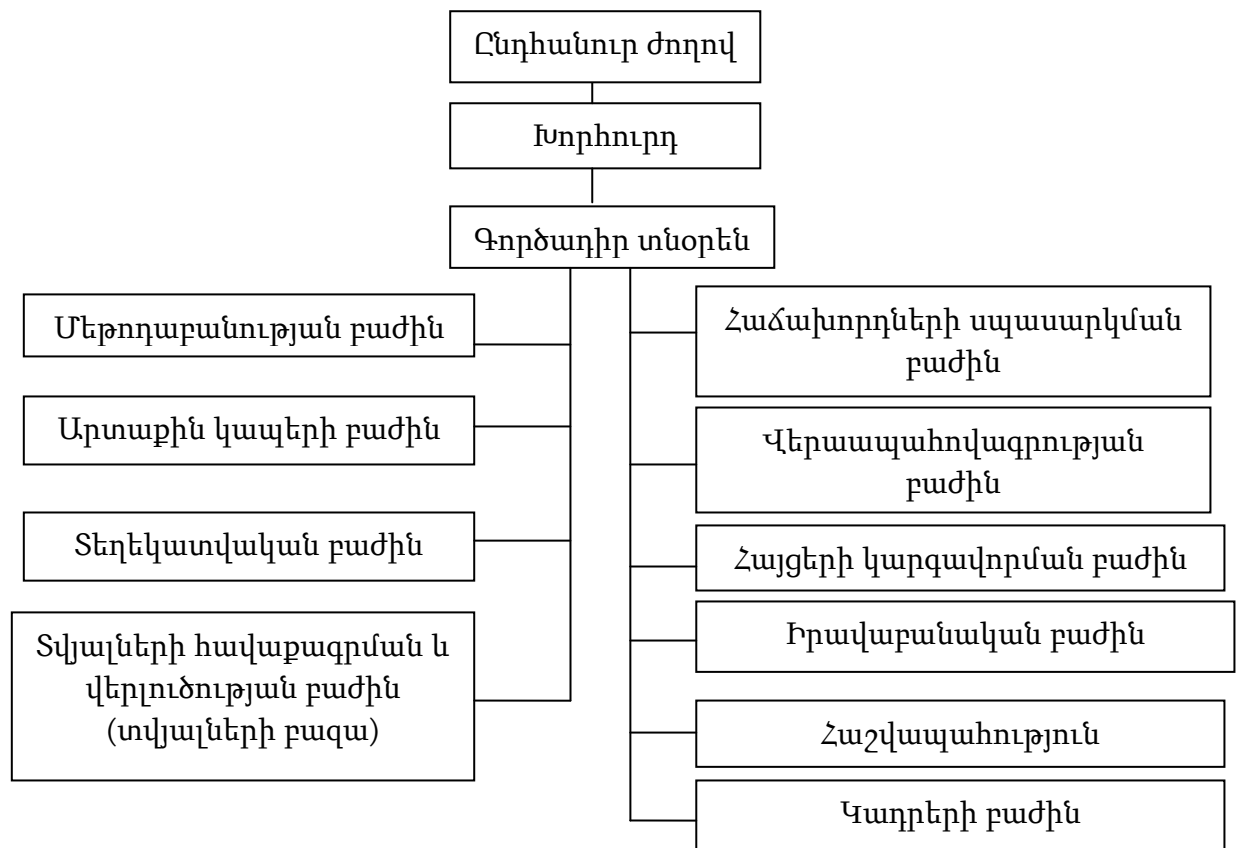
Ագրոապահովագրական ընկերության գործունեությունը պետք է ուղղված լինի ՀՀ-ում գյուղատնտեսության ապահովագրական համակարգի ներդրմանը, կայացմանը և հետագա զարգացմանը: Ընկերության հիմնական գործառույթներն են լինելու.

- պետական աջակցությամբ գյուղատնտեսության ապահովագրության վերաբերյալ խորհրդատվության և տեղեկատվության տրամադրում,
- պետական աջակցությամբ իրականացվող գյուղատնտեսության ապահովագրության պայմանների և կանոնակարգերի վերաբերյալ առաջարկությունների ներկայացում,
- գյուղատնտեսության ապահովագրության վերաբերյալ մասնագիտական տեղեկատվական նյութերի պատրաստում և հրապարակում,
- գյուղատնտեսության ապահովագրության ոլորտում վիճակագրական, տեղեկատվական-վերլուծական հետազոտությունների իրականացում,
- գյուղատնտեսության ապահովագրության պայմանագրերի կնքում և սպասարկում,
- վերաապահովագրական ընկերությունների հետ բանակցությունների վարում և պայմանագրերի կնքում,
- հաշվետվությունների կազմում և ներկայացում ՀՀ կենտրոնական բանկ և ՀՀ ֆինանսների նախարարություն,

¹⁴⁸ Հայաստանի Հանրապետության կենտրոնական բանկի խորհրդի 2007 թվականի հոկտեմբերի 2-ի կանոնակարգ 3/02 «Ապահովագրական գործունեության հիմնական տնտեսական նորմատիվների չափը, ձևավորման և հաշվարկման կարգը, վերաապահովագրողներին չարգելված համարելու չափանիշները հաստատելու մասին» 311 Ն որոշում, <https://www.cba.am/AM/laregulations/kan-302.pdf>

- ապահովագրական պահուստների ձևավորում և դրանց հաշվին ներդրումների իրականացում ՀՀ կենտրոնական բանկի կողմից սահմանված ուղղություններով և սահմանաչափերով և այլն:

Ագրոապահովագրական ընկերության կառավարման մարմիններն են լինելու ընդհանուր ժողովը, խորհուրդը, գործադիր մարմինը՝ գործադիր տնօրենը կամ տնօրինությունը: Ինչպես ցանկացած բաժնետիրական ընկերության, այնպես էլ Ագրոապահովագրական ընկերության ընդհանուր ժողովը ընկերության կառավարման բարձրագույն մարմինն է լինելու: Խորհուրդն իրականացնելու է ընկերության գործունեության ընդհանուր ղեկավարումը, որը պետք է կազմված լինի առնվազն 5 և առավելագույնը 13 անդամից: Ընկերության ընթացիկ գործունեության ղեկավարումն իրականացնելու է գործադիր տնօրենը կամ տնօրինությունը¹⁴⁹: Գծապատկեր 3.3.2.-ում ներկայացրել ենք առաջարկվող կառույցի կազմակերպական կառուցվածքը:

Գծապատկեր 3.3.2. Ագրոապահովագրական ընկերության կազմակերպական կառուցվածքը

Գծապատկերը կազմվել է հեղինակի կողմից:

¹⁴⁹ «Ապահովագրության և ապահովագրական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքը (ընդունված 09.04.2007, ՀՕ-177-Ն), գլուխ 5

Հայաստանի Հանրապետությունում մարդկային աղքատության մակարդակի կրճատումը հանդիսանում է կառավարության առաջնահերթ և գերակա խնդիրներից: Մարդկային աղքատության կրճատման նպատակով ՀՀ կառավարության կողմից ընդունվել են մի շարք ռազմավարական ծրագրեր, մասնավորապես Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2003թ. օգոստոսի 8-ի թիվ 994-Ն որոշմամբ ընդունվեց «Աղքատության կրճատման ռազմավարական ծրագիրը», Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2008թ. հոկտեմբերի 30-ի թիվ 1207-Ն որոշմամբ՝ «Կայուն զարգացման ծրագիրը» և այլն: Սպառումից բացի մարդկանց կենսամակարդակի, հետևաբար աղքատության վրա որոշակի ազդեցություն ունի նաև միջավայրը, որտեղ վերջիններս ապրում են: Նկատի ունենալով հանրապետությունում աղքատության մակարդակի բարձր ցուցանիշը, ինչպես նաև պետական սուղ միջոցները արդյունավետ օգտագործելու գերխնդիրը՝ կապիտալ ներդրումների արդյունավետության գնահատումը անհրաժեշտություն է:¹⁵⁰ Հաշվի առնելով այս ամենը՝ գտնում ենք, որ Ագրոապահովագրական ընկերության միջոցով ՀՀ գյուղատնտեսությունում ապահովագրական համակարգի ներդրումը, կնպաստի հատկապես գյուղական համայնքներում աղքատության մակարդակի նվազեցմանը:

Բազմիցս նշվել է, որ գյուղատնտեսությունը հանդիսանում է ռիսկային ոլորտ, ինչը պայմանավորված է հիմնականում տարերային աղետներով: Տարերային աղետների կառավարման համապատասխան մեխանիզմների բացակայությունը բերում է գյուղատնտեսության ոլորտում ներդրումներ կատարելու գրավչության նվազեցմանը, ցանքատարածությունների, գյուղատնտեսական համախառն արտադրանքի կրճատմանը: Գյուղատնտեսության ապահովագրության համակարգի ներդրումը կնպաստի նշված ցուցանիշների դրական տեղաշարժերին:

Յուրաքանչյուր տարերային աղետից հետո կառավարության կողմից համապատասխան միջոցառումներ են ձեռնարկվում աղետներից տուժած գյուղացիական տնտեսություններին աջակցելու նպատակով: Նմանատիպ հետադետային օգնությունները չնախատեսված ծախսեր են պետության համար: Անհրաժեշտ է նկատի

¹⁵⁰ Հայաստանի Հանրապետության որոշում 2013 թվականի N-Ն, Համայնքի սոցիալ-տնտեսական զարգացման մակարդակի ամփոփ համաթվի հաշվարկման մեթոդաբանությունը հաստատելու մասին (նախագիծ, արձանագրային). - էջ 13-14

ունենալ, որ պետական աջակցությամբ գյուղատնտեսության ապահովագրությունը հնարավորություն է տալիս բարձրացնել պետական բյուջեի միջոցների օգտագործման արդյունավետությունը, ինչը կապված է տարերային աղետներից հետո գյուղացիական տնտեսություններին տրամադրած միջոցների կրճատման հետ: Որպես գյուղատնտեսական ռիսկերի ապահովագրության հիմնական գործառույթ կարելի է առանձնացնել տնտեսավարող սուբյեկտների շահերի պաշտպանությունը և բյուջեի բեռնվածության նվազեցումը: Գյուղատնտեսության ապահովագրությունը կապահովի գյուղատնտեսական արտադրության անընդհատությունը, որն էլ իր հերթին կբերի ոլորտում ներդրումներ կատարելու գրավչության բարձացմանը: Գյուղատնտեսության ապահովագրությունը կարող է նպաստել նաև գյուղատնտեսության տեխնիկական և տեղնոլոգիական մոդերնիզացմանը, ինչն էլ կհանգեցնի գյուղատնտեսական մթերքների մրցունակության բարձրացմանը:

Ամփոփելով կարող ենք նշել, որ ՀՀ գյուղատնտեսությունում ապահովագրական համակարգի ներդրումը կնպաստի՝

- գյուղացիական տնտեսությունների եկամուտների կայունացմանը,
- գյուղատնտեսությունում ներդրումներ կատարելու գրավչության բարձրացմանը,
- գյուղատնտեսական աշխատանքի նկատմամբ մոտիվացիայի բարձրացմանը,
- ցանքատարածությունների ավելացմանը,
- գյուղատնտեսությունում զբաղվածների թվաքանակի ավելացմանը,
- աղքատության և արտագաղթի մակարդակների նվազեցմանը,
- գյուղական համայնքներում ապահովագրական մշակույթի տարածմանը,
- ապահովագրական շուկայի զարգացմանը,
- ապահովագրության ոլորտի մասնագետների համար նոր աշխատատեղերի ստեղծմանը,
- պետական բյուջեի միջոցների արդյունավետ օգտագործմանը,
- վարկային միջոցների ձեռքբերման հնարավորությունների ընդլայնմանը և այլն:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Ատենախոսության շրջանակներում իրականացված ուսումնասիրությունների և վերլուծությունների արդյունքում հանգել ենք հետևյալ եզրակացությունների.

1. Ապահովագրությունը ներկայումս հանդիսանում է գյուղատնտեսական ռիսկերի կառավարման ամենաարդյունավետ գործիքներից, որի շնորհիվ գյուղատնտեսությունում տնտեսավարող սուբյեկտները տարատեսակ ռիսկերի տեղի ունենալու արդյունքում ստանում են համապատասխան փոխհատուցում: ՀՀ գյուղատնտեսությունում ապահովագրական համակարգի ներդրումը դարձել է օբյեկտիվ անհրաժեշտություն, քանի որ դրա բացակայությունն իր բացասական ազդեցությունն է թողնում ոլորտի կայունության և զարգացման վրա:
2. Գյուղատնտեսության ապահովագրությունն ի տարբերություն գույքի ապահովագրության այլ տարատեսակների ունի մի շարք առանձնահատկություններ, որոնցով էլ որոշ չափով պայմանավորված է դրա ներդրման բարդությունը: Մասնավորապես, գյուղատնտեսության ապահովագրության օբյեկտները կենդանի օրգանիզմներ են, որոնք անընդհատ գտնվում են աճի ու զարգացման գործընթացում: Գյուղատնտեսական ռիսկերին բնորոշ է սիստեմատիկ բնույթը, որն արտահայտվում է տարածքային մեծ ընդգրկվածությամբ և առաջացած վնասների հսկայական չափերով: Տեղեկատվական անհամաչափության վտանգն առկա է ապահովագրական գրեթե բոլոր պրոդուկտների, սակայն գյուղատնտեսության ապահովագրության դեպքում այդ վտանգն ավելի ցայտուն է դրսևորվում: Գյուղատնտեսության ապահովագրության առանձնահատկություններով պայմանավորված՝ պետական աջակցության անհրաժեշտություն է առաջանում:
3. Գյուղատնտեսության ապահովագրությունը բազմաթիվ երկրներում հանդիսանում է պետական ագրարային քաղաքականության հիմնական ուղղություններից մեկը, որի միջոցով պետությունը փորձում է կայունացնել գյուղացիական տնտեսությունների եկամուտները և ապահովել երկրի պարենային անվտանգությունը: Կիրառվում են գյուղատնտեսության ապահովագրության պետական աջակցության տարբեր ձևեր (ապահովագրավճարների սուբսիդավորում, վերա-ապահովագրական պաշտպանվածության տրամադրում, օրենսդրական դաշտի ապահովում, խորհրդատվության և տեղեկատվության տրամադրում, գիտահետա-

գոտական աշխատանքների իրականացում և այլն), որոնցից ամենատարածվածն ապահովագրավճարների սուբսիդավորումն է:

4. ՀՀ գյուղատնտեսության ոլորտն ամեն տարի հսկայական վնասներ է կրում տարատեսակ ռիսկերի հետևանքով, որն իր բացասական ազդեցությունն է թողնում ոչ միայն գյուղատնտեսությունում տնտեսավարողների, այլև ամբողջ հասարակության վրա: Իհարկե, ՀՀ կառավարությունը փորձում է որոշակի օգնություն ցուցաբերել այդ ռիսկերի տեղի ունենալու արդյունքում վնաս կրած գյուղացիներին, սակայն պետական բյուջեի հնարավորությունները թույլ չեն տալիս ամբողջությամբ փոխհատուցել առաջացած վնասները: Գյուղատնտեսության ոլորտի ամենաանկանխատեսելի, վտանգավոր և դժվար կառավարվող ռիսկերից են տարերային աղետները, որոնք պետք է կառավարել ապահովագրական համակարգի միջոցով: Գյուղատնտեսական մնացած ռիսկերը կարելի է կառավարել ռիսկի կառավարման այլ գործիքների կիրառմամբ:
5. ՀՀ-ում գյուղատնտեսության ապահովագրության ներդրման գործընթացում կարևորվում է ապահովագրական պրոդուկտի ճիշտ ընտրությունը, որով մեծապես պայմանավորված է գյուղատնտեսության ապահովագրական համակարգի կայացումը և հետագա զարգացումը: Հաշվի առնելով կարկուտի տեղալու հաճախականությունը, լոկալ բնույթը և դրա հետևանքով առաջացած վնասների հսկայական չափերը՝ վստահ կարելի է նշել, որ ՀՀ-ում գյուղատնտեսության ապահովագրությունը պետք է սկսել կարկուտի ապահովագրությունից՝ ներառելով հացահատիկային մշակաբույսերը:
6. Ինդեքս ապահովագրության առավելությունները թույլ են տալիս ավելի դյուրին կազմակերպել գյուղատնտեսության ապահովագրության իրականացման գործընթացը: Ներկայումս գործում են մի շարք միջազգային կառույցներ, որոնք աջակցում են զարգացող երկրներին ինդեքս ապահովագրության ներդրման հետ կապված հարցերում: Առաջարկվում է ՀՀ գյուղատնտեսությունում սիստեմատիկ բնույթի ռիսկերը (ցրտահարություն, ուժեղ քամիներ, երաշտ) կառավարել ինդեքս ապահովագրության միջոցով: Միջազգային փորձագետների խորհրդատվությամբ տեղի մասնագետները պետք է իրականացնեն ռիսկերի քարտեզագրում, կազմեն

աշխատանքայի պլան և իրականացնել պիլոտային ծրագիր մեկ կամ երկու մարզերում:

7. ՀՀ-ում գյուղատնտեսության ապահովագրության իրականացման համար բացակայում է համապատասխան իրավաօրենսդրական դաշտը, որի հետ կապված անհրաժեշտություն է առաջանում կատարել համապատասխան փոփոխություններ ներկայիս գործող իրավական ակտերում և համալրել դրանք նորերով: Մասնավորապես առաջարկվում է մշակել և գործողության մեջ դնել «Պետական աջակցությամբ գյուղատնտեսության ապահովագրության մասին» ՀՀ օրենքը, «Փոխադարձ ապահովագրության մասին» ՀՀ օրենքը, ինչպես նաև մշակել և իրագործել գյուղատնտեսության ապահովագրության երկարաժամկետ (10 տարի) և կարճաժամկետ (1 տարի) ծրագրերը:
8. Վնասների գնահատումը գյուղատնտեսության ապահովագրության ամենաբարդ և կարևորագույն գործընթացներից է, որի հետ կապված առաջարկվում է հիմնել անկախ փորձագետների ինստիտուտը: Անկախ փորձագետը պետք է բավարարի մի շարք պահանջների (համապատասխան մասնագիտություն, բավարար գիտելիքներ, աշխատանքային փորձ և այլն) և ստանա անկախ փորձագետի որակավորման վկայական: Փորձագետների որակավորման համար պետք է ստեղծվի որակավորման հանձնաժողով, իսկ փորձագետների որակավորման կարգը պետք է սահմանվի ՀՀ կառավարության կողմից:
9. Գյուղատնտեսությունում ապահովագրական իրականացման կարևորագույն հարցերից է վերաապահովագրական պաշտպանվածությունը, քանի որ ապահովագրական ընկերության համար բավականին բարդ է գյուղատնտեսական ռիսկերի հետևանքով առաջացած վնասների փոխհատուցման հետ կապված ամբողջ պատասխանատվությունն իր վրա վերցնել: Գյուղատնտեսության ապահովագրության գծով վերաապահովագրություն կարելի է ձեռք բերել կա՛մ պետությունից, կա՛մ միջազգային վերաապահովագրողներից: Հաշվի առնելով միջազգային վերաապահովագրական ընկերությունների առավելությունները՝ առաջարկվում է գյուղատնտեսության ապահովագրության ներդրման սկզբնական փուլում վերաապահովագրական ծածկույթ ձեռք բերել առաջատար միջազգային վերաապահովագրողներից:

10. Գյուղատնտեսության ապահովագրության ներդրման սկզբնական փուլում կարևորվում է գյուղատնտեսության ապահովագրության վերաբերյալ խորհրդատվության և տեղեկատվության տրամադրումը, քանի որ գյուղատնտեսությունում տնտեսավարողները թյուր պատկերացումներ ունեն գյուղատնտեսության ապահովագրության վերաբերյալ: Մասնավորապես, ինդեքս ապահովագրությունը նոր պրոդուկտ է ոչ միայն ապահովադիրների, այլև ապահովագրողների և վերահսկող մարմինների համար: Առաջարկվում է դիմել միջազգային այն կառույցներին, որոնք համապատասխան աջակցություն են տրամադրում զարգացող երկրներին գյուղատնտեսության ապահովագրական համակարգի ներդրման ուղղությամբ:
11. Գյուղատնտեսական մշակաբույսերի ապահովագրության պայմանագրերը սովորաբար կնքվում են ցանքը կատարելուց հետո, իսկ ապահովագրավճարները մուծվում են պայմանագիրը կնքելու պահին: Սակայն գյուղացու համար դա ապահովագրավճարը մուծելու ամենաանհարմար ժամանակն է, քանի որ կատարում է հսկայական ծախսեր վար ու ցանքի հետ կապված: Առաջարկվում է գյուղատնտեսության ապահովագրության ապահովագրավճարները վճարել բերքահավաքից հետո, սակայն պայմանագիրը պետք է ուժի մեջ մտնի հաջորդ տարի ցանքը կատարելուց 15 օր հետո: Հենց այդ ժամանակ էլ ապահովադիրը պետք է ստանա իր վճարած ապահովագրավճարի 50%-ը պետությունից՝ որպես սուբսիդավորման գումար:
12. ՀՀ-ում գործող ապահովագրական ընկերությունները ներկայումս գյուղատնտեսության ապահովագրություն չեն իրականացնում: Միայն «Ինգո Արմենիա» և «Ռոսգոսստրախ» ընկերություններն են որոշակի տեսական բնույթ կրող աշխատանքներ տանում այս ուղղությամբ: Գյուղացիական տնտեսությունների շրջանում կատարված հարցման արդյունքները փաստում են մասնավոր ապահովագրողների նկատմամբ բնակչության վստահության ցածր մակարդակի մասին: Առաջարկվում է հիմնադրել պետական ապահովագրական ընկերություն (Ագրոապահովագրական ընկերություն), որը պետք է իրականացնի բացառապես գյուղատնտեսական ռիսկերի ապահովագրություն:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

Պաշտոնական տվյալներ

1. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրություն (փոփոխություններով) (ընդունված 05.07.1995), Երևան, <http://www.concourt.am/armenian/constitutions/>
2. ՀՀ քաղաքացիական օրենսգիրք, Երևան, 1998
<http://www.arlis.am/documentview.aspx?docid=74658>
3. «Ապահովագրության և ապահովագրական գործունեության մասին» ՀՀ օրենք (ընդունված 09.04.2007, ՀՕ-177-Ն),
<http://www.arlis.am/documentview.aspx?docID=66362>
4. «Սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենք (ընդունված 24.10.2001թ., ՀՕ-252),
<http://www.arlis.am/documentview.aspx?docid=80069>
5. «Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենք (ընդունված 25.09.2001թ., ՀՕ-232), <http://www.arlis.am/documentview.aspx?docID=69106>
6. «Գյուղատնտեսական կոոպերատիվների մասին» ՀՀ օրենք (ընդունված 21.12.2015)
<http://minagro.am/public/uploads/2016/01/orenq.pdf>
7. ՀՀ կառավարության 2005 թվականի հոկտեմբերի 27-ի «Գյուղատնտեսության սուբսիդավորման ուղղությունների և մեխանիզմների հայեցակարգի մասին» N 2310-Ն որոշում, <http://www.arlis.am/DocumentView.aspx?docid=21930>
8. ՀՀ կառավարության 2010 թվականի նոյեմբերի 4-ի «Հայաստանի Հանրապետության գյուղի և գյուղատնտեսության 2010-2020 թվականների կայուն զարգացման ռազմավարությունը և Հայաստանի Հանրապետության գյուղի և գյուղատնտեսության 2010-2020 թվականների կայուն զարգացման ռազմավարության կատարումն ապահովող միջոցառումների ցանկը հաստատելու մասին» N 1476-Ն որոշում,
https://www.e-gov.am/u_files/file/decrees/kar/2010/11/10_1476_1.pdf
9. ՀՀ կառավարության 1995 թվականի հուլիսի 5-ի «Հանրապետությունում գյուղատնտեսական գործունեությամբ զբաղվողների գույքի կամավոր ապահովագրության մասին» N 404 որոշում, <http://www.arlis.am/documentview.aspx?docid=5744>

10. ՀՀ կառավարության 2013 թվականի հոկտեմբերի 17-ի «Հայաստանի Հանրապետության հողային ֆոնդի առկայության և բաշխման վերաբերյալ 2013 թվականի հաշվետվության (հողային հաշվեկշռի) մասին» N 1184-Ն որոշում, <http://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=86423>
11. Գյուղատնտեսության ապահովագրության ներդրման հայեցակարգի նախագիծ, 2008թ., <http://old.minagro.am/doc/apahovagr.hayec.pdf>
12. Հայաստանի Հանրապետության կենտրոնական բանկի խորհրդի 2007 թվականի հոկտեմբերի 2-ի կանոնակարգ 3/02 «Ապահովագրական գործունեության հիմնական տնտեսական նորմատիվների չափը, ձևավորման և հաշվարկման կարգը, վերաապահովագրողներին չարգելված համարելու չափանիշները հաստատելու մասին» 311 Ն որոշում, <https://www.cba.am/AM/laregulations/kan-302.pdf>
13. Կլիմայի փոփոխության մասին երկրորդ ազգային հաղորդագրություն/ՀՀ բնապահպանության նախարարություն: Խմբ. Մ.Վերմիշև. - Եր.: Լուսարաց, 2010. - 146 էջ
14. Հայաստանի Հանրապետության 2015-2017թթ. պետական միջնաժամկետ ծախսերի ծրագիր, <http://www.gov.am/files/docs/1381.pdf>
15. Федеральный Закон РФ “О государственной поддержке в сфере сельскохозяйственного страхования и о внесении изменений в Федеральный закон “О развитии сельского хозяйства””, 2011, <http://www.fagps.ru/index.php/dokumenty/federalnye-zakony>
16. Федеральный Закон РФ “О взаимном страховании”, 2007, http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_72848/
17. Федеральный Закон РФ “О развитии сельского хозяйства”, 2006, <http://www.fagps.ru/index.php/dokumenty/federalnye-zakony>
18. Постановление Правительство Российской Федерации от 22.12.2012 N 1371 ,ОБ изменении Правил предоставления и распределения субсидий из федерального бюджета бюджетам субъектов Российской Федерации на возмещение части затрат сельскохозяйственных товаропроизводителей на уплату страховых премий по договорам сельскохозяйственного страхования (вместе с изменениями Постановления Правительства Российской Федерации от 26 декабря 2014 г. N 1520, <http://www.fagps.ru/index.php/dokumenty/postanovleniya-pravitelstva>

19. Постановление Правительства РФ от 22 ноября 2004 г. N 670 “О распределении дотаций на выравнивание бюджетной обеспеченности субъектов Российской Федерации” (с изменениями и дополнениями), <http://base.garant.ru/187556/#friends>
20. Приказ Минсельхоза России от 14.04.2015 г “Об утверждении методик определения страховой стоимости и размера утраты (гибели) урожая сельскохозяйственной культуры и посадок многолетних насаждений, утраты (гибели) сельскохозяйственных животных”
<http://www.fagps.ru/index.php/dokumenty/prikazy-ministerstva-selskogo-khozyajstva>
21. Проект Концепции совершенствования сельскохозяйственного страхования, осуществляемого с государственной поддержкой, на период до 2020 года, Утверждена распоряжением Правительства Российской Федерации,
http://www.mcx.ru/documents/document/v7_show/14305.312.htm
22. Устав некоммерческой организации “Национальный союз агростраховщиков”, Москва, 2011. - 26 с., <http://www.naai.ru/o-soyuze/ustav/>
23. Указ Президента Республики Беларусь от 31 декабря 2006 г. N 764 “Вопросы обязательного страхования сельскохозяйственных культур, скота и птицы”,
<http://laws.newsby.org/documents/ukazp/pos01/ukaz01052.htm>

Վիճակագրական և տեղեկատվական նյութեր

24. Հայաստանի վիճակագրական տարեգիրք 2015,
<http://www.armstat.am/am/?nid=45&year=2015>
25. Աղքատության պատկերը Հայաստանում 2008-2014թթ. էջ 22-23,
http://www.armstat.am/file/article/5.poverty_2015a_2.pdf
26. «Հայաստանի սոցիալական պատկերը և աղքատությունը» Զեկույց (2014թ. տնային տնտեսությունների կենսապայմանների ամբողջացված հետազոտության հիմնական արդյունքները), ք. Երևան - 2015թ, նոյեմբերի 23. - 4 էջ,
<http://www.armstat.am/file/doc/99493318.pdf>
27. Շրջակա միջավայրը և բնական պաշարները ՀՀ-ում 2014թ. - էջ 127-143
<http://www.armstat.am/file/article/17.art.pdf>

28. Հաշվետվություն Հայաստանի Հանրապետության Արմավիրի մարզպետի 2013 թվականի 5 ամիսների գործունեության և մարզի սոցիալ-տնտեսական վիճակի մասին, Հավելված ՀՀ կառավարության 2013թ. հունիսի 13-ի նիստի N 23 արձանագրային որոշման. - 23 էջ,
https://www.e-gov.am/u_files/file/decrees/arc_voroshum/2013/06/qax23-1.pdf
29. Հաշվետվություն Հայաստանի Հանրապետության 2014 թվականի պետական բյուջեի կատարման վերաբերյալ. - 230 էջ,
http://www.parliament.am/draft_docs5/K-772/K-772_hashvetvutyun.pdf
30. Доклад о состоянии рынка сельскохозяйственного страхования, осуществляемого с государственной поддержкой в Российской Федерации в 2014 году, ФГБУ «ФАГПССАП» МИНСЕЛЬХОЗА РОССИИ, Москва 2015 – 34 с.,
http://www.fagps.ru/doc/doklad_2014.pdf
31. World insurance in 2012: Progressing on the long and winding road to recovery, Swiss Re. sigma, No3/2013, - 42 p.,
http://media.swissre.com/documents/sigma3_2013_en.pdf
32. World insurance in 2014: back to life, Swiss Re, sigma, No4/2015 . – 44p.,
http://www.tsb.org.tr/images/Documents/Raporlama/2015/sigma4_2015_en.pdf

Մասնագիտական գրականություն

33. Ալեքսանյան Վ., ՀՀ Արագածոտնի մարզի գյուղատնտեսության ռիսկերի կառավարման մի քանի հարցեր: // «ՀՀ սոցիալ-տնտեսական կայուն զարգացման հիմնախնդիրները» գիտական հոդվածների ժողովածու-4: Երևան, «Ա. Շիրակացի» միջազգային հարաբերությունների համալսարանի հրատարակչություն, 2010. - էջ 187-195
34. Ավետիսյան Ա., Ոսկանյան Գ., Միրզոյան Ծ., Գյուղատնտեսության ոլորտում ապահովագրական համակարգի ներդրումը որպես կլիմայական ռիսկերի մեղմման միջոց: // Ֆինանսներ և էկոնոմիկա, #1, (163), հունվար, 2014.- էջ 38-41
35. Ավետիսյան Ս., Հայաստանի գյուղատնտեսությունը և ագրովերամշակումը: / Եր.: «Լիմուշ» հրատարակչություն, 2010. - 238 էջ

36. Ավետիսյան Ս., Հայաստանի Հանրապետության պարենային անվտանգության հրատապ խնդիրներ: / Եր.: Տնտեսագետ, 2014. - 96 էջ. - («Ամբերդ» մատենաշար)
37. Ավետիսյան Ս., Հարրիս Ռ., Բայադյան Ա. և ուրիշներ, Գյուղատնտեսական գործունեության տնտեսագիտական ուղեցույց: / Երևան: «Առերեսում»-ԱՆԻ, («Օգնություն ագարակատիրոջը» մատենաշար), 1998. - 96 էջ
38. Դավթյան Գ., Մարգարյան Լ., Աբգարյան Վ. և ուրիշներ, Գյուղատնտեսության արտադրության կազմակերպում: Ուսումնական ձեռնարկ ագրոպարենային ոլորտի տնտեսագիտական, ագրոնոմիական ու ճարտարագիտական մասնագիտությունների ուսանողների համար: / Եր., Հայկական գյուղատնտեսական ակադեմիա, 2004. - 430 էջ
39. Եղիազարյան Ա., Հայաստանի տնտեսության կառուցվածքային վերլուծությունը (հատվածային, զբաղվածության և եկամտային ասպեկտներ): // 21-րդ դար, թիվ 3 (55), 2014. էջ - 41-67
http://www.noravank.am/upload/pdf/3.Ashot_Yeghiazaryan_21_DAR_03_2014.pdf
40. Ծպնեցյան Հ.Ս., Հայաստանի Հանրապետության ագրարային ոլորտի ենթակառուցվածքների ձևավորման հիմնախնդիրներն անցումային տնտեսության պայմաններում: Մենագրություն: / Եր.: Հեղինակային հրատարակություն, 2005. - 266 էջ
41. Կարապետյան Կ., Ոսկանյան Գ., Պետական կարգավորումն ու ապահովագրական համակարգի ներդրման միտումները ՀՀ գյուղատնտեսությունում: // Երևանի պետական համալսարան, Տնտեսագիտության ֆակուլտետ, Տնտեսագիտության ժամանակակից հիմնահարցեր, Ուսանողների, ասպիրանտների և երիտասարդ գիտնականների միջազգային 2-րդ գիտաժողով, նյութերի ժողովածու, ԵՊՀ ԵԳՄ, Երևան - 2014. - էջ 33-37
42. Կիրակոսյան Կ., Ապահովագրական գործ: Ուս. ձեռնարկ: / 2-րդ հրատ., Եր.: Կոունկ, 2011. - 352 էջ
43. Կիրակոսյան Կ., Գյուղատնտեսական կենդանիների փոխադարձ ապահովագրության կազմակերպումը, Ագրոգիտասփյուռի գրադարան (Խորհրդատվություն ֆերմերին), Երևան, 2007. - 43 էջ
44. Հայկազյան Վ., Հայաստանի գյուղատնտեսության խնդիրները և զարգացման հեռանկարները. - 41-66 էջ, http://www.noravank.am/upload/pdf/103_am.pdf

45. Հակոբյան Լ.Լ., Ճեպեճյան Շ.Ա., Գյուղատնտեսության էկոնոմիկա: Ուսումնական ձեռնարկ բուհերի համար: / Երևան, ՀՊԱՀ, 2012. - 268 էջ
46. Հայրապետյան Վ., «Գյուղատնտեսության ապահովագրության հիմնախնդիրները և դրանց լուծման ուղիները ՀՀ-ում» ատենախոսության սեղմագիր, 2009. -18 էջ
47. Հովսեփյան Ի., «Գյուղատնտեսական բերքի ապահովագրության հիմնախնդիրները ՀՀ-ում» ատենախոսության սեղմագիր, Երևան, 2011. - 24 էջ
48. Ղազարյան Ս., Ղազարյան Է., Փաշինյան Ա., Գյուղացիական տնտեսությունների հեռանկարային զարգացման հիմնախնդիրները Հայաստանի Հանրապետությունում: // Սոցիալ-տնտեսական զարգացման արդի հիմնախնդիրները Հայաստանի Հանրապետությունում (հանրապետական գիտաժողովի նյութեր). - Եր.: «Գիտություն» հրատ., 2008. - էջ 206-211
49. Ծուղուրյան Ա., Աբգարյան Կ., Ապահովագրական գործ: Ուս.ձեռնարկ:/ Եր., 2007. - 576 էջ
50. Մաթևոսյան Հ., Զիլինգարյան Ա., Աղետների ռիսկի նվազեցում, Աղետների ռիսկի կառավարումը տեղական մակարդակում, ուսումնամեթոդական ձեռնարկ:/ Հայաստան, Երևան, 2011. - 166 էջ
51. Մանուչարյան Մ., «Գույքային ապահովագրության վիճակը և զարգացման ուղիները Հայաստանի Հանրապետության ագրարային համակարգում» ատենախոսության սեղմագիր, 2014. - 30 էջ
52. Մարգարյան Ս., «Գյուղատնտեսության ապահովագրության իրականացման հիմնախնդիրները Հայաստանի Հանրապետությունում» ատենախոսության սեղմագիր, Երևան, 2006. - 24 էջ
53. Ոսկանյան Ա., Ոսկանյան Գ., Գյուղատնտեսության ապահովագրության միջազգային փորձի համեմատական վերլուծությունը:// Ագրոգիտություն, 9-10, 2012.- էջ 536-541
54. Ոսկանյան Ա., Ոսկանյան Գ., Գյուղատնտեսության ապահովագրության առանձնահատկությունները և ՀՀ-ում դրանց ներդրման անհրաժեշտությունը:// «Տեղեկատվական տեխնոլոգիաներ և կառավարում», N 5, 2012. - էջ 130-139
55. Ոսկանյան Ա., Ոսկանյան Գ., Գյուղատնտեսության ապահովագրության ոլորտում պետական աջակցության ՌԴ փորձի ուսումնասիրումը և կիրառման հեռա-

- նկարները ՀՀ-ում: // Материалы международной научной конференции по проблемам продовольственной обеспеченности и биоразнообразия/ НАУА; Ред.кол.: Д.П. Петросян и др. -Ереван, Изд-во НАУА, 2014. - с. 217-220
56. Ոսկանյան Ա., Ոսկանյան Գ., ՀՀ-ում գյուղատնտեսության ապահովագրության ներդրման խոչընդոտներն ու պետական աջակցության անհրաժեշտությունը: // Ագրոգիտություն, 1-2, 2013. - էջ 32-36
57. Ոսկանյան Գ., Ինդեքս ապահովագրության միջազգային փորձը: // Материалы международной научной конференции по проблемам продовольственной обеспеченности и биоразнообразия / НАУА; Ред.кол.: Д.П. Петросян и др. - Ереван, Изд-во НАУА, 2014. - с. 225-229
58. Ոսկանյան Գ., Ոսկանյան Ա., Գյուղատնտեսական ռիսկերի կառավարումը ինդեքս ապահովագրության միջոցով: // Ագրոգիտություն, 3-4, 2014. - էջ 107-110
59. Ոսկանյան Գ., ՀՀ գյուղատնտեսության մեջ ապահովագրական համակարգի ներդրման քաղաքականությունը: // Ագրոգիտություն, 3-4, 2015. - էջ 87-91
60. Պետրոսյան Ա.Ն., Վիճակագրության ընդհանուր տեսություն: Ուսումնական ձեռնարկ: / Եր.: Տնտեսագետ, 2008. - 282 էջ
61. «ՀՀ գյուղատնտեսության ոլորտում կոոպերացիայի զարգացման հիմնախնդիրները» գիտաժողովի նյութեր / խմբ.՝ Ա.Ա. Հարությունյան. - Եր.: ՀՊԱՀ, 2010. - 114 էջ
62. Փաշինյան Ա., «Ռիսկերի կառավարումը և ապահովագրական համակարգի ներդրումը ՀՀ գյուղատնտեսությունում» ատենախոսության սեղմագիր, Երևան, 2009. - 26 էջ
63. Ахведиани Ю.Т., Страхование: учебник для студентов, обучающихся по специальностям (060400) ,Финансы и кредит, (060500) ,Бухгалтерский учет, анализ и аудит / М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2012. – 543 с.
64. Богачев А.И., Полякова А.А., Современное состояние и перспективы развития агрострахования с государственной поддержкой// Научный журнал КубГАУ, N80 (06), 2012.-11 с., <http://cyberleninka.ru/article/n/sovremennoe-sostoyanie-i-perspektivy-razvitiya-agrostrahovaniya-s-gosudarstvennoy-podderzhkoy>

65. Борисов А. Б., Большой экономический словарь: / – М. : Книжный мир, 2003. – 895 с.,
66. Восканян А.Е., Восканян Г.В., Карапетян К.Л., Государственное регулирование и новые подходы политики развития сельского хозяйства Республики Армения:// Российская экономическая модель-3: институты развития: сб. Материалов Междунар. науч.-практ.конф. (14-18 мая 2014г., г. Анапа). – Краснодар, 2014. – с. 58-63
67. Жичкин К.А., Шумилина Т.В., Страхование рисков сельскохозяйственных организаций в условиях государственной поддержки : монография / Самара : РИЦ СГСХА, 2013. – 191 с.
68. Куликов Н.И., Бебенко Е.Ю., Чайникова Л.Н., Страхование бизнеса: учебное пособие.-Тамбов: Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та, 2006. – 128 с.
69. Мухтарканова Г., Практика и особенности обязательного агрострахования в Республике Казахстан, <http://www.agroinsurance.com/ru/practice/?pid=7871>
70. Страны мира, современный справочник, Москва, 2006. – 608 с.
71. Шахов В.В., Страхование: Учебник:/ М.: “Анkil”, 2002. – 480 с.
72. Шахов В.В., Ахвледиани Ю.Т., Страхование: Учебник для студентов вузов, обучающихся по специальностям: ,Финансов и кредитѳ, ,Бухгалтерский учет, анализ и аудитѳ: / 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2006. – 511 с.
73. Щербаков В.В., Партнерство государства и бизнеса в страховании сельскохозяйственных рисков: вызовы нового времени и перспективы развития. Монография: / Москва, 2011. – 209 с., <http://apstrah.ru/docs/public/monography/mdoc.docx>.
74. Agricultural Risk Management in the Caribbean: / Lessons and Experiences 2009 - 2012, October 2012. – 64p.
75. Bulent Bora, General Meneger of TARSIM, Subsidised agricultural insurance in Turkey (TARSIM): //, Turkey, 2010. – p. 12-19,
<http://www.mapfre.com/mapfrere/docs/html/revistas/trebol/n54/docs/Articulo2en.pdf>
76. Climate Risk Adaptation and Insurance in the Caribbean:/2011. www.climate-insurance.org
77. Daniel J. Clarke, Olivier Mahul, Kolli N.Rao, Niraj Verma, Weather Based Crop Insurance in India: / March 2012 - 29p.

78. Eric Grant, The Social and economic Value of Insurance, A Geneva Association Paper: / September 2012. - 33p.
79. Fernando J. Burgaz Moreno Director State Organisation of Agricultural Insurance, The Spanish combined agricultural insurance system: / International Conference: "Agricultural Insurance and income guarantee" - 33p.
http://aplicaciones.magrama.es/documentos_pwe/confe/burgaz-ing.pdf
80. Gephart W.F., Principles of Insurance: / New York. The Macmillan Company, 1911. - 313p.
81. Global Index Insurance Facility (GIIF), Expanding Access to Index-Based Insurance in Developing Countries: / October - November 2012 Newsletter
82. Hüran Ucak, Ali Berk, Structural change in Turkish agricultural insurance policy and recent developments. - p. 143-152 ,
agriskmanagementforum.org/sites/agriskmanagementforum.org/files/Documents/change%20Ag%20insurance%20Turkey.pdf
83. Karen Richardson, GIS for Agribusiness. Winter 2010/2011. - 8 p.
84. M. Bielza Diaz-Caneja, C.G. Conte, F.J. Gallego Pinilla, J. Stroblmair, R. Catenaro and C. Dittmann, Risk Management and Agricultural Insurance Schemes in Europe: / 2009. - 32p.
85. Maria Bielza Diaz-Caneja, Costanza Giulia Conte, Remo Catenaro, Agricultural Insurance Schemes Final Deliverable: / (Administrative arrangement N AGRI-2007-0343), 2008. - 218p.
86. Oliver Mahul, Charles J. Stutley, Government Support to Agricultural Insurance, Challenges and options for developing countries: / The World Bank, 2008. - 275p.
87. Oliver Mahul, Charles J. Stutley, Government Support Agricultural Insurance, Challenges and Options for developing countries: / The World Bank, 2008. - 221p.
88. Ralph Nader, Wesley J. Smith, Winning the insurance game, The Complete Consumer's Guide to Saving Money: / New York, 1990. - 538p.,
89. Ramiro Iturrioz, Agricultural Insurance: / The World Bank, 2009. - 30 p.
90. RHIS, Rain and hail insurance society, 2015 Crop Insurance Update, Securing America's Farmers: / - 141 p., http://www.rainhail.com/pdf_files/MKTG/MKTG_0123.pdf

91. Richard J. Roth, The rating of crop-hail insurance: / p. 108 - 146,
<http://www.casact.org/pubs/proceed/proceed60/60108.pdf>
92. Robert I. Mehr, Emerson Cammack, Principles of Insurance: / United States of America, 1972. - 856 p.
93. Steven C, Harms, History of crop insurance in the United States: / - 4 p.,
http://www.rainhail.com/pdf_files/rainhailcom/uscihistory.pdf
94. Tsion Taye Assefa, Miranda pP.M.Meuwissen and Marcel A.P.M. van Asseldonk, Mutual insurance companies as a tool for farmer income stabilization: performance and prospects in the CAP: / Paper prepared for the 126th EAAE Seminar, New challenges for EU agricultural sector and rural areas. Which role for public policy? Capri (Italy), June 27-29, 2012. - 19p.
95. Weather Index-based Crop Insurance in Malawi: / World Bank, 2011. - 2 p.
96. Weather index insurance for agriculture: Guidance for Development Practitioners: / The World Bank, 2011. - 116 p.
97. Weather index insurance for agriculture: Guidance for development practitioners: / The World Bank, November 2011. - 102 p.
98. Weather Index-based Insurance in Agricultural Development: / A. Technical Guide, 2011. - 66p., http://www.ifad.org/ruralfinance/pub/wii_tech_guide.pdf

Ինտերնետային կայքեր

99. www.armstat.am
100. <http://www.ingoarmenia.am/news/more/id/265/lang/am>
101. <http://7or.am/am/news/view/67740/>
102. <http://shabat.am/article/22028/22028.html>
103. <http://galatv.am/hy/news/aravarutyunn-ajakcum-e-crtaharutyunic-tujhac-gyughacinerin/>
104. <http://www.yerkir.am/am/news/65276.htm>
105. <http://168.am/2013/05/14/224425.html>
106. <http://www.eia.am/about-us/about-company/general-information.html>

107. <http://newsgeorgia.ru/economy/20140903/216926217.html>
108. <http://www.strahyi.ru/material/funkcii-strahovaniya>
109. www.worldbank.org
110. <http://www.fao.org/>
111. <http://www.gfdr.org/>
112. http://www.ifc.org/wps/wcm/connect/industry_ext_content/ifc_external_corporate_site/industries/financial+markets/retail+finance/insurance/global+index+insurance+facility/
113. http://www.climate-insurance.org/front_content.php?idart=3585
114. http://europa.eu/about-eu/countries/member-countries/croatia/index_en.htm
115. <http://www.munichre.com/>
116. <http://www.agroinsurance.com/ru>
117. <http://www.proag.com/basics-of-crop-insurance>
118. www.cambridgecollege.co.uk
119. <http://kanat.co.il>
120. <http://www.agreconsultants.com>
121. <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%B3%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%85%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%B5>
122. <http://www.navigator.az/news/2/171154.html>

Մարգ

Համալինք

ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՏՎՅԱԼԵՐ

- Ձեր տարիքը
- սեռը՝ արական, իգական /ընդգծել/
- կրթությունը՝ միջնակարգ, միջին մասնագիտական, բարձրագույն /ընդգծել/,
մասնագիտությունը
.....,
- զբաղմունքը՝ գյուղատնտեսական, ոչ գյուղատնտեսական /ընդգծել/,
- գյուղատնտեսական գործունեությամբ աշխատանքային ստաժ տարի:

ՀԱՐՑԵՐ

1. Ըստ Ձեզ, գյուղատնտեսությունում անհրաժեշտ է ապահովագրական համակարգը:

 $\omega. U_n$

p. 13

2. Գյուղատնտեսության ապահովագրության առկայության դեպքում կապահովագրվե՞ք:

 $\omega. U_n$

p. 13

- ### 3. «Ոչ» պատասխանի դեպքում, նշել պատճառը:

.....

.....

.....

4. Գյուղատնտեսության ո՞ր ճյուղից կամ ոլորտից է անհրաժեշտ սկսել ապահովագրական համակարգի ներդրումը:

ա. Անասնապահություն

բ. Բուսաբուծություն

գ. Գլուղազիական տնտեսությունների գույք

դ. Զերմոցներ և ջերմատներ

- 5. Բուսաբուծության ճյուղում բերքի ապահովագրությունը ո՞ր մշակաբույսից է անհրաժեշտ սկսել:**
 ա. Հացահատիկային մշակաբույսեր/ցորեն/, բ. Բազմամյա տնկարկներ
 գ. Բանջարաբուստանային մշակաբույսեր, դ. Խաղող
 ե. Բոլոր մշակաբույսեր գ. Այլ տարբերակ.....
- 6. Գյուղատնտեսության ապահովագրությունը պետք է իրականացվի.**
 ա. Պարտադիր եղանակով բ. Կամավոր եղանակով:
- 7. Ո՞ր ռիսկից է պետք սկսել գյուղատնտեսության ապահովագրությունը:**
 ա. Ցրտահարություն բ. Կարկուտ գ. Երաշտ
 դ. Հիվանդություններ ե. Վնասատուներ գ. Նշված բոլոր ռիսկերը
 է. Այլ տարբերակ
- 8. Վնասի գնահատումը ո՞վ պետք է իրականացնի:**
 ա Մասնավոր ապահովագրական ընկերությունը բ. Անկախ փորձագետը
 գ. Մարզպետարանը դ. Գյուղապետարանը
 ե. Գյուղատնտեսության նախարարությունը գ. ԳԱՄԿ-երը:
- 9. Ինչպիսի՞ ընկերության հետ եք նախընտրում կնքել գյուղատնտեսության ապահովագրության պայմանագիր:**
 ա. Մասնավոր ապահովագրական ընկերություն
 բ. Պետական ապահովագրական ընկերություն
 գ. Փոխադարձ ապահովագրական ընկերություն:
- 10. Կցանկանա՞ք գյուղատնտեսության ապահովագրության վերաբերյալ ստանալ խորհրդատվություն և տեղեկատվություն:**
 ա. Այո բ. Ոչ
- 11. Խորհրդատվության ո՞ր մեթոդով կցանկանայիք ստանալ խորհրդատվություն:**
 ա. Անհատական բ. Խմբային /սեմինարներ, դասընթացներ/
 գ. Զանգվածային /ինտերնետ, հեռուստատեսություն, թերթ/
 դ. Տեղեկատվական թերթիկներ, գրքույկներ:
- 12. Բերքի արժեքի կորստի առավելագույն քան՞ի տոկոսը Դուք կարող եք ինքներդ փոխհատուցել:**
 ա. Մինչև 5 %-ը բ. Մինչև 10 %-ը գ. Մինչև 20 %-ը դ. Մինչև 30 %-ը
 ե. Մինչև 40 %-ը գ. Մինչև 50 %-ը

13. Արժեքային արտահայտությամբ համախառն բերքի առավելագույնը քանի տոկոսն էք պատրաստ վճարել ապահովագրվելու համար:

ա. 5 %-ը

բ. 7 %-ը

գ. 10 %-ը

դ. 15 %-ը

14. Ապահովագրավճարի նվազագույնը ո՞ր մասը կցանկանայիք, որ պետությունը սուբսիդավորի:

ա. 20 %-ը

բ. 35 %-ը

գ. 50 %-ը

դ. 60 %-ը:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹՅՈՒՆ

Հարցումն անցկացրեց ՀԱԱՀ հայցորդ՝ Գոհար Վազգենի Ոսկանյանը

**ՀՀ գյուղատնտեսությունում ապահովագրական համակարգի ներդրման անհրաժեշտության և
ինարավորությունների գնահատման**

148

7. Եթե «Այո»՝ նշել օբյեկտները և ռիսկերը:

Օբյեկտը՝

.....

Ռիսկերը՝

.....

8. Եթե «Ոչ»՝ նշել հիմնական պատճառները:

.....

9. Ընկերությունը կարո՞ղ է հաշվարկել գյուղատնտեսության ապահովագրության սակագները:

ա. Այո

բ. Ոչ

10. Գյուղատնտեսության ապահովագրության սակագները պետք է հաշվարկվի.

ա. ընկերության կողմից

բ. պետական լիազորված մարմնի կողմից

11. Ապահովագրական պատահարների արդյունքում առաջացած վնասների գնահատումը ո՞վ /ովքե՞ր/ պետք է իրականացնի /իրականացնեն/:

ա. Ապահովագրական ընկերությունները

բ. Անկախ փորձագետները

գ. Մարզպետարանը

դ. Գյուղապետարանը

ե. Գյուղատնտեսության նախարարությունը

զ. ԳԱՄԿ-երը:

12. Գյուղատնտեսության ապահովագրության գծով վերաապահովագրական պաշտպանվածություն պետք է ձեռք բերել.

ա. պետական վերաապահովագրական ընկերությունից:

բ. միջազգային վերաապահովագրական ընկերություններից:

13. Ինչո՞ւ

.....:

14. Գյուղատնտեսության ապահովագրության գծով կատարած գործավարման ծախսերի նվազագույնը քանի՞ տոկոսը պետք է սուբսիդավորվի պետության կողմից:

ա. 25 %-ը

բ. 35 %-ը

գ. 40 %-ը

դ. 50 %-ը

ե. այլ _____

15. Օբյեկտիվ բոլոր նախապայմանների առկայության դեպքում Ընկերությունը պատրաստ է ներկայումս իրականացնել գյուղատնտեսության ապահովագրություն /ֆինանսական միջոցներ, կադրեր, մասնաճյուղեր, ցանկություն և

այլն/:

ա. Այո

բ. Ոչ

16. Գյուղատնտեսության ո՞ր ճյուղից կամ ոլորտից է անհրաժեշտ սկսել ապահովագրական համակարգի ներդրումը:

ա. Անասնապահություն

բ. Բուսաբուծություն

գ. Գյուղացիական տնտեսությունների գույք

դ. Ջերմոցներ և ջերմատներ

17. Բուսաբուծության ճյուղում բերքի ապահովագրությունը պետք է սկսել՝

ա. Հացահատիկային մշակաբույսերից /ցորեն/, բ. Բազմամյա տնկարկներից

գ. Բանջարաբուստանային մշակաբույսերից, դ. Խաղողից

ե. Բոլոր մշակաբույսերից

զ. Այլ տարբերակ _____:

18. Գյուղատնտեսության ապահովագրությունը պետք է իրականացվի՝

ա. Պարտադիր եղանակով

բ. Կամավոր եղանակով

գ. Պարտադիր-կամավոր եղանակով:

19. Ըստ Ձեզ, ո՞ր ռիսկից է պետք սկսել ապահովագրությունը:

ա. Ցրտահարություն

բ. Կարկուտ

գ. Երաշտ

դ. Հիվանդություններ

ե. Վնասատուներ

զ. Նշված բոլոր ռիսկերը

է. Այլ տարբերակ

20. Գյուղատնտեսության ապահովագրություն իրականացնելիս ապահովագրական սակագնի նվազագույնը քանի՞ տոկոսի չափով պետք է սահմանվի չհատուցվող գումարի չափը:

ա. Մինչև 5 %-ը

բ. Մինչև 10 %-ը

գ. Մինչև 20 %-ը

դ. Մինչև 30 %-ը

ե. Մինչև 40 %-ը

զ. Այլ տարբերակ _____:

21. Գյուղատնտեսության ապահովագրություն իրականացնելիս ապահովագրական սակագնի նվազագույնը ո՞ր մասը կկազմի շահույթի տարրը:

ա. 5 %-ը

բ. 10 %-ը

գ. 15 %-ը

դ. 20 %-ը

ե. Այլ տարբերակ_____:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹՅՈՒՆ

Հարցումն անցկացրեց ՀԱԱՀ հայցորդ՝ Գոհար Վազգենի Ոսկանյանը